

מאיר המשפט על שכירות פועלים

	שכירות פועלים (שלא-שלט)	
1	השוכר פועלים ינהג עמהם כמנהג המדינה	שלא
3	דין האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים, ושכרן יותר ממה שאמר לו	שלב
9	השוכר את הפועל ובא הפועל לחזור קודם שהתחיל או אחר כן	שלג
24	השוכר את הפועל להשקות השדה, והשוכר מלמד וחלה בנו	שלד
24	השוכר את הפועל למלאכה סתם או למלאכה ידועה	שלה
29	השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו	שלו
31	דין אכילת פועל בשעת מלאכה ממה אוכל או מתי אוכל	שלו
36	דין אכילת בהמה בשעת מלאכה ואיסור חסימתה	שלח
37	לתת שכר אדם בהמה וכלים בזמנו, ומתי זמנו	שלט

שכירת פועלים

סימן שלא – השוכר פועלים ינהג עמהם כמנהג המדינה

(א) "השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב, מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב אינו יכול לכופן, אפילו הוסיף על שכרן⁽⁸⁾, כיון שלא התנהג (ב) כן בשעה ששכרן: הגה ללא היה מנהג בעינוג), או שאמר להן: אני שוכר אתכם כדי תורה, חייבין ללכת מציתם בזריחת השמש (ד) ולעשות מלאכה עד ללכת הכוכבים. יוצערב שבת, מקדים עמנו לביתו שיוכל למלאות לו חצית של מים וללכות לו דג קטן ולהלית את הגר⁽⁹⁾. ללא היה מנהג בעיר, אבל רוב אנשי העיר צאו ממקום שיש סם מנהג, אזלינן בחר מנהג העיר שצאו משם. והלך ממקום שנהגו להשכים ולהעריב למקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב או איפכא, אזלינן בחר המקום ששכר שם הפועלים⁽¹⁰⁾. וזונו קרוי מנהג אלא דבר השכיח ונעשה הרבה פעמים⁽¹¹⁾, אבל דבר שאינו נעשה רק פעם אחת או שני פעמים אינו קרוי מנהג⁽¹²⁾.

(8) אפילו הוסיף על שכרן - שיכול לומר הא דאוספת לן כדי לעשות עבודה שפיר וכן עשינו (סמ"ע). הכא שהבעל הבית בעצמו אמר שיוסיף להם על דעת שיעשו מלאכה יפה כיוונו שיעשו לו על צד היותר טוב שהם יכולים, ובא לאפוקי שלא יתעצלו במלאכתן. משא"כ במקרה שלא אמר להם בעל הבית כלום רק הפועלים אטעו אהדדי ואמר פועל לחבירו שהבעל הבית יתן לו ד' ושכרם על הבעל הבית ואז אין זכות לפועל לתבוע ד' רק מכח שאומר שעושה לו מלאכה יותר יפה משאר פועלים, ע"כ צריך שיהיה באמת יותר יפה (ט"ז). אם הבעל הבית אמר להשכים, והפועלים מכחישים, ועוד לא שילם, אין בעל הבית נאמן על אף שהוא מוחזק, כיון דטענתו נגד המנהג (רע"א).

(9) כיון שלא התנה - והא דטפי להו בשכרם, שיעשו עבודה יותר טוב, ואם אי אפשר לבדוק וכאן שונה מסי' של"ב ס"א שכאן הבעל הבית בעצמו אמר שיוסיף להם, על דעת שיעשו מלאכה יפה כיוונו שיעשו לו על צד היותר טוב שהם יכולים, ובא לאפוקי שלא יתעצלו במלאכתן (ט"ז).

¹ כל שכירות פועלים כפי תנאי המשכיר והשוכר, וכאשר לא קבעו בפירוש, אז הכל כמנהג המדינה (ב"מ פג ע"א), ואפילו אם לא ידע המנהג, משום שמסתמא סומך על המנהג. ובזמנינו כמה בתי דינים דנים על פי חוקי המדינה, ואפילו במקום שאין שייך דינא דמלכותא עכ"ל הוה כמנהג. [בזה הוא דאמרינן דינא דמלכותא דין וכמבואר לעיל סימן ס"ח כמו בשטרי ראייה ולא בשטרי מתנה ובפרט שישראל דנין על פי דין תורה שנצטוו עליהם מהר סיני אין לשנות ישראל בישראל (קצה"ח קד סק"ו), לא מבעיא לאותן הפוסקים שסוברים דלא אמרינן דינא דמלכותא רק בדברים שהם להנאת המלך ולא בין איש לחברו וכו' אלא אפי' לשאר פוסקים דסוברים דאמרינן דינא דמלכותא דינא בכל דבר היינו דוקא מה שאינו נגד דין תורתנו אלא שאינו מפורש אצלנו (ש"ך סי' עג סק"ט).. ועי' סי' שכח סק"ג במאיר המשפט בשם הסמ"ע: כיון דרגילין לכתוב כן, כל המקבל סתם על דעת הנהוג מקבל, והו"ל כתנאי ב"ד דצריך לקיימו על כל פנים. ועי' רמ"א רנט ס"ז שמשמע שהוא פוסק שדינא דמלכותא הוא ל"ד מה שהוא לצורך המלך. עי' ש"ך לקמן שנו ס"ז.

² עי' מאיר המשפט שלג ס"ק (מב) שפועל נקנה בכסף ושטר וחזקה.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(ג) לא היה מנהג בעיר כו' - אין המנהג מבטל הלכה אפילו לענין ממון אלא דוקא מנהג ותיקין, אמנם עניני מסיים וכן צרכי חמרים וספנים וכל כי האי גוונא שבאו רבים להשתתף בו אין צריך ותיקין ונתן טעם לשבח דאי מצרכת להו למיזל בטר דין תורה בכל דבר לעולם תהא מריבה ביניהם משום הכי מעיקרא מחלו אהדדי לוותר על דין תורה וגמרי ומקני למיזל בטר סדר מנהג דידהו. והא דבעינן מנהג ותיקין קאי על שכירות פועלים ועל חילוק הצרות ובתים ובנין שלהם וכן שכירות בתים וחצרות וכל כה"ג דאין רבים מצרפים יחד וגם לא אצטרך מצרפי למהוי צייתי אהדדי לכך צריך שיהיה מנהג ותיקין דוקא ותו לא מידי (ש"ך בשם הבאר שבע).

(ד) חייבים לצאת מביתם בזריחת כו' - ילפינן לה מדכתיב תזרח השמש יאספון וגו' יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב ובהליכתו היא צורך העבודה משום הכי סגי ביציאתו מביתו כשתזרח השמש משא"כ חזרתו לביתו שהוא לצורכו (סמ"ע).

(ה) ולצלות לו דג קטן - י"א ל"ד קטן (סמ"ע).

(ו) בטר המקום ששכר - אם הלך השדכן למקום אחר, ושידך שם בן עם הבת, במקום אחד, אזלינן בטר המקום שנגמר השידוך, דמסתמא נתרצו לשלם כמו פועל במקום ששוכרים אותו בין ביוקרא ובין בזולא, אבל בנידון שהחתן היה דר במקום הזול והכלה במקום היוקר, והשדכן היה דר ג"כ במקום הזול, וא"כ עשה להכלה פעולה טובה במקום הזול ולהחתן עשה פעולה במקום היוקר, אם כן מצד החתן היה צריך ליתן כפי מקום היוקר ומצד הכלה היה צריך ליתן כפי מקום הזול, כיון דהפעולה טובה עשה השדכן עמה הי' במקום הזול (רע"א בשם הפנים מאירות).

(ז) אינו קרוי מנהג - דווקא היכי שאנו רואים נוהגים פעמים ושולש אבל היכי דידעי בבירור שעל פי הסכמת וותיקים נהגו כן, אפילו שאינו מצוי רק פעם א' ביובל שיך לומר ונהגו כן (רע"א).

(ב) 'מקום שנהגו לזון, יזון' (ח). לספק בגרוגרות או בתמרים וכיוצא בהם, יספק. הכל כמנהג המדינה (ט).

(ג) מקום שנהגו לזון - י"א שהודעת דמים מהני נגד מנהג³, והעיקר שלא⁴ (קצה"ח)⁵.

(ד) הכל כמנהג המדינה - ואפי' היה המנהג בעיר ליתן להם מזונות והוא שכר פועלים ופסק להן מזונות לא אמרינן שדעתו היה להוסיף להם על המזונות שנהגו (סמ"ע), ועל אף שבדרך כלל תנאי נוסף לא בא לקיים החיוב הקיים, אלא להוסיף, אמנם כאן שונה שאין לדבר סוף מה היא ההוספה, והיה לו לפרש, אלא ודאי לא נתכוין להוסיף (ט"ז).

(ה) 'השוכר את הפועל'⁶, ואמרו לו: כאחד וכשנים מבני העיר'⁷, מחשבין היתר שבשכירות והפחות שבשכירות, ומה שביניהם נותן החצי, כגון אם היתר בשש והפחות בארבע'⁸, נותן להם חמישי'⁹:

³ וכן הוא בסמ"ע שלג סק"ח, ועי' נתה"מ שם.

⁴ איתא בתה"ד שהשוכר פועל, והפועל אמר לעדים שהוא נשכר לעשות משהו בסכום זה, "ובדעתי שיוסף לי הוצאות הדרך". ואחרי שחזר מהשליחות השוכר תובע הוצאות הדרך, והמשכיר לא מסכים. הדין עם המשכיר שהדמים מודיעים, שהרי השוכר מודה לו שאין ראוי לתת שכר גדול כ"כ בשליחות כזאת, ואע"פ שגם המשכיר מודה לו שמנהג סתם שוכרים כה"ג שיתנו הוצאתו עם השכר מכל מקום י"ל דהדמים מודיעין [ואפילו במכר, דמים מודיעים אם: למד"א א', לא מכחישים עיקר הלשון, כמו במוכר שור לחבירו ונמצא נגחן אין מקום לשאול תראה המחיר של נגחן, שהרי בלשון המכר לא מוזכר שאני קונה לחרישה ולא לבשר. לחולק: אם אין חזקת ממון או רוב, וכאן יש חזקת ממון אצל המשכיר, ואפילו אם מנהג המקום שהשוכרים נותנים הוצאות וחשיב כרוב, מ"מ הודעת דמים מהני עם חזקה נגד רוב]. והקשה הקצה"ח, שהרי איתא בפירוש, במקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב דאפי' הוסיף על שכרן לא מצי אמר אדעתא דלהשכים ולהעריב ולא אמרינן הדמים מודיעין, וכן במקום שנהגו לזון יזון משמע דאפי' הוסיף בשכרן, אלא צ"ל דלא מהני הודעת דמים נגד המנהג. ואם דעתו אינו על דרך המנהג ה"ל לפרושי בהדיא.

@לבודק אם יש דין של בגדים@.

⁵ וכמובן כל מקום שיש עבודה שיש מגוון של משכורות אין הדמים מודיעים על כלום (שו"ת בית שלמה חו"מ ס' יח @לא מצאתי@).

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(1) השוכר את הפועל - עני המלקט בביתו של בעל הבית ואוכל פת של עצמו ומסייע לבעל הבית במלאכתו ובעל הבית מהנהו לפעמים במאכל ובמשתה ופעמים נותן לו מלבוש אבל אין לו שכר קצוב, ואם יצא מעצמו מפשיט בגדיו מעליו, אבל שכיר שנשכר אצל בעל הבית לזמן ידוע וקנה לו בגדים אם יצא תוך זמנו ללא רצון הבעלים, לא לשם כך נתן לו בגדיו, אבל אם יצא בזמנו הסכים להקנות לו, מאחר ולא התנה אחרת⁶ (קצה"ח).
(8) ואמרו לו כאחד וכשנים מבני העיר - שוכר פועל השתא ואומר לו שיבא בקציר כיון שהוא על שער שיעמוד בקציר דהא השתא לא הוי שער כלל לזמן הקציר, וה"ל כמזכיר שער שיעמוד בקציר ודעתו אמיצוע כמו בפוסק על הפירות שיתן לו בגורן (קצה"ח).
(2) כגון אם היתר בשש כו' - ולפי זה אם קצתן נשכרין בג' וקצתן בה' וקצתן בו' אין נותנים להם ה' כשער הבינוני אלא כשיעור המחצה שבין הג' לו' והיינו ארבע וחצי (סמ"ע). עמ"ש בס"י של"ב ס"ג מזה⁷ (ט"ז). ע"י לעיל סי' ק"ג ס"ב ועיין סמ"ע שם (רע"א).
(3) נותן להם חמש - לקיט הוא עני המלקט בביתו של בעה"ב ואוכל פת של עצמו ומסייע לבעה"ב במלאכתו, ובעה"ב מהנהו לפעמים במאכל ובמשתה ופעמים נותן לו מלבוש אבל אין לו שכר קצוב ואם יצא מעצמו, הוא צריך להחזיר את הבגדים. אבל שכיר שנשכר אצל בעה"ב לזמן ידוע וקנה לו בגדים אם יצא תוך זמנו כהאי דאמרינן פועל חוזר בחצי יום אדעתא דהכי לא יהיב ליה אבל אם יצא בזמנו בסתמא גמר ומקני ליה, ובש"ע השמיט הך דינא דלקיט וצ"ע למה (קצה"ח).

סימן שלב - דין האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים, ושכרן יותר ממה שאמר לו (א) האמר לשלוחו צא ושכור לי פועלים בשלשה(א) והלך ושכרן בארבעה, אם אמר להם השליח שכרכם עלי, נותן להם ארבעה ונוטל מבעל הבית שלשה ומפסיד אחד מכיסו(ב), ויש אומרים אס כל הפועלים אינן נשכרים רק בלרבע, הנעל הניתן נותן לשלוח כפי מה שהנהוג, ואם אמר להם שכרכם על בעל הבית(ד), נותן להם בעל הבית כמנהג המדינה⁸. היה במדינה מי שנשכר בג' ומי שנשכר בד', אינו נותן להם אלא ג' (ה) ויש להם תרעומת על השליח(ו). במה דברים אמורים: כשאין מלאכתן ניכרת(ז), אבל אם היתה מלאכתן ניכרת והרי שוה ד', נותן להם בעל הבית ד'(ח), שאילו לא אמר להם שלוחו ארבעה לא טרחו ועשו שוה ארבעה:

(8) פועלים בשלשה - פי' בשלשה דינרים (סמ"ע).
(2) ומפסיד א' מכיסו - י"א שאם כל הפועלים נשכרים בד' או בג' וחצי או שעשאו מלאכה ששוה ד' שחוזר השליח ונוטל מבעל הבית כמו שהיה צריך לשכור פועלים או כפי שיווי המלאכה. ואע"ג דבעל הבית א"ל לשכור בשלשה וגילה דעתו שאינו רוצה ליתן יותר מג'. אמנם אם עשה עבודה ששוה יותר מד' לא חייב לשלם יותר מד'⁹ (סמ"ע, וש"ך¹⁰),

⁶ ע"י שבט הלוי ח"ד סי' רכ שמביא מנחת פתים שחולק, ויש לטעון קים לי, ומיהו פשוט מאד דכל זה לענין מלבושים או תכשיטים סתם, אבל מה שרגילים היום שנותנים להפועלים בגדי עבודה מיוחדים שלובש דוקא בשעת עבודה פשוט מאד דבכזה בכל אופן מפשיט בעה"ב מעליו.
⁷ אם אמרו בפ' כמו ששאר פועלים נשכרים נותן כפחות שבפועלים שונה מכאן שנזכר כא' או כב' מבני העיר, שאז משלמים כפי הבינונים.

וע"י רשד"ם חו"מ סי' שלה, שכאשר יש ב' שערים של עובדים, אז הב"ה נותן כפי הזול, אבל כאשר יש ג' הוא נותן כפי הבינונים, אבל דווקא בקים לי???

⁸ ע"י לקמן סמ"ע סק"ח: כיון דשינה השליח בשליחותו ה"ל כאלו לא שכרן כלל אלא עשו מעצמן המלאכה זו אצל הב"ה ונוטלין מב"ה כפי שיווי מלאכתן או כשכירות כל הפועלים, וכן בוא בש"ך שם.

⁹ שכר סתמא רק שהודיע שהוא שליח וממילא הוי שכר על בעה"ב. אמנם בדאמר שכרכם עלי אף שהודיע שהוא שליח חייב, וחייב מדין ערב שהרי אמר עבוד לפלוני ואני אשלם, ולכן אם שמקצת פועלים נשכרים בארבעה ומקצת בג', אין על בעל הבית חיוב רק ג' ויכול הפועל לומר לדידי שויה ד' וחייב לשלם להפועל ד'. וכן אם ה' הפועל בעה"ב דאומר אי לאו דאומרת לי בד' הוי זילא מילתא לאתגורי יכול לומר לדידי שויה. משא"כ כשאינו בעה"ב וכולי עלמא מוגרי בג' אם לא הודיע שהוא שליח חייב ד' ואם הודיע שהוא שליח ואמר שכרכם עלי דהוי רק ערב אינו יכול לומר לדידי שויה דנגד דינר הרביעי הוה ערב שלא בשעת מתן מעות, ולפ"ז בקבלן אף אם אמר שכרכם עלי אם היא יותר מכדי אונאה א"צ לשלם. אמנם אם לא ידע השליח דכ"ע מוגרי בג' יש חילוק בין

מאיר המשפט על שכירות פועלים

השולח אדם לשכור מלמד לבנו, ושכרו, ואירע אונס שהשוכר ידע ממנו, פטור גם הבעל הבית, וגם השליח, ואפילו אם השליח אמר שכרך עלי, כיון דהב"ה פטור מטעם דלעיל, אז לא חל החיוב על המשכיר מטעם דאמר שכרך עלי ואפי' הזיד בידים (ש"ך בשם המהר"ם מינץ), ויש חולקים שבעל הבית רק נותן ג' שכמו שאמר (רע"א).

^(א) כפי מה שהנהו - ופשיטא דאין חילוק בין הוסיף להם השליח רביעית או יותר ודלא כבית יוסף (ש"ך).

^(ב) ואם אמר להם שכרכם על ב"ה כו' - ואם שכרם סתם ואין הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו דינו כאומר שכרכם עלי כדלקמן סי' של"ט סעיף ז' (ש"ך).

^(ג) אינו נותן להם אלא שלשה - דמסתמא דעת הבעל הבית אשער הזול והפועלים צריכים להתנות שאינן נשכרין אלא בד' ולא ה"ל לסמוך אדברי השליח שא"ל בד' מאחר שא"ל ג"כ שכרכם על הבעל הבית (סמ"ע וש"ך), ואפי' יש פועלים שאינם נשכרים רק בד' אינו נוטל אלא ג' אף שהפועל עצמו בעל הבית, ומשמע בש"ס דפועל בעל הבית יש לו תרעומות על השליח אפי' כל הפועלים נשכרים בג' משום דא"ל דאי לאו דאמרת לי בד' היה זלזול לי הדבר להיות נשכר (ש"ך). עי' קצה"ח סי' של"א סק"ג (הובא במאיר המשפט שם ס"ק י"א) (קצה"ח).

^(ד) ויש להן תרעומות כו' - דיאמרו לו לולי שאמרת לנו בד' הווי טרחנו עצמינו להשכיר נפשינו בד' שהרי יש שוכרין בד' (סמ"ע וש"ך), ולפ"ז משמע דאם כל הפועלים נשכרים בג' אין להם עליו אפי' תרעומות (ש"ך).

^(ה) כשאין מלאכתן ניכרת - כמה היא שוה (ש"ך), ומפרש בגמ' כגון ששכרן לחפור חפירה עמוקה סביב השדה ונתמלא החפירה מים ואינן יכולין לשער מה שבתוך המים (סמ"ע, וש"ך), וכן כל כיוצא בזה (ש"ך).

^(ו) והרי שוה ארבע נותן להם כו' - משמע אפי' כל הפועלים נשכרים בג' כיון ששוה מלאכתן ד' נותן ד', והיינו דוקא כשיש נשכרים בד' לעשות מלאכה יפה כזו שעשו (ש"ך).

(ב) "אמר לו בעל הבית שכור לי בארבעה והלך השליח ושכר בשלשה, אע"פ שמלאכתן שוה ארבע(ט), אין להם אלא שלשה"^(ז) שהרי קיבלו על עצמם, ויש להם תרעומות על השליח^(ח), ולא שנא אמר שכרכם עלי או שאמר להם שכרכם על זעל הבית:

^(ט) אע"פ שמלאכתן שוה כו' - היינו אע"פ שלפנינו ברור שמלאכתן שוה ד' (סמ"ע וש"ך).

^(י) אין להם אלא שלשה - ונראה שהבעל הבית אין צריך ליתן הדינר הד' אף להשליח (ש"ך), ראובן השכיר ללאה בית אחד בסתם ולא פורש ביניהם דמי השכירות כמה הם ועמדה לאה בבית ההיא כמה חדשים ובתוך הזמן הנז' פרעה לאה לראובן דמי השכירות מכמה חדשים לערך שהיו פורעים אליו שאר השכנים משאר הבתים כיוצא באותה בית, כיון שלא התנה ראובן עם האלמנה בשעת השכירות אין לכוף לאלמנה שתפרע יותר משאר השכנים, וכ"ש אם ראובן שתק שהיא הוכחה גדולה שכן היתה כונת המשכיר. ואם נפל דלקה בעיר שאין הרבה בנים ולכן השכירות עלה, שכל משכיר בית לחברו צריך להודיעו שנה א' קודם, וזה נלמד מכאן (ש"ך בשם הרשד"ם).

^(יא) תרעומות על השליח - לשון הגמ' דאמרי ליה וכי לית לך מאי דכתיב אל תמנע טוב מבעליו ור"ל כיון שבעל הבית אמר לך לשכור בד' לא היה לך לימנע אותה טובה מאתנו (סמ"ע), היכא שלא א"ל בעל הבית כלום אלא א"ל סתם שכור לי פועלים והוא שכרם סתם ועביד עבידתא שפירתא שוה ד' נותן להם ד' (ש"ך).

קבלן לפועל דפועל אין דין אונאה ובקבלן יש דין אונאה כנלע"ד. ואם אמר הפועל בפירוש להשליח אף שאמר לך בעל הבית ותוכל אתה לשכור בג' אבל אני איני משכיר עצמי רק בד' ואתה תשלם לי בד' ואין אני מכיר הבעה"ב רק אותך והשליח אמר אני שוכר אותך בד', אם הפועל הוא בעה"ב או שמקצתם משכירים בד' יכול לומר לדידי שויה, ואם הוא אינו בעל הבית וכולי עלמא שוכרים בג' לא משתעבד הסלע הרביעי מדין ערב (בית יצחק חו"מ פא).

¹⁰ ולפי דבריו אין מח' מחבר ורמ"א בזה.

¹¹ פועל אמר בד' והשליח אמר בודאי תתפשר בטוב עם בעל הבית, ואפילו הבעל הבית אמר ודאי נתפשר ביניהו לך עבוד, וכן בשכר דירה כיון דלא השיב בעל הבית תשובה ברורה הוי כלא נפקס ביניהם ומשלם בפחות שבשכירות (ערך ש"י סוף קפב).

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(ג) יבאמר לו בעל הבית בנ' והלך השליח ואמר להם בד', ואמרו הריני כמו שאמר בעל הבית, אין דעתם אלא שיתן בעל הבית יתר על ארבעה(יב), לפיכך שמין מה שעשו(ג), אם שוה ארבעה נוטלין ארבעה מבעל הבית, ואם אינו שוה או שאינו ידוע, אין להם אלא שלשה(יד). הגנה: יואם אמר השליח שכרכם עלי, ככל ענין נותן להם ארבעה, וכן אם לא היו פועלים נשכרים רק בארבעה:

(2) אין דעתם אלא שיתן כו' - פי' ולא תאמר כיון שאמרו בפי' כמו שאומר הבעל הבית לא יתן להם הבעל הבית אלא שלשה אפי' מלאכתן שוה ד' או שכל הפועלים אינן נשכרין אלא בד' שהרי סברו וקבלו אנפשמ בפי' כמ"ש הבעל הבית, אלא דודאי לא לגרוע חלקן ממה שאמר להן השליח אלא כוונתן הי' שאם אמר בעל הבית יותר מד' אזי יתן להן יותר כפי מה שאמר (סמ"ע), דמים מודיעים עוזר בשכירות פועלים להבחין אם השכירות כולל הוצאות הדרך (סמ"ע)¹². נראה שדמים מודיעים רק כאשר לפי דברי הפועל יש בו שינוי מהמנהג, שכולם מפשרין עצמן על ההוצאה ונותנין קודם השליחות, והכא שלא תבע ליתן ההוצאה קודם ולפי דברי שניהם יש בו שינוי מהמנהג לזה אמרינן הדמים מודיעין (נתה"מ¹³).

(3) לפיכך שמין כו' - כלומר הרי הדין הזה כאלו לא אמרו הרינו כמו שאמר בעל הבית והיה ליה כאילו אמר השליח שכרכם עלי נותן להם ד' ונטל מבעל הבית מה שהנהו ואם אמר שכרכם על בעל הבית שמין מה שעשו אם שוה ד' נוטלים ד' מבעל הבית (אע"פ שכולם נשכרים רק בג' רק שפועל שעושה מלאכה יפה כזו אינו נשכר רק בד') ואם אינו שוה ד' אע"פ שיש נשכרים בד' אינו נותן הבעל הבית רק ג' כיון שמקצתן נשכרים בג'. ואם כולם נשכרים דוקא בד' נותן להם ד' (ש"ך).

(4) אין להם אלא שלשה כו' - גם בזה דינם כאלו לא חזרו ואמרו כמו שאמר בעל הבית דנתבאר דינו לעיל בס"ב דבכל ענין אין להן אלא ג' משום דסברו וקבלו ואיבעי' דלא איפשטא הוא זה בגמ'¹⁴ והולכין בה לקולת הנתבע ואין מוציאין מידו (סמ"ע).

(ד) יבאמר לו בעל הבית בארבעה והלך השליח ואמר להם בג' ואמרו לו כמו שאמר בעל הבית, אע"פ שמלאכתן שוה ארבעה אין להם אלא ג'¹⁵ (טו), שהרי שמעו ג' וקבלו עליהם. הגנה: צעל הבית שאמר לפועלים עשה עמי מלאכה בארבעה כמו שעשו חזיריכם, ואמרו כמו שעשו חזירנו, ואשכח דיהיב לכו יותר, כריך ליתן לאלו כמו לחזיריכם(טז). צעל הבית שהטעה פועלים(יז) ואמר להם עשו עמי בד' כמו שאמר לפועלים נשכרים, ונמלאו שנסכרים ציותו(יח), או שהפועלים הטעו צעל הבית צכהאי גוונא, הוי כאלו לא שכרו זה את זה כלל, ונותן להם כפחות שצפועלים¹⁶. צעל הבית ששכר פועלים וא"ל ליתן לו חפץ בשכרו, יכול ליתן לו אחר כך דמיו, הואיל ולא משך החפץ לא קנאו(יט)(כ)(כא)(כב):

(5) אין להם אלא שלשה כו' - עי' ב"מ עו ע"א, שכאשר השליח אומר מחיר שונה מהבעל הבית, וגם אמר "כמו שאמר בעל הבית" יש מח' אם הפועלים עשו על דעת השליח או על דעת הבעל הבית, ולכן נוהגים לקולא לנתבע, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ולפי"ז אם תפסו פועלים ד'¹⁸ לא מוציאם מידם. ואפי' אין מלאכתן שוה ד', תפיסתן עוזר, מאחר שאמר בעל הבית ד', ואמרו כמו שאמר בעל הבית, ואפי' כולם נשכרים רק בג' הדין כך (ש"ך). ואם הפועל ידע מזה שאמר בעה"ב בד' ואינו רוצה להשלים פעולתו עד שיתן לו ד', אע"ג דכבר התחיל במלאכה, אינו צריך להשלים את הפעולה עד שיתן לו ד', כיון

¹² עי' קצה"ח הובא במאיר המשפט לעיל של"א ס"ק (ח) שחולק על זה.

¹³ עי' פ"ת שמביא דברי הסמ"ע קצה"ח ונתיה"מ.

¹⁴ האיבעיא דלא אפשר היא בסעיף ד' ולא כאן (ש"ך).

¹⁵ עי' ס' רכז סל"ג שאין אונאה בשכירות.

¹⁶ עי' לעיל הערה 7.

¹⁷ עי' ב"י בשם הריב"ש (סימן תע"ו) כל מה שאדם נודר בשכירות אפילו בעל פה ובלא שום קנין יש להשלים כל שהנשכר עשה מלאכתו [הובא בסמ"ע טטו ס"ז]. וכן עי"ש בשם מהרי"ק בשורש קע"ב: המבקש מחבירו להצילו מהסכנה וכן עשה ואמר שנתן שוחד כך וכך נאמן בשבועתו כמה הוציא ואינו צריך לגלות למי נתן השוחד מפני הסכנה. וצ"ע למה לא מובא בשו"ע ונו"כ. עי' חזו"א ליקוטים בחו"מ סי' ט סק"א החולק על הרמ"א שאם יש לו חפץ בבית הבעל הבית, אז קנו הפועלים בעבודתם, וצ"ע.

¹⁸ שלא בצורת גזל, וחזק יד, אלא כמו שתקנו דבר, והוא בידם, ולא החזירוהו לבעל הבית.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

דפועל מוחזק בגופו¹⁹. ומזה נראה דאם ראובן שלח שלוחו לשמעון להשכיר לו ביתו בשלשה אדומים לשנה ואזל שלוחו ואמר לו בשנים ואמר שמעון כמו שאמר השוכר, דאפי' אם כבר דר בו ראובן כל השנה צריך לשלם שלשה אדומים כיון דהוא ספק והדירה בחזקת שמעון (קצה"ח). וי"א דזה דוקא כשהודיע השליח לראובן השוכר שהמשכיר אמר כמו שאמר השוכר וכבר ידע מהספק קודם שנכנס, וכיון שנכנס להמרחץ שלא ברשות, הוי כתפס מספק²⁰, דחייב להחזיר, אבל אם השליח לא הגיד דברי המשכיר להשוכר ולא אמר לו רק ששכר בארבעים ונכנס על דעת ארבעים, אע"פ שאמר שהמשכיר לא נתרצה רק מחיר הגבוה דהשוכר, מ"מ כיון דהשוכר לא היה לו פיסוק דמים גמור עם המשכיר, ודומה לדר בחצר חבירו בלא פיסוק דמים, אינו נותן רק שיוויו (נתה"מ²¹).

(¹⁹) כמו לחבריהם - דמה שחזרו ואמרו כמו שעשו חבירינו, לא היה דעתן שמאמינים לו שלא נתן להן אלא ד' וסברו וקבלו, אלא דעתם היה על מחיר הגבוה שהם קבלו, שאם נתן להן יותר יתן גם להם יותר, והרי נתן להם יותר. ואע"ג דיש פועלים דנשכרין בפחות, וגם מלאכתן אינו שוה כל כך. שונה ממקרה הקודמת שהפועלים לא תלו עצמם על דבר חוץ מדברי השליח, ולכן הסכימו לדברי השליח (סמ"ע, וקצה"ח²²). וי"א שזה כאלו לא שכרו זה את זה כלל, ונותן לפועלים כמחיר הנמוך ביותר, ולפחות ד' כמו שאמר²³, מאחר ואמר כמו חברכם שהוא יותר מד' וגם אמר בפירוש בד', ולכן לא הסכים ליותר (ש"ך). וי"א שהחילוק היא שגם בבעל הבית אמר ד' והשליח אמר ג' ואמרו כמו שאמרו בעל הבית, אם אמרו בפירוש כמו שאמרו בעל הבית אם זה יותר, אז ודאי חייב ד', שודאי דעתם על המחיר הגבוה, ולפ"ז הכא דהטעה אותן הבעל הבית בשיווי המקח ובשער שכירות פועלים אונאה הוא, תדע דאילו היה בקבלן ובשתות היה בו דין אונאה, ואונאה בכלל גזל הוא, וכיון דגזל הוא הוי כתפסן שלא ברשות לעשות מלאכתן וחייב לשלם כמו במרחץ (בסימן שי"ב סעיף ט"ו), דה"נ הפועל הוא מוחזק בעצמו, משא"כ בשליח שהטען ושינה בדברי הבעל הבית מה לו להבעל הבית בכך, שהוא לא הטען וסמכו עצמן על השליח לא הוי כתפיסה שלא ברשות. ועוד דמה שהטעה אותן שליח באמירת בעל הבית אין הטעות בענין שיווי השכירות, ואפשר שאפילו היו יודעין שהבעל הבית אמר ד' והשליח לא היה רוצה לשוכרין רק בג' היו ג"כ משכירין עצמן, דהבעל הבית שאמר ד' היה כוונתו שאם לא ימצא בפחות יתן ד' וסמך עצמו אהשליח, משא"כ כאן כשהטען בשיווי השכירות וסתמא דאינשי שאין נשכרין בפחות מחבריהם ובודאי מחמת שהטען עשו מלאכה ולכך חייב להן כמו שעשו חבריהם (נתה"מ).

(²⁰) בעל הבית שהטעה פועלים כו' - כשהפועלים הטעו לבעל הבית אין לו עליהן אלא תרעומות אבל כשהבעל הבית הטעה את הפועלים כיון ששמעו וקבלו הפחות ועשו מלאכה יוכל הבעל הבית לומר אלו לא נתרציתם לשכירותי לא הייתי שוכר אתכם ואף בהטעו פועלים את הבעל הבית אם כבר נתן להם הבעל הבית השכירות ואח"כ נודע לו שנשכרים בפחות א"י להוציא מידן (ש"ך). ויש חולקים דאדרבה דגם בעל הבית שהטעה לפועלים אין להם רק תרעומת משום דבלא תנאי ג"כ צריך לשלם הפחות, משמע דלולי זה כגון דאף הפחות הוא ה' או ו' צריך לשלם (רע"א).

(²¹) ונמצאו שנשכרים ביותר - פי' כל הפועלים נשכרין ביותר, רק שאותו יותר אינו בשוה, כגון שיש שנשכרין בה' ויש בו' ויש בז' ויש בח' כו' ע"ז מסיק ג"כ וכתב שנותן להן בפחות שבפועלים, ור"ל מה ששכרן בד' עכ"פ בטל, הואיל וכולן נשכרים ביותר, אלא משלם להן בה' דהוא הפחות נגד מה שנשכרים באמת דהיינו בה'. אבל אם נמצא דהמועט נשכרין בד', א"צ ליתן להם אלא ד', שכל אדם דעתו על הכי זול שאפשר²⁴. גם מה שמסיק

¹⁹ אבל אם גמר הפעולה אז השכירות ניתן לבעל הבית, והוה כתפיסה ברשות (קצה"ח שיב סק"ו).
²⁰ אם יש ספק בכסף, לא מוציאים מאיפה שהוא נמצא, אבל אם היה ספק וא' תפס, התפיסה שלו נחשב כגזל ומוציאים מידו ליתן לאחר, ואז מחשבים בספק.

²¹ עי' קצה"ח בס"ק הבאה.

²² עי' נתה"מ בס"ק הקודמת.

²³ קצת צ"ע בדבריו שאם הפחות שבפועלים היא ג' בשורה אחרונה כותב שצריך לתת ד'.

²⁴ עי' פתחי חושן חלק ז' פרק ח' סק"א, שהולכים לפי סוג העבודה והמקצוע, ואל כפחות ממש, וזה אפילו שיש יחידים המשכירים עצמם בזול, ואם יודע שהפועל לוקח במקומו תאחרים יות משאר פועלים אינו יכול לתת לו כפחות שבשכירות.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

הרמ"א, או שהפועלים הטעו להבעל הבית בכה"ג כו' היינו שהפועלים א"ל סתם תן לנו י' שגם שאר פועלים נשכרים ב"י ונמצא שכולם נשכרים בפחות ואותו פחות אינו שווה רק קצת בט' וקצתם בח' ז' ו' וקאמר דנותן להן בפחות כיון דקציצת שכירתן בטלה שכל אדם דעתו על ההכי זול שאפשר. וכל זה אם אמר סתם, אבל אם אמר הפועלים "אנו רוצים י' שרובם נשכרים ב"י", ובאמת רובם נשכרים בו', ומיעוט בה', צריך לשלם ו', שהוא הרוב (סמ"ע), וי"א שכך דרך בעל הבתים לשכור כפי הרוב (ש"ך). נראה שברור במקרה הקודם של "עשה עימי כמו חברכם" שעיקר השכירות ופיסוק דמים היה על המקח שעשו חבריהם, רק אחר ששאלו אותו בכמה, הטעה אותן, וכיון דבגוף השכירות נגמר הפיסוק על המקח של חבריהם נתקיים השכירות כן, ומה בכך שהטעה אותן אח"כ י"ל שסמכו עצמם שיבררו אח"כ. ועוד נראה דאפילו בלשון שכתב ברמ"א "בד' כמו ששאר פועלים נשכרים", נראה שלשון השכירות מוסב על זה ג"כ ששוכר אותן על הסך שנשכרו שאר פועלין, והוי כאומר שתי לשונות הסותרות, וכיון שהטעה אותן בסך השער הוי כאונאה בשיווי המקח דבכלל גזל הוא וכתפס שלא ברשות דמי, דחייב ליתן להם כפי תפיסת הלשון שהוא לטובתם²⁵. ולפמ"ש יש לקיים דברי שניהם, דינא דרמ"א כשאמר דברים אלו בתוך פיסוק דמים, ודברי הש"ך בלא אמר לו בפיסוק דמים רק בד', ובפיתוי השכירות שישכיר עצמו בסך זה אמר לו שגם שאר פועלים משכירין עצמן בסך כזה, אז אין לו רק דין אונאה ופועל אין בו דין אונאה (נתה"מ). ולפי דבריהם אם באמת הזכיר בעל הבית רוב שוכרין בד', היה צריך ליתן כפי שנשכרים רוב הפועלים ולא כפחות, ויש חולקים על זה שאי אפשר לדמות הטעה בעל הבית להטעו הפועלים, שפועלים שהטעו לבעה"ב ונתרצה ליתן להם י' אך שהטעו אותו שאמרו שרובן ב"י ואעפ"כ נתרצה באם רובן בט' ליתן להם ט', לכך נותן להם ט', אבל בהטעה את הפועלים ואמר שרובן בה' דרוצה ליתן רק ה' ולא יותר, אף דלא נתרצה אלא על הרוב, מ"מ הוי כלא התנה, ורק חייב כפי המיעוט ולא כפי הרוב (פ"ת בשם רע"א), וי"א שאם אמר לפועלים תעשו עמי מלאכה בד' כמו שנשכרים אחרים והפועלים שותקין, אומרים סבר וקיבל בקציצה שזכר בעל הבית, דבעינן גילוי מילתא שסמך עצמו על שכירות אחרים, דדוקא אז תלוי בשכירתם (ט"ז).

^(ב) ליתן לו חפץ בשכרו - ודוקא בחפץ דינא הכי ולא בשטר חוב²⁶ (סמ"ע), אבל חייב ליתן לו מה ששוה השט"ח כפי מה שהוא שווה למכור²⁷, כמו גבי מוחל שט"ח לעיל סימן ס"ו סל"ב (ש"ך), וי"א ששמין את השט"ח בגמר המלאכה, ולא בשעת פיסוק השכירות²⁸ (נתה"מ).

^(ב) שם - ואם פסק עמו חטים סתם אינו חייב לתת לו חטים אלא נותן לו שכרו במעות ואע"ג שמובא (לקמן סי' של"ו ס"ב) דאינו יכול לומר קח חטים בשכרך, שחייב ליתן לו מעות כמו שהתנה עמו ולא שויו, התם הוא דסתם שכירות במעות הוא שכל השוכרים על דעת כן שוכרים פועליהן²⁹ (ש"ך), אם משכיר פועל לעשות מלאכה והתנה עמו ליתן חפץ מסוים בשכרו, לאחר כן כשגמר מלאכתו תובע ממנו אותו חפץ שהתנה, וזה אומר אתן לך דמי החפץ, יכול לחזור בו מאחר שלא משכו, ששכירות לא קונה חפץ, אמנם דמי החפץ ודאי צריך ליתן ומשום דשכירות אפי' אלף זוז קונה בדיבור, אבל אם השוכר רוצה ליתן

²⁵ עוד בנתה"מ: (וכן הדין במקח שאם אמר להלוקח הריני מוכר לך בד' כפי השער, דלשון פיסוק דמים מוסב על שני הלשונות, תופסין הכל לטובת הלוקח אף שכבר נתן הדמים לפי שתופס המעות ע"י אונאה וגזל, ומכל שכן כשאמר הריני מוכר כפי השער ושאלו הלוקח אח"כ בכמה השער והשיב בד' ונמצא בפחות שאינו נותן לו רק הפחות כיון שהמקח נגמר רק כפי השער ועל זה משך הלוקח. אבל אם בשעת פיסוק אמר לו רק בד' רק שאח"כ שאל לו על השער ואמר לו שהשער הוא ג"כ כך או שכולן מוכרין כן, אין זה רק בדין אונאה ובעינן שתות, ותלוי בראות עיני הדיין אם הלשון היה מוסב על הפיסוק דמים אם לא רק שאמר לו כן בדרך אונאה למען יקנה או ימכור לו ואז יש לו דין אונאה).

²⁶ עי' תרומת הדשן רל, שהרי שטר רק נקנה בכתובה ומסירה, ואין כאן.

²⁷ היינו ולא הפחות שבפועלים.

²⁸ ולענ"ד נראה שזה דוקא אם הפחות שבפועלים כזה או פחות, אבל אין ליתן לו פחות מהפחות שבפועלים.

²⁹ עי' סי' של"ו סק"ט. ועי' רדב"ז ח"ג תתצט שאין חומרא זו בשכירות כלים ובתים, אמנם בשכירות בהמה אכן צריך לשלם במזומן.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

לפועל את החפץ אין הפועל יכול לומר תן לי דמי החפץ, אע"ג דמעות דאינו קונה שניהם חוזרין הלוקח והמוכר ואפי' רוצה המוכר ליתן לו החפץ הלוקח יכול לחזור וליקח את כספו, היינו משום דמעות אפשר להחזירם אבל הפעולה אי אפשר להחזירו, וכיון דרוצה ליתן החפץ בשכרו כאשר הבטיחו אינו יכול לומר תן לי דמים כיון שלא שכרו אלא בחפץ, ראוי להסתפק היכא דנשרף החפץ אם יכול השוכר לומר שלך הוא דנאבד, כיון דיכול היה לפוטרו בחפץ, ונראה דאינו יכול לומר שלך נאבד דכיון דטעמא דאינו צריך ליתן החפץ משום דמחסרא משיכה, וכיון דקי"ל כר' יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות ומשום שלא יאמר נשרף חיטך בעליה, וצ"ע (קצה"ח). עיין מ"ש לעיל (סימן רג סק"ז) [שחייב לקבל מי שפרע³⁰], ולפמ"ש שם נראה דדינו כאפותיקי מפורש שאף שיכול לסלק בדמים אם נשרף פטור מליתן דמים אחרים (נתה"מ).

(כא) שם - אם חוזר בו השוכר הוא במי שפרע (עי' לעיל סי' רא ס"א) כיון דשכירות ה"ל כמו כסף, אם לא שהמכוש אחרון אינו שו"פ דאז הוה מלוה, ואין במלוה מי שפרע (קצה"ח).

(כב) שם - אם הבטיח לשכיר בשכרו דבר שלא בא לעולם כגון פירות דקל ולא אמר דקל לפירות נמי מחויב ליתן שכרו, דלא גרע מהבטיח לו חפץ דלא קנה החפץ ואפי"ה בדמיו מיהו נתחייב, וא"כ ה"ה בדבר שלא בא לעולם בדמיו מיהא נתחייב, ואין שמין כמה שוה עכשיו קודם שגדלו הפירות שהוא בזול אלא צריך ליתן פירות דקל אחר שגדלו או דמי הפירות אחר שגדלו (קצה"ח), ויש חולקים רק שנותן לו כפי מה ששוין למכור בשעת גמר פעולה דאז הוא פרעון השכירות (נתה"מ), עי' מש"כ בגליון ריש סימן קצח [שאם התנה עמו ליתן לו כור חטים כיון דמשך החפץ צריך ליתן החיטים כפי שפסק] (רע"א).

(ה) שכר בעל הבית בעצמו בסלע ונתדלולה המלאכה והראה להם בעל הבית פנים זועפים ופייסוהו בדברים³¹, אינו יכול לומר לא נתפייסתי אלא על דעת שתפתחו משכרכם כפי הזול, שהם יאמרו לא פייסנוך (כג) אלא על דעת שנעשה המלאכה טובה וכן עשינו. הגה: מ"ש מחלקין לאס זעל הבית אמר צפיוס איני נותן לכס אלל כד(כד) והיה יכול לחזור כלל תרעומות(כה), אע"ג לחזור ופייסוהו אינו נותן אלל כמו שאמר, וכן אם הוקרה המלאכה והם הראו לו פנים זועפות ופייסם בדברים, אינם יכולים לומר לא נתפייסנו אלא על דעת שתוסיף על שכרינו כפי היוקר, שהוא ישיב לא פייסתי אלא על דעת להוסיף לכם אכילה ושתייה (כו) וכן עשיתי:

(ב) לא פייסנוך כו' - עיין מ"ש בסימן רכ"א מזה (ט"ז).

(כד) אלא כך - כלומר סך פלוני לאפוקי חזר בו בסתם (ש"ך).

(כה) והיה יכול לחזור בלא תרעומות - כגון שחזרו בהן הפועלים תחלה ובטלה שכירותם אלא שמנכה להם וכדלקמן (סימן שלג ס"ד), ואח"כ נמלכו ורוצים לגמור המלאכה וחזר בו בעל הבית, ואמר בפירוש איני נותן לכם אלא סך פלוני ופייסוהו, יכלו לומר, רק על

³⁰ ועיי"ש בקצה"ח סק"ד שאין חיוב מי שפרע.

³¹ ואם דברו בפירוש להפחית או להוסיף כגון שהוקרה המלאכה ואמרו הפועלים לא נעשה בלי הוספה כך וכך ופייסם הבעה"ב אפילו לא אמר להם הנני מוסיף לכם אלא אמר לכו עשו מלאכתכם צריך להוסיף להם ולא מיבעיא אם היה עדיין קודם התחלת המלאכה אלא אפילו היה אחר ההתחלה כיון שפועל יכול לחזור בו הוי כהתחלת המלאכה ולכן במקום שאינו יכול לחזור בו בלא הפסד כפי מה שיתבאר בסי' של"ג אין באמירתם כלום אם הבעה"ב עצמו לא אמר אני מוסיף לכם כשארי פועלים או הוספה כך וכך ואם הוזלה המלאכה ואמר הבעה"ב אין רצוני שתעשו אא"כ תפחתו לי מהמקח כך וכך ופייסוהו בדברים ולא הזכירו הפחת אם כבר התחילו המלאכה אין בדבריו כלום דהא אינו יכול לחזור בו ואף אם לא התחילו עדיין במלאכה אלא שיש להפועלים תרעומות על חזרתו כפי שיתבאר שם ו"א ג"כ דאין בדבריו כלום דכיון שמדינא יש להם תרעומות על חזרתו אף שאמר אין רצוני רק בפחת מ"מ כשפייסוהו אמדינן לדעתיה שחזר למקחו הקודם אבל אם אין להם תרעומות בחזרתו מדינא או אפילו כבר התחילו במלאכה רק שהפועלים חזרו בהם מקודם ובטלה שכירותם ואח"כ נמלכו לגמור המלאכה וקודם זאת ההתחלה אמר להם כן אינו נותן אלא כמו שאמר אף אם הם לא אמרו בפירוש שמסכימים על הפחת אמנם אם הסכימו זל"ז בפירוש על פחת או הוספה אין חילוק בין קודם המלאכה בין באמצע המלאכה בין שיכלו לחזור ובין שלא יכלו לחזור יעשו כדבריהם כיון ששני הצדדים אמרו כן ועיי' בסי' רכ"א (ערוך השולחן סעיף טז).

מאיר המשפט על שכירות פועלים

תנאי זה עבדייתן (ועיין מ"ש לקמן סי' של"ג סעיף א' וסעיף ה' ס"ק ל') (ש"ך). עי' דברי רכא סק"א (נתה"מ).

(כו) אלא ע"ד להוסיף לכם אכילה ושתייה - לשון הש"ס על דעת שטרך לכם באכילה ושתייה (ש"ך).

(ו) אם המלאכה שווה ה' ושכרם בד' והזולה ועמדה על ד', נותן להם ד', ולא יוכל לומר להם גם עתה תקחו ליני פחות ממה שקוה (כו), וכן אם שכרן ביותר דינר מהראוי והוקרה המלאכה, אינם יכולים לומר גם עתה תוסיף לנו דינר יותר מהראוי לפי היוקר של עבשיו.

(כז) ולא יוכל לומר - בגמ' מפרש הטעם, שיאמרו הפועלים מתחלה לא נתרצנו בפחות אלא מפני שראינו שאינך יודע דרך שכירות הפועלים ולדעתך גם שאר פועלים לקחו כן ואנו היינו דחוקים למעות ונתפייסנו בפחות מהראוי לנו מה שאין כן עתה שאתה רואה שכל הפועלים נשכרין בכך וכן הטעם בסוף הסעיף דהבעל הבית אומר על דרך זה להפועלים (סמ"ע).

סימן שלג - השוכר את הפועל ובא הפועל לחזור קודם שהתחיל או אחר כן

(א) מהשוכר את הפועלים והטעו את בעל הבית או בעל הבית הטעה אותם, אין להם זה על זה אלא תרעומות³² (א). הגה: ויש אומרים (ב) להם משך (ג) בעל הבית כלי אומנות שעוסק בהם מלאכה, אין הבעל הבית יכול לחזור בו ולא הפועל אם הוא קבל³³ (ד), אבל אם הוא שכיר יוס יכול לחזור כמו שנתבאר, מיהו יכול לעכב כלי אומנתו ולשכור אחרים (ה). במה דברים אמורים: בשלא הלכו³⁴ (ו), אבל הלכו החמרים ולא מצאו תבואה (ז), פועלים ומצאו שדה כשהיא לחה, או ששכרם להשקות השדה ומצאוהו שנתמלא מים (ח), אם ביקר בעל הבית מלאכתו מבערב ומצאה שצריכה פועלים (ט), אין לפועלים כלום ומה בידו לעשות, ואם לא ביקר נותן להם שכר (י) בפועל בטל פירוס: ששמן מי שהשכיר עמלו למלאכה זו וכן חמר שהשכיר חמור להביא משאוי כמה היה רוצה לפחות משכרו ולישז צטל ולבא ריקן ריקן, שאינו דומה הבא טעון לבא ריקן ועושה מלאכה לבטל (יא)³⁵.

³² השוכר עני י"א שזה נדר וחייב לקיים אפילו ללא קנין (קצה"ח רסד סק"ד), וי"א שאין בזה שום נדר, שנדר צדקה היינו שמקבל על עצמו ליתן לעני בתורת מתנה ונדבה (שו"ת בית שלמה חו"מ יז). כתבו הגבאים לשני חזנים לבא להתפלל בימים נוראים בחשבם כי אחד יבא והנה באו שניהם, פטורים הגבאים דמה שגרמו לו היזק נראה לפענ"ד דפטור, ולא מקרי גרמי דמי יודע אם נשכר שם, ואף אם נימא שהיה לו, מ"מ אולי ההנאה שמתפלל בקהל לבוב העיר הגדולה ואם ייטב בעיניהם יהיה לו לכבוד אולי זה יותר מהשכירות וגם אטו הם כוונו בשעת ששכרו אותו להטעותו חלילה, שבעת שכתבו לכל חזן כוונו באמת ואם אחד היה קדם לחברו במכתבו היה השני מסתלק, א"כ לא הוה רק גרמא בעלמא ופטורין, ומכל מקום מצד הביוש נכון לעשות שיפייסו אותו באיזה סך (שו"ת שו"מ מהדורה תניינא חלק ד סימן קפ), א' השכירה עצמה למשרתת אצל בעל בית א' והשכינה לו נזמים של זהב והלכה לה ולא חזרה אליו עוד, מאחר ובחזרתה היא בגדד שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב, והואיל וניחא לה למיקם בהימנותה רצתה לפייס הבעל בית ומחלה לו המשכון ולא תלינן בטעות (שו"ת חתם סופר חלק ה חושן משפט סימן קכב).

³³ עי' מחנ"א שכירות פועלים ו שכל זמן שאין הפסד יכול המשכיר לחזור. וקבלן שמשך כלי לתקן זכה בכל שכרו. ועי' בית יצחק לקמן הערה 77, והעיקר שזה תלוי אם יש חסרון בחילוק הדבר. ועי' נתה"מ סי' ש"ו סק"ו שכל שליח וכו' שלא עשה העבודה וגרם הפסד צריך לשלם כמו אם אוביר (סי' שכ"ח ס"ב), ועי' קפג סק"א שאם רוב הסוחרים הרויחו סך מסוים, והשליח התבטל השליח צריך לשלם מכיסו, אמנם עי' נתה"מ סי' קעו שמביא שהקצה"ח שם סק"ז חולק [ול"נ שהקצות חולק בגלל שזה שותפין, וצ"ע אם יש כזה סברא בשותפין, עי' רמ"א קעו י שזה דווקא שהתרו בו].

עי' נוב"י (חו"מ ח"א סי' ל אות ט): אומן שמשך כלי אומנות או בק"ס שא"י לחזור היינו שב"ד כופין אותו אבל אם עבר ולא עשה אין עליו כלום דנפל ברשת ביטל כיסו של חברו. הנה אותה אנו מבקשים דב"ד כופים אותו כל זמן שיש בידו עוד לעשות בודאי אם כבר הוא מעוות לא יוכל לתקן וחסרון כו' פשיטא שאינו אלא מבטל כיס אם לא בא חברו לכלל הפסד.

³⁴ בענין אם התחלת המלאכה של יום א' שייך ליום השני עי' מנחת פתים הובא לקמן הערה 45.

³⁵ לא ברור המקום הכי טוב לזה.

עי' שו"ת הרשב"א ח"ב סי' ע"ב באשה שמשכירה את עצמה להניק לילד אם יש טענה שכעת אין חלב בדדיה, ולכן הוה שכירות בדבר שלא בא לעולם, ולא חל. ותירץ: אין אומרים בשכירות דבר

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(א) אלא תרעומות – ואין בו חסרון של מחוסרי אמנה (עי' לעיל סי' רד סי"ד), ויש חולקים (סמ"ע). שיכול בעל הבית לומר לפועל השכר עצמך במקום אחר וגם הפועל אומר לבעל הבית צא ושכור לך פועל אחר אלא שיש על החוזר תרעומות בשביל הטורח, ולכן איפה שאין כאן טרחא כגון שמוצאין בעל הבית אחר להשכיר את עצמן, אין להן עליו אפי' תרעומות והיינו דוקא בעל הבית על הפועלים משום שאין דרך בעל הבית לטרוח ולהשכיר פועלים אחרים אף שמוצא לשכור, אבל אם פועלים מוצאין בעל הבית אחר להשתכר אין להן עליו אפי' תרעומות, ונ"מ במה שיש תרעומות לענין אם קצץ פעם שניה וכדלעיל סי' של"ב ס"ק כ"ב ע"ש (ש"ך), אמנם כל מקום שיש לבעל הבית טענה רבה לחזור בו [כגון ששכרו להביא ממקום למקום, ועצר בחצי הדרך, ומכר דבריו, והשוכר יכול להשכיר את עצמו במקום החדש³⁶], אין לו עליו תרעומות (קצה"ח).

(ב) וי"א דאם משך – אין בזה מח', ולכן וי"א" לאו דווקא (ש"ך), ויש חולקים (נתה"מ).
(ג) דאם משך הבעל הבית כלי אומנות כו' – ואפי' החזירו לפועל אחר המשיכה מ"מ מחשב המשיכה לקנין דאין יכול לחזור זה בזה אם לא פועל שחז"ל נתנו רשות לחזור אפי' באמצע המלאכה כדי לקיים מ"ש כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים (סמ"ע וש"ך). הוא הדין אם לא משך, רק שנתנה לחצירו של בעל הבית קנאה הבעל הבית, שרשותו קונה כמו משיכה, אמנם אם היה כבר דרך פקדון אצלו, לא מהני מידי לענין זה. ודבר פשוט שכל שקנאום ב"ה לכליו של קבלן לא מתבטל הקנין אע"פ שחזר הקבלן ולקחם (ט"ז).

(ד) ולא הפועל כו' – ואפילו אם התחיל במלאכה לא יכול לחזור בו (ש"ך). אין להקשות דמאי קמ"ל בש"ך, די"ל דקמ"ל דהוה אמינא דלא עדיף מדבר האבוד דאינו שוכר עליהן רק כדי שכרן (לקמן סעיף ה' ו'), קמ"ל דאינו יכול לחזור בשום ממונ. ונראה דהמשיכה אינו קונה, אלא רק מעות קונות, דהיינו אם הקדים שכר אפילו לא נתן רק פרוטה לפועל לקנין קנהו ואינו יכול לחזור, ואף דר' יוחנן מודה דמדרבנן מעות [אינו] קונה, היינו דוקא במקום דשייך לומר נשרפו חיטיך בעליה, אבל בשכירות מטלטלין דלא שייך החשש דנשרפו חיטיך מעות קונות, ומכל שכן בשכירות פועל. ובשוכר עכו"ם אומן ודאי דקונה בכסף, אם שכרו עם כלי אומנות או עם שוורים, תלוי במחלוקת בסימן קצ"ד (בסמ"ע סק"א וסקט"ז ובש"ך סק"א וסק"ד). ואם משך האומן הכלי שנתנו לו לתקן לכ"ע קנה ואין שניהם יכולין לחזור בהן (נתה"מ³⁷).

(ה) מיהו יוכל לעכב כלי אומנתו כו' – ור"ל כשעדיין כלי אומנתו דפועל בידו דבעל הבית (סמ"ע). יש מקום לומר שאינו יכול לעכב כלי אומנות, ולכן ירא שמים יחמיר בדבר ויחזיר להפועל את שלו (ש"ך). יכול לעכבו עד שיספרנו דיכול לומר שכרתי המספרים שיהיה בידי עד שתספרינו בו, אבל שיהיה יכול למכור המספרים ולשכור אחרים בדמיו לא שמענו מהם (נתה"מ).

(ו) בד"א שלא הלכו – רבים ששכרו מלמד או יחיד העושה על דעתן, אף דלא התחיל, אינו יכול לחזור, דרבים לא בעיא קנין, וג' מקרי רבים³⁸ (רע"א), כל דבר הנעשה ברבים או

שלא בא לעולם, שגוף השכיר הוא שמשועבד למה שנשכר, כשוכר שדה או כרם מחבירו שהפירות הבאים לשוכר, ואם נתכוין בקנין זה כדי שלא תוכל לחזור בה תוך הזמן גם זה אינו, דבין בקנין בין בשכירות יכולה היא לחזור בה. אמנם עי' שו"ת מהרי"ק חו"מ סי' לב: בנידון דמעלתו שלבעלים עצמם אין להם בהם כי הוא אינו שלהם אלא ששכרו אותו הרענד"א על זמן. ומשכלה ונגמר הזמן צריכים לשכור מחדש. וגם זה אם יזדמן שלא יהיו שוכרים אחרים וא"כ הוי דשלב"ל ודבר שאינו ברשותו. ואין אדם מקנה דשלב"ל ודבר שאינו ברשותו וממילא אין להם טענת חזקה. ולא זכיתי להבין דברי המהרי"ק. ועי' לקמן סי' שלט ס"ק (ז) שהשוכר אדם לעשות בשל עצמו, הוה כמכר, ולא כשכירות.

³⁶ קשה שהרי כתוב בסי' שיא סי' ויש לו עליו תרעומות.

³⁷ עי' לקמן הערה 52 בשם שו"ת הר הכרמל.

³⁸ עי' מרדכי (ב"מ סי' תנו, תנח): רבים שהשכירו מלמד אם יכולין לחזור קודם שהתחיל במלאכתו או לא. הדין פשוט מההיא דפרק בני העיר, כל דבר הנעשה בפני שבעה טובי העיר, ואפילו בפני ג', אין יכול לחזור, דאין דומה מעשה רבים למעשה יחיד. ורבים הם שלשה כדאיתא פרק השולח ואפילו יחיד העושה ע"פ רבים [אין] יכול לחזור כגון נדר שנעשה ברבים או על דעת רבים כ"ש רבים עצמם, ולכך נהגו שכל דבר הנעשה ברבים אין צריך קנין במקום שיחיד צריך קנין, ועוד ראייה דאין יכולין לחזור דלא גרע ממתנה, דאם היו אומרים לאדם אחד אנו רוצים ליתן,

מאיר המשפט על שכירות פועלים

ע"י שלשה טובי העיר לא שייך בחזרה (רע"א בשם הרמ"א). שלשה ששכרו מלמד דא"צ קנין, דכל מילי דרביס א"צ קנין. ומהתימה שלא הובא זה בכל פועלים ששלשה שכרו פועל דאין יכול לחזור, ואפשר דדין זה אינו רק במלמד שהוא דבר מצוה ודמי קצת לנדר שהודר ברביס ועל דעת רביס³⁹ (נתה"מ).

(7) החמרים ולא מצאו כו' - ר"ל כשהפועל היה חמר להביא לו תבואה הלך ולא מצא, וכשהפועל היה רוצה לחרוש שדהו, הלך ומצא לחה, ואינה ראויה אז לחרישה (סמ"ע).

(8) שנתמלא מים - פי' ואינו צריך להשקאתו (סמ"ע).

(9) אם ביקר בעל הבית מלאכתו כו' - היינו שבדק את הארץ בלילה, והלכות אלו נזכרים בסי' שלד (סמ"ע), ע"ל סי' של"ד סעיף ב' ומ"ש שם (ש"ך).

(10) נותן להם שכרן - כיון דבעל הבית פושע וההליכה היא כהתחלה במלאכה, משום הכי אין בעל הבית יכול לחזור בו, ואם חוזר צריך לשלם להם כפועל בטל, ואף שאין לפועל פסידא דממון מכח חזרה זו, דאף שלא היה משכירן, לא היה להם אצל מי להשתכר כו' (סמ"ע וש"ך)⁴⁰, השולח אדם לשכור מלמד לבנו, ושכרו, ואירע אונס שהשוכר ידע ממנו, פטור גם הבעל הבית, וגם השליח, ואפילו אם השליח אמר שכרך עלי, כיון דהב"ה פטור מטעם דלעיל, אז לא חל החיוב על המשכיר מטעם דאמר שכרך עלי' ואפי' הזיד בידיים (ש"ך בשם המהר"ם מינין).

(11) כפועל בטל שאינו דומה כו' - שמין מי שהשכיר עצמו למלאכה זו וכן חמר שהשכיר חמורו להביא משוי כמה היה רוצה לפחות משכרו לישב בטל ולבא ריקן וכן ינכה לו משכרו (סמ"ע, וש"ך), וי"א חצי שכרו (ט"ז).

(ב) במה דברים אמורים שאין להם עליו אלא תרעומות בשלא הלכו, דוקא בשלא היו יכולים להשכיר עצמם אמש כששכרם בעל הבית זה, אבל אם היו נשכרים אמש ועכשיו אינם נשכרים כלל, הרי זה כדבר האבוד להם (יג) ונותן להם שכרם כפועל בטל⁴¹, ואם נשכרים בפחות (יד) משלם הפחת (טו), ואם הלכו ודוקא קהלכו עמם לא קלחו (טז), אע"פ שלא היו מוצאים להשכיר עצמם אמש (יז) נותן להם שכרם כפועל בטל⁴² (יח), והוא שעכשיו אינם נשכרים כלל (יט), אבל אם מוצאים מי שישכירם (כ) בשכירותו אין להם

אינם יכולין לחזור, דה"ל לגבי רביס מתנה מועטת, דאמר' בפ' הזהב מתנה מועטת אין יכול לחזור אפילו יחיד, ובשלהי מסכת שבועות קאמר דנעשה נדר, וכו' והיכא דאיכא ערב בדבר אף על גב דליכא קנין נשתעבד מדין ערב בב"ד ולא בעי קנין, ע"כ. א', אין שום משמעות של דבר מצוה. ב', צ"ע אם כוונתו לומר ממש כנדר, ואם יש ערבות, שאם לא עושים, אז כל א' חייב למלאות. ג', משמע שדבר של רביס, לא שיש קנין, אלא שאי אפשר לחזור בו.

ועי' לעיל סי' קסג ס"ו ברמ"א: כל דברי הקהל אינן צריכין קנין, ועי' בסמ"ע סי' כ"ב ס"ק י"ב. ועי' ערך ש"י סי' סו ס"א שמעשה הקהל מועיל אפילו להקנות שטר שבכל מקום צריך כתיבה ומסירה, וכאן בהסכמה לבד. ועי' שו"ת בית שלמה חר"מ נד שזה אפילו בדבר שלא בא לעולם, מכח הרא"ש (כלל ו' סי' יט וסי' כא) שזה מועיל מטעם מנהג.

³⁹ עי' שו"ת בית יצחק (חושן משפט סימן עח) דדוקא לדבר מצוה אם אין לדבר מצוה תליא במנהג, וכתבת ס"ת הוה דבר מצוה. שכירות בית הכנסת לא צריך קנין בגלל זה רביס, ואפילו יחיד ששוכר עבור רביס, והוה דבר מצוה (תשורת ש"י ח"א סי' ת"ד).

⁴⁰ מהסמ"ע וש"ך כאן וכן בס"ב משמע שהתחלת המלאכה היא קנין גמור. ועי' קצה"ח שז סק"א שזה קנין גמור ואפילו לשומרים. אמנם עי' מחנ"א שכירות פועלים ד' שזה קנס ולא חיוב מדינא, אמנם יש מספיק ראשונים לא כך, ולכן לא ראיתי תועלת. ועי' קצה"ח שי סק"א שגם על הסוסים משלמים כפועל בטל, ואין טענה שהוא מעדיף שהם יעבדו כמש"כ בסי' של"ד ס"ד.

⁴¹ אחד שכר פועל ללכת למקום פלוני ובתוך כך לא הוצרך לזה, ושלא אחר להחזירו ויפשע שליח הב'. פסקתי דמ"מ צריך לשלם, ומה לי ולאונסך שפשע בך, ואני עשיתי עפ"י ציוויך (מהרי"ל דיסקין רכב). ולכן הקובע תור לרופא או עו"ד חייב לשלם לו, אם מבטל התור, וכמקרה הנ"ל. ועי' לעיל סי' שט"ז ס"ק.

⁴² וכ"ש אם אמר ללכת למקום פלוני לעשות עבודה, ואין עבודה. ואם אמר לו ללכת למקום רחוק לעשות מצוה, כמו מילה, אז מאחר ולא רוצה להיות כפועל בטל (עי' סוף סי' שלד) חייב לשלם לו שכר שלם, והוא תשלום עשרה זהובים, ושכר פסיעות, אבל לא גובים בזמן הזה (חת"ס חר"מ קעו). עי' חזו"א (ב"ק סי' כג אות לו), שאם חזר בעה"ב קודם שהלכו ואינם מוצאים עכשיו להשתכר ואמש היו מוצאים להשתכר, עי' תוס והרא"ש עו"ב שחייב מדינא דגרמי, ועי' ריטב"א ב"מ עג עב, שחייב מחמת השתעבדות, ונ"מ לחייב יורשים.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

אלא תרעומת⁴³, ויש אומרים לאפילו לא מלאו רק מלאכה כזוהי מזו⁴⁴ רק שרואים להוסיף צדק, לריכוז להשכיר עמנו במקום אחר, ויש חולקין(כא). ואם אינם מוצאים להיות נשכרים אלא בפחות משלם להם הפחות(כב). וכל אלו הדינים בשלא ביקר בעל הבית מלאכתו מבערב שהוא בפשיעתו, אבל אם לא היתה פשיעת בעל הבית בדבר כלל, הרי זה אנוס ונפטר(כג)(כד) כמו שנתבאר. הגנה: ועיין לקמן סימן של סעיף 3. מלמד שהשכיר עצמו לשני שנים והתחיל שנה ראשונה, מקרי התחלה גם לשנה שניה והוא הדין כל פועל⁴⁵:

(27) ה"ז כדבר האבוד להן - פי' וחייב מדינא דגרמי⁴⁶ (סמ"ע), ויש חולקים דהיא מדין דבר האבוד, והוא אף בלא פסידא. כגון דלא היה מוצא לשכור אחרים מבלעדו (רע"א). דוקא כשהלכו שהוא כהתחלת מלאכה שכשם ששאר דברים נקנה בקנין כך שכירות פועלים נקנה בהתחלת מלאכה, אבל י"א דאין חילוק בין התחילו במלאכה (קצה"ח). הא דשוכר עליהן עד כדי שכרן ע"כ לאו דינא דאורייתא הוא, וע"כ הוא מצד תקנת חז"ל, או שאמדו חז"ל דעתן שבכך מחייבין עצמן זה לזה להשלים ההיזק עד כדי שכרן, ועל תקנת חז"ל ואומדנא שלהם אין להקשות כלל (נתה"מ).

(28) שם - דוקא בפועלים הוא דחייב משום דינא דגרמי היכא דמצאו אמש והיום לא מצאו מקום להשתכר, אבל שכר בהמותיו ולא התחיל במלאכה אפי' מצאו אמש להשתכר והיום לא מצא אין זה אלא כמבטל כיסו של חברו ואין בו נזק כלל ופטור, אבל היכא דלא התחילו במלאכה דאין בו משום קנין כלל אלא דברים בעלמא א"כ אפי' הוי דבר האבוד אינו אלא משום דינא דגרמי שהפסידו על ידו. וכה"ג דאינו אלא מניעת ריוח אפי' בנזק אדם פטור ומשום דלא מיחייב בדיני דגרמי אלא בנזק ולא בארבעה דברים ומספיקא לא מפקינן ממונא (קצה"ח).

(29) ואם נשכרין בפחות כו' - פי' עתה נשכרין בפחות ממה שהיו נשכרין אתמול (סמ"ע). משמע דאם מוצאין להשתכר א"צ הבעל הבית לשלם להם כפועל בטל אלא משלם להם הפחת, משמע דר"ל דהפועל מחויב לעשות המלאכה וא"י לומר אשב בטל ותשלם לי כפועל בטל (ש"ך).

(30) משלם להן הפחת - ר"ל מה שנשכרין היום פחות מאמש משלם לו לפי ערך כפועל בטל (סמ"ע), וי"א שלא לפי ערך כפועל בטל (ש"ך). היינו במקרה שלא הוזלה המלאכה, אלא שלא מצאו מלאכה כבידה זו שנשכרין לה אתמול, אלא קלה מזו. ולכן נשכרין לה

⁴³ עי' אג"מ חו"מ ח"א סי' ל"ז: בהבטחת ממון לאחד שיעזוב משרתו, ללא קנין, אם חייבים לו כשעזב המשרה, ובאחד ששיקר שיתנו לו ממון כשיעזוב המשרה אם יש עליו חיוב ממון. אם היה זה בעת שנסתלק המורה ונסע להשיג משרה במקום האחר וטוען שהמנהל אמר לו שישלמו לו עבור הוצאת העברת חפציו למקום החדש, וא"צ קנין ע"ז כיון שהוא קיים מה שרצו ממנו עבור הבטחתם, ובודאי אין יכולין לומר משטה אני בך.

⁴⁴ היינו דווקא מלאכה שדרכן לעבוד, אבל מלאכה שאין דרכן בכך ודאי לא מצי למימר להו השכירו עצמכם (חזו"א ב"ק כג ה)

⁴⁵ עי' שו"ת רע"א ח"ב סי' טז, שאם התחיל המלאכה הוה קנין לכל הג' שנים, ואם באמצע השני השלישי קבעו לעוד שנה, אין התחלת המלאכה עד שנה הרביעית, ואפילו קנין לא יעזור שזה דבר שלא בא לעולם. עי' שו"ת הרא"ש סי' יג אות כא: אף דבר שלא בא לעולם ואינו ברשותו, מכל מקום מהני קנין מצד המנהג כמו קנין סיטומתא, ועי' פ"ת שט"ו [בתשובת חתם סופר [חו"מ] סימן ס"ו], ושו"ך ונתה"מ ריש סי' רא לגבי סיטומטא בשכירת קרקעות. עי' מחנ"א (הל' שכירות סי' יב): השכיר ביתו לג' שנים כל שנה בכך וכך, נראה דיכול לתבוע לו השכירות בסוף כל שנה ושנה, שכל שנה ושנה הוי שכירות בפני עצמו, וה"ה אם אמר בכך וכך כל חדש, יכול לתבוע השכירות בסוף כל ליום, אף על גב דא"ל כל יום כך וכך, ה"ז שכורה אצלו לחדש אחד, דסתמא דמלתא לא אגרי אינש ביתא לפחות משלשים יום, ע"כ. [קשה על דבריו, שלפי זה כל א' יכול לחזור בכל חדש וחדש, וקשה להאמין - עי' מנחת פתים שטו@] ועי' בית שלמה חו"מ סי' קטו, שבשכירות פועלים אם אמר כל יום בכך וכך, אז כל יום הוא שכירות בפני עצמו, וכל א' יכול לחזור [וקשה כנ"ל, ונראה שזה תלוי במנהג, ועי' בית יצחק לקמן הערה 77].

⁴⁶ עי' רע"א ב"מ דף עו שאם החיוב מדינא דגרמי אז אם הוזל השער פטור, אבל מדין דבר האבוד חייב, ואם רוב הפועלים בד' ומיעוט בג' מדינא דגרמי חייב ג', ומדין דבר האבוד חייב ד'.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

בפחות, ובוה משלם כפועל בטל על פי שכירות של אתמול דהיינו מכבידה לקלה (קצה"ח⁴⁷).

^(ט) ודוקא שהלכו הם עצמם - שאז נתקיים ביניהם השכירות, ששכירות פועלים נגמר בהתחלת המעשה, (אבל) הלך שם שליח אין להם אלא תרעומות (ש"ך).

^(י) ואם הלכו אע"פ כו' - וכן לא הלכו ועכבם עד שאין מוצאין להשתכר צריך ליתן להם שכרם כפועל בטל כיון שגרם להן הפסד אלא אורחא דמילתא נקט דמסתמא כשלא הלכו מוצאין להשתכר ומשהלכו אין מוצאין (סמ"ע).

^(י"א) נותן להם שכרם - וה"ה אם שאר פועלים נשכרים בג' והוא שכתב בד' כיון שהלכו ה"ל כאלו התחילו ואינו יכול לחזור בו ואינו יכול לומר השכירו עצמיכם כשאר פועלים אלא צריך ליתן להם כפועל בטל לפי התנאי הגדול שפסק עמהם או ישכירו עצמם כשאר פועלים והוא ישלים להם כתנאי שפסק עמהם (ש"ך).

^(י"ב) והוא שעכשו אינם נשכרין כלל כו' - נמצא דאין חילוק בין הלכו ללא הלכו אלא כשזולת שכירתו לא היו מוצאין מי שישכירין או שהיו שוכרים אחרים בפחות (סמ"ע).

^(י"ג) מי שישכירם - ואם אמר כששכרם, אם יחזור ישלם להם שכרם משלם, י"ל דלישנא יתירה לטפויי אתי דאף אם ימצא מי שישכירם ישלם להם, ואפשר שזה דווקא במלמד שלא שייך בו כפועל בטל דבלא"ה לומד עם אחרים, אבל כפועל רגיל ההוספה מוסיף שישלם לו לא כפועל בטל אלא שכר שלם ורק אם לא ימצא מי שישכירם (רע"א).

^(י"ד) ויש חולקים - אפשר דאין מי שחולק (ש"ך).

^(י"ה) אלא בפחות משלם להן כו' - פי' הן ישכירו נפשם לאחרים למלאכתן ומה שיפחתו להן אחרים צריך בעל הבית זה שחזר בהן למלאות שכירתן כשיעור ששכר אותן (סמ"ע).

^(י"ו) אנוס ונפטר - קהלה אחת קטנה קיבלו איש אחד להיות שוחט וכתבו ונתנו לו שטר סתם בלי קביעות זמן, ונקצב לו שכירותו מכל מה שישחוט יתנו לו כך וכך. ואחר זמן מחמת מסיים קבלו בשר ממקום אחר, והשוחט תובע שכרו. והקהל טוענים שהם אנוסים בדבר. להלכה, אם האמת כטענת הקהל שהם אנוסים בדבר, בודאי שע"פ הדין הקהל פטורים, אבל מ"מ היה להם להתנות עם השלטון שהשחיטה יהיה דוקא בקהלתם, ואפשר שלא היה מקפיד בזה, וא"כ מחוייבים הקהל לשלם להשוחט כפועל בטל. ואפשר שאין חילוק לגבי שוחט בין עביד ללא עביד, ואז אין מנכין הרבה אף אי לא עביד⁴⁸. ואף שלא קבעו להשוחט זמן בכתב שנתנו לו וא"כ תלוי במחלוקת שהביא הרמ"א בס"ס' ס"ג גבי מי שקיבל לזון חבירו סתם אי כל ימי חייו או שנה אחת במשמע, וא"כ הממע"ה, וממילא הקהל פטורין⁴⁹ (פ"ת).

⁴⁷ לדוגמא, אתמול היה צריך להעביר דבר כבד למאה שקל ליום, ועכשו רק מוצא משהו קל בחמישים שקל ליום, ובהפרש של חמישים שקל, בזה הוא משלם לו כפועל בטל. עי' סמ"ע סק"ג? ⁴⁸ מקורו מהרמ"א הובא לקמן במאיר המשפט סוף סי' שלד.

⁴⁹ עי' א"ח סי' נג סכ"ה: אין מסלקין חזן מאומנתו אלא אם כן נמצא בו פסול. ועי"ש במ"ב: וה"ה לכל התמנות במקום שלא נהגו למנות לזמן ידוע והטעם שלא יחשדום שנמצא בהם פסול. בו פסול - בעדים. ועי' י"ד רמ"ה סכ"ב: ובמקום שיש מנהג לקבל רב על זמן קצוב או שמנהג לבחור במי שירצו הרשות בידם אבל כל שקבלו הקהל עליהם וכל שכן אם עשו ברצון השררה אין לשום גדול בעולם להשתרר עליו ולהורידו. ועי"ש בפ"ת: שבזו"ז שהרב הובא לעיר כפועל אין הלכה של קנאת סופרים תרבה חכמה, ע"כ. מי שהחזקה שלו בכל דבר שבמנוי הקהל, אין מעבירין ממנו. וכו' בעובדא דידיה במי שהחזק להיות דורש בשבתות דריגלא וכי"ב, אפי' לא הי' נקרא ולא הועמד לרב ממש אין מעבירין אותו ממנו, וכן לענין חזקה מסדר גיטין, אמנם ברבנות הוה מדינא ובשאר מנוי הוא ממנהגא (לבושי מרדכי א"ח ח"ב סי' לט). וכן מלמד ג"כ בכלל המינויים (וה"ה שוחט ומוהל), ומה שמבואר בח"מ סי' של"ג ס"ב וסימן של"ד ס"ד בענין שכירת מלמד מזמן לזמן, היינו של יחידים. ועוד דבר צריך לשלם שכרו די סיפוקו לבני ביתו, ואם לא הספיקו להם אעפ"י שלא רצו מוסיפים להם בעל כרחם, וכמ"ש (י"ד סי' רמ"ה ס"ז) שאינו רשאי המלמד להיות שרוי בתענית, דע"י כך אין בידו להסביר בפנים מסבירות כידוע. על כן פשיטא דבזמן הזה ששוכרים מלמד, וע"י כך בטל ממלאכתו ופרנסתו פשיטא דצריך להיות שכרו משלם (לבושי מרדכי י"ד ח"ג סי' לז). הא דרגילין לכתוב זמן ג' שנים בשטרי קבלת רבנות ומשועבדות אינו קביעות, אלא היא לטובת הרב והמשועבדים שאם ירצה הוא לילך אחר ג' שנים רשות בידו, אבל אין ביד הקהילה להוציא אחר ג' שנים, אבל אם הותנו בפירוש שלאחר ג' שנים כלה זמנו ושני הצדדים יכולין לחזור וצריך קבלה ומנין חדש (ש"ת חת"ס א"ח ח"א סי' ר"ה). יש רבנים שאין מקבלין כתב רבנות על שש שנים ויש שאין מקבלין על יותר מג' שנים והם יכולים לחזור אפילו תוך הזמן

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(כד) שם - רב אחד ששכרו אותו לרב וכאשר הקריב הזמן חזרו בהן, וכתב שם דודאי אף שעדיין לא התחיל במלאכה אין יכולין לחזור בהן, וכמ"ש המרדכי דכל דבר הנעשה ברבים או ע"י ג' טובי העיר ליתא בחזרה כו'⁵⁰, אמנם אם היה אונס שחזרו בהן מחמת חשש אויר ל"ע⁵¹ [דהוי אונס דלא שכיח דהוי פסידא דפועל - שעה"מ], נראה דיכולין לחזור כו'. אך אמנם אם חזרו בהן קודם שנודע חשש אויר, אע"ג דהוי אויר אח"כ פסידא דבעל הבית, דמיד דחזרו בו נתחייבו לפועל כו', ויש חולקים שאף אם חזרו, ואח"כ היה שינוי אויר פטורים (פ"ת).

(ג) "התחיל הפועל במלאכה(כה) וחזר בו בחצי היום חוזר(כו)", ו"ואפילו קבל כבר דמי שכירותו ואין בידו לשלם לבעל הבית(כז), יכול לחזור בו והמענות חוב עליו, שנאמר (ויקרא כה נה) כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים⁵³. הגה: ומהאי טעמא אסור לפועל(כח) אפילו מלמד או ק להשכיר עלמו להיות צנית בעל הצית כקבע שלשה שנים(כט):

(כח) התחיל הפועל כו' - בעל הבית אסור לחזור בו מאחר שהתחיל הפועל ואפי' לא הלכו ממקומן (סמ"ע).

(כט) חוזר כו' - ואפילו קבל להיות פועל בקנין (ש"ך וט"ז), אבל בקבלן שקבל קנין אינו יכול לחזור בו בשום מומן וכמו שכתבתי לעיל ס"ק (ד)⁵⁴ (ש"ך)⁵⁵, וי"א שבקנין אינו יכול

כדין פועל מיהו נ"ל שאם קבל מהעיר מעות קדימה לצרכיו חייב לשלם להם לפי ערך הזמן שחזר בו דהא הם לא נתנו לו רק על זמן הכתב ולא על פחות מזה ואנשי העיר אין יכולין לסלק להרב ממקומו אף כשכלה זמן הכתב ומשלמין לו שכירות והכנסה כמקדם וכן נהגו בכל תפוצות ישראל דהזמן שקובעין הוא למען העיר שהרב לא יחזור בו תוך הזמן דאף שמדינא יכול לחזור בו מ"מ הוי מחוסר אמנה ויש להם עליו תרעומות ולאחר זמן הכתב יכול להשכיר עצמו למקום אחר או להסתלק לגמרי ואין בזה אפילו מדת חסידות וכן נהגו כל גדולי עולם אבל אנשי העיר אין חוזרים בהם לעולם אם לא שנמצא בו פסול דאין סברא שאחד יעקור סיכי ומשכני אותו ואת ביתו וזרעו ואח"כ יסלקוהו שישאר בלי מקום למחיתו וכן הדין בש"ץ ושמש וכל מיני התמנות שכל זמן שלא נמצא בו פסול אין מעבירין אותו כל ימי חייו וכן המנהג (ערה"ש אות ט"ו). קהל קבלו דיינים בתנאי מפורש שאינם קבועים רק עד אשר ירצו ויעשו דיינים קבועים, והיו כך איזה שנים, יכולים הקהל לבחור דיינים קבועים, ועל אף שת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול, אמנם זילותא לא, אין בזה משום זלזול דדיינים. אמנם אם החדשים רצים אחרי משתדלים להרבות להם דעות שיבחרו בהם, יש בזה משום עני המהפך בחררה (תשורת ש"י ח"א תלו). כמו שקהל לא יכולים לסלק רב שלהם, שנשכר לכל חיי, כך אי אפשר לסלק ראש הישיבה, דהא ראש ישיבה הוא ענין שררה, והישיבה הלא היא ענין של רבים ואינה ענין פרטי, ובפרט שהמנהג הוא בפה ובכל המקומות אם יעטרו וימנו ראש ישיבה הוא לצמיתות (דובב משרים ח"ג סי' לח). רב העיר שקבלוהו הצבור והתנו עמו שידרוש להם והיה דורש להם כמה שנים עד שקפצה עליו זקנה שאין דבריו נשמעים בעת דרשתו מכח זקנותו, וע"כ רוצה לצוות לא' מתלמידיו שידרוש בעדו, ובמקומו, וקצת מבני העיר מכבים שאם הוא יכול ידרוש, ואם לאו לא ידרוש. אם הרב לא יכול לדרוש כלל, אינו יכול למנות שליח, אבל אם יכול לדרוש על ידי הדחק יכול למנות (חקרי לב ח"ב סי' כח).

⁵⁰ עי' נתה"מ לעיל בס"א.

⁵¹ היינו שהיה מגפה במקום שהרב נמצא.

⁵² שני פועלים שנשתתפו יחד לעשות מלאכה אצל בעל הבית אחד אין אחד מהן יכול לחזור בחצי היום נגד חבריו אם לא ששניהם חוזרים בהם (שער המשפט סק"ג), שכר עגלן לימים דדין פועל יש לו ולא קבלן, אז יכול העגלן לומר העגלה וסוסים אמסור לך אבל לא אהיה פועל אצלך כי פועל יהודי חוזר אפילו באמצע יום וכו' ומנכה לו כפי הראוי לשכירות פועל מ"מ אינו יכול לכופו שיהיה הוא בעצמו פועל (הר הכרמל י).

⁵³ עי' חות יאיר סי' קו: שלמד מזה שאסור להטיל בה"ב עליו עול שאינו נהוג בבירור, ואם קצתם מטילי על שפחותיהם כזאת וקצתם לא אם ידוע איך ינהגו הרוב ניזל בתרייהו, ואם אי אפשר לברר זה נ"ל דאע"פ דבכל ספק ק"ל יד הפועל על התחנותה מ"מ במלאכה אם תתחייב לעשות אחר דק"ל דפועל יכול לחזור בו, אין ידו על התחנותה, ואם המעביד ידוע כמצער כך, ונשכר אצלו, הוה בגדר סבר וקבל, ואפילו אם המעביד מצער בני ביתו כך, אין לו זכות לצער הפועלים.

⁵⁴ איתא בש"ך בשם הריב"ש שקבלן יש קנין בתחילת המלאכה, ועי' נחל יצחק לט יז שזה תקנת חכמים, ועי' לקמן הערה 79.

⁵⁵ הקצה"ח חולק על הש"ך שאין כאן קנין דברים בעלמא, אבל אין מחלוקת בהלכה בכלל. ולאותו טעם לא הבאתי את דברי הט"ז.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

לחזור בו אך יש לחלק בין קנין לקנין, דודאי כל הקנינים שבעולם לא מהני בזה דהוי קנין דברים, אך קנין כסף ושטר דמהני לקנות בו עבד עברי מהני ג"כ כאן כו'⁵⁶ (פת"ש).
(כ)⁵⁷ ואין בידו לשלם כו' – לא נחשב כאן כדבר האבוד כיון דאפשר שיהא לו'⁵⁷ (ש"ך), וי"א דהוה דבר האבוד, ולכן אינו יכול לחזור (קצה"ח).
(ח)⁵⁸ ומה"ט אסור כו' – נ"ל דהיינו דוקא כשיש לו פרנסה וכסות דבכה"ג אסור למכור עצמו לעבד עברי, אבל אם הוא עני ביותר כשאין לו אפי' כסות, דמותר למכור את עצמו ופשיטא דהיכא דמותר למכור את עצמו מותר אפי' לשנים הרבה, וא"כ בכה"ג פשיטא נמי דמותר להשכיר עצמו בקבע ליותר משלש שנים דלא גרע ממוכר עצמו (ש"ך).
(ט)⁵⁹ בקבע שלשה שנים – דג' שנים שם עבד ושכיר עליו דכתיב (ישעיה טז יד) מקצה שלש שנים כשני שכיר כו' (סמ"ע). וי"א צ"ל יותר מג' שנים (ש"ך וט"ז). ונ"ל דמה"ט יש ליזהר למלמד או לסופר או שאר מלאכות שלא להשכיר עצמן להיות בבית בעל הבית בקבע עמו ולהיות סמוך על שלחנו בלי הפסק יותר מג' שנים, דכל טפי מג' שנים נפקא לי' מתורת שכיר ועבד גמור לא הוי לכל הלכותיו, מ"מ כיון דנפקא מתורת שכיר קא עבר על כי לי בני ישראל עבדים, וי"א שמותר אפי' יותר מג' שנים דדוקא עבד עברי שאינו יכול לחזור בו ואינו יוצא קודם זמנו אלא בשטר שחרור עובר משום עבדי הם (ש"ך), חזן שנתקשר עם הקהל בתקיעת כף לששה שנים והחזן רוצה לחזור. וי"א שאינו יכול לחזור, שאינו כפועל, אבל חזן שכל עצמו אינו רק להוציא ציבור ולעבדו כפלחן הראוי ואפי' נכלל בשכרו מה שמשורר ובכה"ג, מכל מקום הואיל שמכבד בקול ה' מהונו ממה שחננו ומשמח אלקים ואנשים לא נקרא בכך עבד לעבדים⁵⁸. וצ"ע ברב פוסק ושמש העושה צורכי בית הכנסת ע"ש. וי"א דמלמד חוזר דאע"ג דהוא עושה עבדות ה' עבד ה' מיקרי אבל מה שהתקשר לאחרים אינו עבד שלהם ויכול לחזור וא"כ ה"ה בחזן וזה ברור. אמנם שנשבע, צריך לקיים שבועתו, דאדם אסור להשכיר עצמו ביותר משלש אינו אלא מדרבנן, ובדרבנן לא הוי מושבע ועומד מהר סיני. בביטול מצוה דרבנן אסור לעשות המצוה כדי שלא לעבור על השבועה בקום ועשה, וכה"ג שלא לחזור ה"ל שב ואל תעשה ואסור לו לחזור דחזרה ידיה היינו קום ועשה, ועוד דכיון דכבר השכיר עצמו ביותר משלש א"כ איסורא דעבד עבד ועכשיו שבא לחזור אחר שלש אין לו לחזור מחמת השבועה⁵⁹ (קצה"ח). ואין שום ספק דמ"ש קבע עמו ולהיות סמוך על שלחנו לא אתי למעוטי חכם העיר שאינו סמוך על שלחנו, דמה בכך הרי כל הקהלה משותפים שכרו להם פועל ונותנים לו בית ונותנים לו דמי מזונותיו ואם הקהל מתנים עם הרב באם יזוז מהם צריך לחזור להם ההוצאות ולא יזקפן עליו במלוה גרע טפי ואסור (פ"ת). נוהגין ברוב תפוצות ישראל לכתוב שטר הרבנות על זמן יש על שלשה שנים ויש על חמש שנים והטעם לפי דמבואר כאן שאסור להשכיר עצמו יותר מג"ש דא"כ יצא מכלל שכיר ונכנס לכלל עבד ואסור למכור עצמו בעבד עברי, וי"א שאינו מוכח לאסור יותר מג' שנים רק שלא יהא מושכר לשש שנים וע"כ יש כותבין שטר הרבנות על ג' שנים ויש על חמש שנים אבל סתם אין כותבים. ומה דכותבין זמן בשטר הרבנות היינו לטובת הרב המשכיר עצמו ושיהי' יכול לחזור אחר כלות הזמן אבל הקהל אין בידם לחזור אפי' ככלות הזמן אלא במקום שנהגו (פ"ת).
(ד) ביצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל(ל), שמין לו מה שעשה ונוטל(לא), זין הוקרה המלאכה או הוזהר(לכ), ודוקא שחזר סתם, אבל אם חזר מכה יוקר אין שומעין לו⁶⁰, ואם קבלן

⁵⁶ וה"ה חזקה עי' מאיר המשפט שלג ס"ק(מב). ועי' חות יאיר סי' קמ: היינו רק בענין חזרת פועל על זמן קצר אמנם ליותר מג"ש לכו"ע יכול לחזור אפילו בקנין.

⁵⁷ עי' חזו"א ב"ק סי' כג סק"ח כמו שאין כופין להשכיר עצמו לפרוע חוב.

⁵⁸ עי' שו"ת שבות יעקב חלק א סימן ו, שעכ"ז יכול לחזור מטעם עבד לעבדים, שהרי אם הוא מתפלל זה לא משנה איפה, ועצם זה שמשעבדים אותו להתפלל כאן, כבר בגדר עבד לעבדים, ולא עושה רצונו ית'.

⁵⁹ עי' דבריו לעיל ר"צ סק"ה לחלק בין פועל שיכול לחזור לאפוטרופוס שלא יכול: וטעמא דפועל חוזר היינו משום דכתיב כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, וכיון דאפוטרופוס מצוה קא עביד ה"ל עבד ה'.

⁶⁰ ואפילו אם אמר שרוצה לנוח כדי שיגביהו לו את שכרו, ואם יוסיפו לו על שכרו הוא יעבוד, אין שומעין לו (מהר"ט יו"ד סי' נ), משמע מדבריו, שאם פועל חוזר, והבעה"ב מבטיח לו להוסיף על שכרו, אין חייב לשלם תוספת זו, שכבר הסכימו, ויכול לומר משטה אני בך. אמנם עי' שו"ת

מאיר המשפט על שכירות פועלים

הוא(לג)(לד) שמין לו את שעתיד לעשות⁶¹, בין שהזולה בעת ששכרו בין שלא הזולה, בין שהזולה המלאכה אחר כך בין שלא הזולה, שמין לו מה שעתיד לעשות. כיצד: קבל ממנו קמה לקצור בשתי סלעים, או שקבל על עצמו לעשות כד וכך חניות של יונלה, קצר הציה והניה הציה, בגד לארוג בשתי סלעים ארג הציו והניה הציו, שמין לו מה שעתיד לעשות, אם היה שוה ו' דינרים נותן לו שקל או יגמרו את מלאכתן, ואם היה הנשאר יפה שני דינרים, אינו נותן אלא סלע שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה. הגה: ובעל הצית החוזר (נולו) דינו כקבלן שידו על התחונה:

(ז) כיצד דין הפועל שחזר כו' - הפועל אם הוא שכיר יום יכול לחזור בו אפי' בחצי יום וידו על העליונה כגון ששכרו בעד ח' דינרים ליום ועשה עמו חצי היום ואפי' אם נתיקרו שצריך ליתן לפועל אחר על חצי יום הנשאר ו' דינרים, אפי' צריך ליתן להראשון ד' דינרים מחצי היום שעשה (סמ"ע ש"ך).

(א) שמין לו - ואף אם הולך מבה"ב זה ונשכר אצל אחר (רע"א).

(ב) או הזולה - וכן אם הזולה שיכול לגמור חצי היום הנשאר בב' דינרין צריך ליתן ו' דינרין ואינו מעכב בידו אלא ב' דינרין כדי שתגמר מלאכת היום בח' דינרין כפי מה שהתנה (סמ"ע), וי"א שאין נותן לפועל יותר מקביעות הראשונה, היינו ד', וכאלו שכרו לחצי יום בד' דינרים (ש"ך), ועיקר שנותן לו ו', ואין לחלק בין היכא שהכניס פועל הראשון לשני דאז הוי משום שליחות, ובין היכא דבעה"ב צריך לשכור את השני (קצה"ח)⁶².

(ג) ואם הוא קבלן - ואם הוא קבלן שקבל עליו מלאכה בכך וכך (פי' ואינו כעבד דמלאכת רבו מוטלת עליו לעשות בו כל היום בלי הפסק אבל זה גומר מלאכה שקיבל עליו איזה שעה ביום שירצה וכדרך כל בעל הבית העושה במלאכה שלו למכור ולהשתכר בה) משום הכי גם הוא א"י לחזור בו ואם חזר בו ידו על התחונה שאם קיבל עליו המלאכה בח' דינרין ועשה חציה וחזר בו ונתיקרה המלאכה שא"א לגמרה אלא בו' דינרין לא יתן לו אלא ב' דינרין כדי שתגמר מלאכתו בח' כפי מה שהתנה ואם א"י לגמרו בפחות מח' דינרין אינו נותן לו כלום ומיהו אם נתיקרה הרבה שצריך ליתן עליה יותר ממה שפסק עמו אינו צריך לשלם לו מכיסו כלום ואם לא התחיל עדיין בהמלאכה רק הלך לעשות מלאכתו ונתיקרה המלאכה וחזר בו הקבלן נמצא דאין ביד הבעל הבית שכירות משל קבלן כלום שהרי עדיין לא התחיל כלל בעשיית המלאכה אין הקבלן מפסיד אלא טורח הליכתו כיון שאינו תופס משלו והוא א"צ לשלם מכיסו, אבל אם תפס הבעל הבית משל קבלן אפי' דבר שאינו מכלי אומנתו יכול לשכור עליו מאותו תפיסה באופן שיגמור מלאכתו כפי תנאו (סמ"ע), וי"א דלא שמעינן זה אלא בשבאת כלי אומנתו ליד הבעל הבית, אבל שאר דבר מי שמעת להו (ש"ך).

(ד) שם - ואם הזולה שיכול לגמרה בב' דינרין אפי' אינו נותן לו אלא ד' דינרין וכן הדין בבעל הבית החוזר בו אפי' בקבלן שידו על התחונה שאם הזולה המלאכה ויכול לגמרה

אמרי אש יורה דעה סימן צג החולק מטעם שיש ראשונים הסוברים שכל זמן שהפועל לא אומר בפירוש אני חוזר מחמת יוקר, יש לו זכות לחזור, ואם מוסיפים לו על שכרו, ואז הוא עובד הוה דבר חדש, ולכן מחמת המחלוקת הבעל הבית הוא מוציא מחבירו. ועי' דברי גאונים (סי' פ"ב אות יט) שאם הפועל רוצה לעבוד אצל אחר ביוקר יכול, וכל דברי הרמ"א רק נוגעים לעבוד אצל אותו בעל הבית ביוקר. ועי' נחל יצחק (סי' עד ס"ג אות ג) שכל דברי הרמ"א קאי על מה דכתב השולחן ערוך שם מקודם (בסעיף ג') דפועל חוזר אף אם קיבל שכירותו ואין לו מה לשלם והמענות חוב עליו, על זה כתבו דאם חוזר מחמת יוקר אין שומעין לו דכיון דאינו מסלקו במעות, ע"כ בכה"ג לא מצי חוזר בו, כיון דגילה בדעתו דרוצה להיות עבד, אבל היכא דמסלקו במזומן או בשוה כסף או אם לא קיבל כלל מעולם שכירותו יכול לחזור בו אפילו מחמת יוקר. ועי' חות יאיר קו: אם הולך מבה"ב זה ונשכר אצל אחר שנשאר עבד לעבדים דינו כדין קבלן שידו על התחונה ולא יפסיד בה"ב דבר {צ"ע בלשון זו שהוא לא מסכים, אבל הדין אמת, וקשה עי' בפנים}.

⁶¹ עי' שו"ת שו"מ (מהדו"ג חלק א סימן תסט): שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ואף למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף מכל מקום אינה משתלמת אלא לבסוף וא"כ כל שלא נגמר השליחות ולא הועילו בשליחותו שוב אין מגיע השכירות.

⁶² עי' חקרי לב ח"ב סי' ע"ח@לא הצלחתי.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

בב' דינרין צריך ליתן לו ו' דינרין על מה שעשה ולא ישאר בידו אלא ב' כדי שיוכל לגמור בהם מלאכתו כפי תנאו ואם הוקרה צריך ליתן לו ד' דינרין (סמ"ע).

^(ה) או שקבל על עצמו לעשות לו כך וכך חביות של יין - אע"ג דימי הבציר קצבתן ידוע ואינו משועבד רק זמן הזה מ"מ הואיל ואינו קוצב לו שכר לפי הימים או לפי השבועות או החדשים חשוב קבלנות כמו קמה לקצור דימי הקציר נמי ידועים הם (ש"ך).

^(ו) ובעל הבית החוזר בו דינו כקבלן - וכן בעל הבית השוכר מלמד ומצא אח"כ מלמד אחר טוב מזה, אינו יכול לחזור בתוך שנה כיון שהתחיל זה במלאכתו ואינו פושע⁶³, ואם הוא חוזר צריך לשלם שכר שלם מטעם דאי לא עבדו חלשי וע"ל סי' של"ה ס"א בהג"ה שנייה (סמ"ע). משמע שאם הוקרה שהבעל הבית יצטרך ליתן בעד הגמר ו' דינרין, שנותן להפועל ד' דינרין בעד החצי, וקשה אמאי לא קאמר שאם אין לפועל פעולה אחרת לעשות דצריך לשלם לו כל דמי מלאכתו רק לנכות כפועל בטל כמו בפועל בסעיף ב'. אבל פועל שבעל הבית חוזר בו, ותובע כל שכרו מטעם מזיק⁶⁴, יש ביד הבעל הבית להטיל עליו עבודה באותו רמה, או אפילו יותר קשה אם יוסף לשכרו (עי' לקמן סי' שלה ס"א), אבל כשהפועל לא תובע שכרו רק על מה שעשה מחויב ליתן לו שכירותו על מה שעשה ואינו יכול לכופו שיעשה אצלו אפילו מלאכה כיוצא בו, וכ"ש דקשה ממנו, כיון שהשכירו בפירוש ואמר מלאכה זו, אינו יכול לשנותו למלאכה אחרת (נתה"מ).

(ה) במה דברים אמורים: בדבר שאינו אבוד(לו), אבל בדבר האבוד(לח) כגון פשתן להעלות מהמשרה, או ששכר חמור להביא חלילין למת או לכלה וכיוצא בהם, אחד פועל ואחד קבלן אינו יכול לחזור בו (משכתולט) או עזב על זעל הכית מקי דכ האכוד דזעל הכית לא יכול לעשות מלאכה זעלמו ועל ידי זה נאכד של⁶⁵, אחד פועל ואחד קבלן אינו יכול לחזור בו אלא אם כן נאנס⁶⁶ כגון שחלה הוא או אשתו וכיוצא(מ) או ששמע שמת לו מת⁶⁸. ומיהו אינו צריך

⁶³ שמעון הכניס לביתו יתום, ונתן לו מקום לישון והאכילו ולמדו תורה תמורת כסף, ואחר שישב עמו חדש בקירוב בא חולי כבד בכל העיר ההיא ושלחו האפוטרופוס שליח בעד הנער כי נתייראו מהחלי האמור שבעבור זעם יחזירוהו אליו, ולא החזירוהו ואדרבא טוענים משמעון שיחזיר המעות כיון שלא קבלם אלא בשביל המזונות, והרי לא זן אותו אלא חדש א'. ושמעון משיב שמאחר שכבר התחיל חייבים הם לשלחו עד תום שנתו ושהוא מוכן לזונו וללמדו כפי תנאי שהתנו, וההלכה כשמעון (מכתם לדוד ח"מ יז).

⁶⁴ שלא יכול למצא עבודה אחרת.
⁶⁵ עי' שו"ת ושב הכהן סי' יג, שאע"פ שנחשב כדבר האבד לענין שאינו יכול לחזור, אבל לא שהוא יכול לשכור עליהם.

⁶⁶ עי' חלקת יואב ח"מ ח"א סי' יב אם המונע שכיר מלעבוד חייב מטעם מזיק.@@
⁶⁷ עי' שער משפט (סימן נה ס"ק ג): הא דפועל אינו חוזר בחצי היום בדבר האבד הוא משום שלא יגרום פסידא להבעה"ב ומשום הכי צריך הפועל לשלם להבעה"ב הפסידו, א"כ חלה בנו ואשתו כיון דלא הוי אונס גמור אינו יכול לגרום הזיק לבעה"ב עבור זה, וכשחזר בו חייב מדינא דגרמי, כיון דהוא עשה דבר זה מרצונו הטוב.

שו"ת הריב"ש (סימן קכז): וה"ה לחלה אביו שהרי חייב לשמשו בחליו, זהו באונס גדול כמו חולי (עי' @@ יד שאול יו"ד רלב סקט"ו שמביאו לענין זו).

מת לו מת למשכיר, עי' יו"ד סי' ש"פ ס"ה שדבר האבד לאבל מותר לעשות על ידי אחרים, ועי"ש בפ"ת דה"ה דבר האבד למישהו אחר מותר לאבל לעשות על ידי אחרים, ועי"ש ברמ"א שאם אין אחר שיכול לעשות זאת מותר לעשות על ידי עצמו. ודבר בקבלנות שיעשה בביתו של הפועל ולא בביתו של האבל (שם ס"ח). ולפי זה בדבר האבד חייב לפועלים להמשיך לעבוד, אבל דבר שאינו אבד אסור להם לעבוד, והוא כמו כל אונס דבעל הבית שצריך לשלם, אם לאו שידע שיש לו קרוב חולה, ומודיע לעובדים. ועי"ש סט"ז: אם האבל מושכר לאחר לא יעשה מלאכה בימי אבלו (רמ"א - אבל עי' אחרים שרי). ועי"ש בש"ך שמקשה על דברי הרמ"א המתיר, שמשמע אפילו אינו דבר האבד, ועיקר שאסור אם לא שהוא דבר האבד, או דבר שלו מושכר אצל אחר כמו בהמותיו. אבל אם השכיר לא עובד בגלל שהוא אבל הוא כמו כל אונס ויכול הבעל הבית לנכות משכירותו אם ירצה, אבל אם הפסיק ולא אמרו כלום, ואז חזר לעבוד, מסתמא מחל כנ"ל.

⁶⁸ עי' ריב"ש סי' קעה: [אם] בשעת השכירות [המלמד תינוקות] החמרת עליהם בתנאים שאף אם יחלו התלמידים או אתה חדש או שנים או כל השנה, שלא יפחתו לך משכירותך אפילו פרוטה. הדין עמו דכל תנאי שבממון תנאו קיים, עם היות שאלו התנאים בלתי הגונים ובמלאכת השם אין ראוי למי שהוא ירא שמים להתנות כאלה. אמנם להתנות שאם לא יפרעו לך שכירות לשנה שעברה עד פרוטה אחרונה שיהיו חייבים לפרוע לך שכירות אף אם תגרש הנערים מבית הספר

מאיר המשפט על שכירות פועלים

לשם להם כל שכרם רק מה שעשו וידם על העליונה(מא), ואם חזר בעל הבית וקבלן(מב) לאחר שעבר האונס סתם וחזרו ועשו אחר כך מלאכתו, כריך לשלם בהן כל מלאכתו ואינו מנכה להן כלום, אבל בלאו הכי מנכה לו כל ימי חליו או אנסו אע"פ שלא חזר בו הפועל, והוא הדין למלמד שחלה שמנכין לו דמי חליו(מג). ומיהו אם כבר קבל הפועל או המלמד שכרו, יש אומרים לאינו כריך להחזיר⁶⁹. ומלמד החוזר בו מקרי דבר האבד(מד), וכן סופר המקבל לכתוב ספר אחד וחוזר בו מקרי דבר האבד(מה). מלמדין דינן כשאר פועלים שצרכין לעשות כמנהג להשכים או להעריב כמו שנתבאר סימן שלא, ואסור לעשות מלאכתו עם הלמוד או לנעור בלילה יותר מדאי או להרבות במאכל, וכל המשנה ידו על התחונה ומעצרינן ליה. שכן עמנו לזמן יש לו דין פועל, אבל אם שכר עמנו ללמוד ספר או חצי ספר יש לו דין קבלן, ועיין לקמן סימן שלד ושלח מדיני מלמד. ואם לא נאנס וחזר בו, אם היה מוצא פועלים אחרים לשכור(מו) כשישכר את אלו ועבשיו אינו מוצא, שוכר עליהם או מטען(מז). הגה: ואם מלא פועלים אחרים לשכור והטעה את חלו(מח), כריך ליתן להם כפי מה שפסק להם באחרונה. כיצד מטען, אומר להם סלע קצצתי לכם בואו וטלו שתים עד שיגמרו מלאכתו ולא יתן להם אלא מה שפסק תחילה, ואפילו נתן להם השתים מחזיר מהם התוספת. הגה: פועל שעושה כחנם עם בעל הבית, יכול לחזור אפילו בדבר האבד(מט):

^(לז) בדבר שאינו אבוד - פי' שאינו צורך שעה בו כי אף שיחזור בו הפועל ולא ימצא פועל אחר לשכור כי אם בדמים יקרים הרבה יכול להמתין עד שימצאו פועלים לשכור לפי דרך שכירות הפועלים או מעט יותר (סמ"ע).

^(לח) אבל בדבר האבוד כו' - שהוא צורך שעה ויתקלקל אם לא יוגמר מלאכתו מיד (סמ"ע)⁷⁰.

^(לט) משרתת כו' - מאחר ושורש הלכה זו נשאר בצ"ע, א"כ הדין עם השכיר דהמוציא מחבירו צריך להוכיח ולא המחזיק, ונראה דהכל הוא לפי הענין לפי ראות עיני הדיין⁷¹ (ש"ך), וי"א שלגבי הוציא ממון המשרת הוא לא יכול מספק, אבל ודאי השכיר לא יכול לחזור באמצע הזמן מספק (רע"א בשם ושב הכהן), וי"א שכל הספק היא רק אם חשוב כדבר האבוד של ממון ולענין שיהיה יכול לשכור עליהן אפילו לא באתה חבילה לידו, אבל ודאי דחשיב כדבר האבוד שאינו של ממון, דודאי יש דברים שאי אפשר להבעל הבית לעשות בלי משרתת (נתה"מ).

^(לז) אא"כ נאנס כגון שחלה - המוסר דבר לחבירו לארוג וכדומה בקבלנות ואירע אונס להאומן. י"ל דאין הבעה"ב יכול לטלו ממנו דיכול לומר לא שכיר יום אנא ואעשה לך הפעולה אחר עבור האונס אם לא שרואים שצריך לזה לאותו הזמן כגון לצורך הרגל וכדומה (רע"א)⁷².

ויהיו בטלים ושלא תחזירם עד שיפרעו לך כל מה שהם חייבים, זה התנאי אף אם קבלו אותו ברצון אינו כלום, לפי שזו אסמכתא היא דכל שאמר מילתא יתירתא כי הכא אסמכתא היא ולא מהני ועי' שו"ת שער אפרים סימן קמג: פועל א' שרצה ללמוד אצל בעל הבית מלאכה מסוימת, בתנאי שעשה כך וכך לשבוע, ואם יחסר לו ישלם לו ההפסד הפועל. וטוען הפועל שאי אפשר לעשות כזה שיעור, ורוצה לפטור את עצמו. וההלכה היא שהדין עם הבעל הבית, ואינו קנין בטעות, וטענת בעה"ב הוא שישלם לו המעות המפסיד תמורת המלאכה.

⁶⁹ עי' שו"ת רדב"ז חלק א סימן רז: שכיר אף על גב דהקדים לו כל שכרו חיוב ממון יש לו עליו הילכך אם חלה חצי השנה ידו על העליונה אם ירצה יחזיר מחצית מה שלקח או יעבוד חצי שנה בשנה השנייה. כללא דמלתא אין לשום שכיר לא מלמד ולא זולתו שכר אלא ממה שעשה אעפ"י שהיה אנוס ואפילו לקח שכירותו מקודם. ועי' לעיל סי' דכ"א ס"א לענין מכת המדינה.

⁷⁰ עי' פ"ת קפ"א ס"ג שאם שכרו סתם, ויש לו דבר האבד יכול לחזור בו.
⁷¹ עי' חות יאיר קו, שמ"מ אם השפחה שבורחה רצתה להעמיד לה משרתת אחרת הגונה כיוצא בה הדין עמה, וכן אם יש לבה"ב שני משרת' או אפילו אחד ואינו עושה מלאכתו כולי האי שנאמר שע"י זה יאבד ויקולקל שלו כי אין משתמש בו רק מעט מזעיר והוא רק לכבודו שהולך אחריו לא מקרי דבר האבוד.

⁷² עי' שו"ת מהרי"ל דיסקין (חלק א אות ריט): בפועל שחלה וקיבל אחר תחתיו, אם כשהבריא הראשון לא צריך לקבלו, אבל בלא קיבל אחר צריך לקבלו.

עי' ערוך השולחן (חושן משפט סימן תיז סעיף ט): כמו שאסור לעשות נזק לרבים כמו כן אסור למנוע טובה מהם כל מי שהוא משועבד להם לעשותה כמו ששינוי שם בתוספתא מי שהיה בלן לרבים ספר לרבים נחתום לרבים עורך שלחן לרבים ואין שם אחר אלא הוא והגיע שעת הרגל

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(מב) וידם על העליונה - דינו בכל דבר כדין פועל החוזר⁷³ (ש"ך)⁷⁴.
(מב) ואם חזר בעל הבית וקבלן כו' - אם חלה בכל ענין אינו נוטל אלא כפי מה שלמד אפילו אם כבר קיבל הכסף, שהוא כשכיר יום ואין נותנין לו שכר מאשר לא עשה אע"ג דנאנס, ונראה דבפועל אפי' השכיר עצמו לכל מלאכות מ"מ כיון דאין גופו קנוי לו שהרי לא נקנה לו בכסף ושטר וחזקה כקנין העבדים, אין לו אלא לפי חשבון, והמשכיר עצמו לכל המלאכות מקנה את גופו בכסף או שטר או חזקה⁷⁵ (ש"ך), ויש חולקים שהכל תלוי במוחזקות, שזה ספק ולא מוציאיין, ולכן אם שלם לא מוציאים ממנו, ואם לא שילם לא צריך לשלם, ועצם זה שהיה חיוב, ונתבטל מחמת החולי, ואחר כך עבד בשתיקה, אינו נחשב כעל דעת הסכמה הראשונה (ט"ז).

(מב) והוא הדין למלמד שחלה כו' - ונראה דגם במלמד אם חזר בעל הבית וקיבלו בסתם ולא אמר לנכות לו, דצריך לשלם כל שכרו, דזיל בתר טעם דעבד דאמרינן מדלא התנה מחל לו, ה"ה במלמד (סמ"ע).

(מב) ומלמד החוזר בו כו' - פ"י מלמד נקרא דבר האבוד מטעם שכל עת ורגע שהתינוק הולך ובטל הוא פסידא דלא הדר וסופר המקבל ספר נקרא דבר האבוד מטעם דספר בכתב יד שני סופרים הוא מקולקל, ולפ"ז במלמד אם מעמיד לו מיד מלמד אחר יכול לחזור בו,

ומבקש לילך לתוך ביתו יכולין לעכב על ידו עד שיעמיד להם אחר תחתיו ואם התנה עמהם בב"ד או שיעיברו עליו את הדרך הרשות בידו עכ"ל ולמדנו מזה דמי שהוא שכיר לחבירו על עת קבוע אינו יכול לילך לרגל לביתו שלא ברשות הבעלים אם לא שהתנה כן מקודם או שהבעלים עיברו עליו את הדרך ששינו מתנאם שדיברו באיזה דבר או שהמנהג כן ואף על גב דפועל חוזר בו אפילו בחצי היום זהו ודאי כן הוא אבל מ"מ אם ירצה לילך על רגל לביתו ולכוף אחר הרגל את הבעה"ב שיקיימו אינו יכול.

עי' כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף חושן משפט סימן שלד אות לח): אם יחלה המלמד ויכול ללמוד מעט, יטול שכרו.

⁷³ עי' חז"א (ב"ק סי' כג סקכ"ט): אם חלה הוא ורוצה לגמור מלאכתם אין בעל הבית יכול לפטור אותם, שהאונס היא זכות של הפועלים ולא תנאי בשכירות, שאין שכירות במקום אונס.
⁷⁴ מיהו בפועלים חייטים וסנדלרים שמשתכרים אצלם לשנה או להרבה שנים וידוע שקודם החג הוא עיקר המלאכה וכשמשלמים לפועל בעד חדש באמצע השנה משלמים בעד חדש שקודם החג כפלים כשיוצאים מהם באמצע הזמן אפילו מחמת אונס צריכים לחשוב שווי כל זמן וזמן לפי מה שהוא המקח מהפועלים וכן כל כיוצא בזה (ערה"ש סקי"ח). שכר פועל ללקט מציאות במקום שאינו מצוי וחזר בו בחצי היום, אין צריך לשלם לו כלום, שיכול לומר לו בחצי היום הב' שהיית מרבה לחפש היית מוצא (שו"ת מהר"ל סי' ריג). אם שכרו ללקט מציאות, אפילו קבלן, מצי הדר ביה, ואי אייקור פועלים אינו מנכה לו, הא למה זה דומה, לשכרו לארוג לו בגד, וארג חציו, ונפלה דליקה ונשרף חצי, דלא שייך לנכות לו מהעתיד לארוג (חז"א ב"ב סי' ד אות ט'). כשטוען השוכר שמלאכתו שעד כה אינה שוה כהמזונות שנתן לו, לדוגמא חייט שהיה אצלו נער והפועל חוזר בו שאומר שמכהו ואומר השוכר שאלו היה אצלו כל השנה היה למד המלאכה. והיה שוה כמו שהיה המדובר. וכעת אין מלאכתו שוה כ"כ, אי אפשר להוציא ממון מהמוחזק כיון שכשחוזר בו שמין מה שעשה ואין לברר שומת מה שעשה, ואולי שייך שומא בזה בין מבינים (כסף קדושים ס"ד).

עי' משכנות הרועים סי' כג, בענין חייט ששכר יתום לג' שנים כדי שילמוד המלאכה, וגם יתן לו מזון וכסות, ותמורת זו, שהיתום יסייעי לו במלאכתו, וח' חדשים קודם סוף הזמן היתום עזב, והחייט תובע שכר לימוד ומזונות וכסות, שהרי כל הרווח של החייט היה מהסוף, ובתנאי כך הקדים לו מזונות. והלכה איתו, שבהוקרה המלאכה לא ידעו בשעת השכירות מה יולד יום, משא"F בנידון דידן שכולם יודעים שבכל יום ילך וגדל ויאמן את ידיו יותר, וכאלו התנה עמו בפירוש דמזונות של שנים הראשונים אינו נותן רק בעד שנה השלישית, א"כ צריכים להחזיר לו בעד מזונותיו. וה"ה בהתיר עיסקא של שנתיים שכולם יודעים ששנה השניה היא עיקר הרווח. ועי' שו"ת איגרא רמה סי' יב, ששניהם לא יכולים לחזור שהם פועלים זה לזה.

עי' שו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' קז): א' שאמר לאומן אם תלמדני אומנותך אתן לך כך וכך אחר זמן א"ל תן לי שכרי שראיתך מוציא כלי למעשהו והלה טוען קים לי בגואי שאיני יודע ואתרמוי הוא דאתרמי לי. תשובה אם הודה לו שעשה כהוגן אפשר דמשלם דאין צריך בזה חזקה שכיון שלמד דרך האומנות והוציא דבר כראוי יש להחזיקו למומחה ואם טוען שמא לא הוצאתי כלום לאמתו והלה טוען ודאי אפשר שיכול להשיעו.

⁷⁵ ועי' מחנ"א שכירת פועלים א' ששיטת הריטב"א דווקא כאשר שכרו סתם ולא לפעולה מסוימת, וצ"ע, וכן משמע בערך ש"י ריש שלג. ועי' שו"ת מהר"ש ח"א סי' פ שגם סיטומתא היינו קנין על פי מנהג המדינה חל. וכן עי' פ"ת סק"ב שמביא נוד"ב חו"מ ח"א סי' ל אות ח' שקנין סודר מהני.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

וכן אם התינוק הולך בטל בזמן שרגילים התינוקות לילך בטלים ובין כך יכול למצוא מלמד אחר ובשכרו לכתוב ספר נמי אם ידוע דלית קפידא בכתיבת ידי ב' סופרים כגון שמתחלת שכתב ב' סופרים לכתוב הספר וכה"ג יכול לחזור בו, אמנם מלמד שנשכר בעת שהיו מלמדין מצויין יותר מעכשיו מ"מ לא יצטרך התינוק להתבטל בכך רק דבר מועט כגון שידוע שימצא מלמד בקרוב לא הוי דבר האבוד כ"א לפי אותו זמן ואם התינוק יכול לקרות בתורה ונביאים וכתובים בלא מלמד באותו זמן מועט וגם בלא למוד פעמים שהוא בריאות לתינוק שנותנים לו מעט ריוח מן הלימוד ואין כופין אותו אלא לרצונו ואם אין האב רגיל לדחוק עצמו על שכירות מלמד בזמן מועט כזה עד שיזדמן לו לא הוי דבר האבוד אבל אם דרך האב לדחוק עצמו על שכירות בנו מחמת פסידא דלא הדר הוי דבר האבוד (ש"ך)⁷⁶.

^(הז) לכתוב ספר אחד - דספר הנכתב בכתיבת יד שני סופרים הוא מנומר ומיקרי מקולקל (סמ"ע), כיון דידוע שא"א לתקן הוי כקיבל עליו לשלם גוף הדבר הנאבד וצ"ע לדינא (רע"א)⁷⁷.

^(יז) ה"ג אם היה מוצא פועלים אחרים לשכור כו' - ור"ל לאפוקי אם גם מתחילה כששכרן לא היה מוצא פועלים אחרים לשוכרן למלאכה זו, דלא מיקרי גורמי היזק דהא זולתן ג"כ נעשה לו ההיזק (סמ"ע).

^(יח) שוכר עליהן או מטען - אפי' אם עדיין לא התחילו במלאכה כיון שהוא דבר האבוד שוכר עליהן או מטען וי"א בקבלן אפי' אינו דבר האבוד יכול להטעותו אף על פי שלא התחיל עדיין במלאכה (ש"ך). וי"א כל שלא התחיל במלאכה ואינו דבר האבוד בין פועל בין קבלן יכול לחזור ואינו שוכר עליו ואינו מטעהו כיון שבדין יכול לחזור ואין לבעל הבית אלא תרעומת, ואף על גב שבעל הבית [לא] היה יכול למצוא פועלים אינו היזק כיון דאינו דבר האבוד (קצה"ח). וי"א, בארג חציה יכולין לחזור רק ידן על התחונה, הוא דוקא בשלא משך רק חצי צמר מה שארג וחוזר ממה שלא משך עדיין, אבל אם משך כל הצמר שוב אינם יכולים לחזור בהן לא הבעה"ב ולא האומן דמשיכה קונה בפועלים, ואז שפיר יכול להטעותן, כיון שאינם יכולים לחזור בהן דמי לדבר האבד (נתה"מ)⁷⁸.

^(יט) ואם מצא פועלים אחרים כו' - כיון שעכשיו בשעה שבא להטעותן נמצאו אחרים, לא היה לו להטעותן כיון שמלאכתו יוגמר עתה על ידי אחרים (סמ"ע). י"ל דוקא כשהפועל יודע שיש כאן אחרים וא"ל לבע"ה הרי לפניך אחרים לשכור דה"ל כמעמיד לו אחר במקומו ולפ"ז ניחא דקבלן שחוזר יכול להטעותו אף אם היה מוצא פועל אחר דהתם מיירי שאין הפועל אומר לו שכור מאלו, אבל הרמ"א שלא כתבו דא"ל שכור מאלו משמע דס"ל דאין חילוק בזה (ש"ך).

^(כ) פועל שעושה בחנם כו' יכול לחזור כו' - נלפע"ד דהיינו שיכול לחזור ולומר איני עושה בחנם אלא בשכר, ואפי' הוא דבר האבוד יכול לומר כן, אבל פשיטא דאם זה רוצה

⁷⁶ עי' שו"ת מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' נ): הרב שהשכיר עצמו ללמוד תלמידים גדולים וגם הם עצמם מעכבין לומר אין חפצנו ללמוד אלא עמך ואף על גב דאיכא דדייק טפי מיניה ואפילו כיהושע בן נון לא צייטנין ליה הדין עמהם דהא קיימא לן אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ, ולא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה, אבל קטן, כל הקפידה תלוי באב ולא בילד. עי' שו"ת שבות יעקב חלק א סימן ו: ש"ץ אפשר דע"פ הרוב לא הוי דבר האבד דעכשיו הכל בקיאים לירד לפני התיבה ולהתפלל אף שאין לו קול לשורר, ויכול לחזור בו ואפשר דאפי' נעשה בקנין גמור, אם לא שהוא דבר האבד שאין כאן מי שיודע להתפלל [היינו לצאת ידי חובה, ול"ד יפה]. ועי' לקמן הערה 108.

⁷⁷ עי' שו"ת בית יצחק (חושן משפט סימן עח): סופר ששכרו אותו לכתוב ספר תורה עבורם ועשו כתב בפיסוק דמים עבור כל יריעה ויריעה ושישלמו לאחר כתיבת כל יריעה וכתב "ב יריעות ונתן להגבאים ואח"כ הוזילו סופרים אחרים המקח, אין יכולים לחזור ומחויבים ליתן לסופר לגמור הס"ת, כיון שכבר התחיל במלאכה, ואין לומר דכל יריעה ויריעה הוי מלאכה לעצמה, דהרי מבואר בסי' של"ג דמקבל לכתוב ספר אחד הוי דבר האבוד ע"כ. עי' ש"ך יו"ד סי' ר"פ ס"ק ט': טוב שסופר הראשון יכתבם אם אפשר. ועי' שו"ת מהדו"ג ח"א סי' תסט: אין מגיע לו השכירות כלל כל שלא גמר ולא הועיל בשליחתו.

⁷⁸ עי' שו"ת שער אפרים סימן קלח: אם אין מוצאים תמורתו ואינו יכול להטעותו אין כופין את הפועל או קבלן לגמור מלאכתו אפילו בדבר האבד.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

ליתן לו שכר ואינו רוצה לעשות עוד אפי' בשכר, והוא דבר האבוד, כגון שהיו מתחלה פועלים אחרים ועתה אין כאן פועלים צריך לשלם לו כל הזיקו מדינא דגרמי (ש"ך)⁷⁹.
(1) כיצד: שוכר עליהם(ג) פועלים וגומרים מלאכתן שלא תאבד, וכל שיוסיף לאלו הפועלים האחרים(נא) על מה שפסק לראשונים נוטל מהראשונים. עד כמה, עד כדי שכרן של ראשונים(גב), ואם היה להם ממון תחת ידו(נג), שוכר להשלים המלאכה עד ארבעים או חמשים זוז בכל יום לכל פועל(נד), אע"פ ששכר הפועל בשלשה או ארבעה. הגה: ואם לא שכן עליהם אחרים(נה), אין הפועלים חייבים לשלם לו הזיקו. ויש אומרים הא דשוכר עליהן עד ארבעים או חמשים זוז, היינו דוקא שתפס כלי אומנותם(נו), אבל שאר דברים לא, ודוקא בדבר האבוד שאינו ממון כגון מלמד או כדומה לזה, אבל בדבר האבוד של ממון צריך לשלם לו כל הזיקו(נז)(נח):

(1) כיצד שוכר עליהן - צ"ל כיצד שוכר עליהם, שוכר פועלים כו' (סמ"ע).
(2) וכל שיוסיף כו' - כלומר כפי מה ששכר את הראשונים יכול להוסיף לאחרונים ונוטל מהראשונים אפי' לא נתן להם עדיין כלום כגון ששכרן בב' סלעים וחוזרים ועדיין לא נתן להם כלום שוכר אחרים בד' סלעים ונוטל מהראשונים ב' סלעים, וי"א עד מה שבעל הבית תפס משכרן וקשה, ועיקר כדעה ראשונה (ש"ך) דבר האבוד כגון פשתן ששרו במים, אם פשתן בעצמו שוה רק דינר, והשכירות הפועלים הוא ב' דינרים, ואורגים ממנו בגד ושוה אח"כ למכור ה' דינרים, וחזרו בהם הפועלים ומצא אחרים לשכור בג' דינרים, אם יוכל לשכור עד כדי שכרן, או כיון דהאבוד רק דינר א' א"כ יאמרו היינו משלמים לך הפשתן ודוק (רע"א).

(2) עד כדי שכרן של ראשונים - אם שכרו להפועל בב' דינרין ליום וחזר באמצע היום שוכר עליהן ונותן להשני ב' דינרין, וי"א עד כדי הכפל משכר ראשונים ואין חילוק בין כבר נתן להן השכירות או לא נתן עדיין (סמ"ע), אפי' ממון אחר שאינו כלי אומנות וי"א דווקא חבילתן והוא הי"א שכתב הרמ"א, ולפע"ד הוא דעת יחיד נגד רבים⁸⁰ (ש"ך), מסתפקנא אם הוא פשתן שרוי במים בעצמו שוה רק דינר. והשכירות פועל ב' דינרי' ואורגים ממנו בגד ושוה אח"כ למכור בה' דינרי' וחזרו ומצא אחרים לשכור בג' אם שוכר עד כדי שכרן. או כיון דהאבוד הוא רק דינר א' יכול לומר הנני משלם לך כל הפשתן (רע"א⁸¹).

(2) ואם היה להם ממון כו' - אפי' לא נתנו לו הממון בתורת משכון ולא הקנו לו הממון בקנין (ש"ך), לענ"ד בלא"ה ניחא דמיירי דלא משך הבעה"ב הכלי אומנות. וגם לא נתן בדרך קנין שיזכה הבעה"ב אלא האומן הביאום שם לצורך מלאכתו וליכא קנין ופשוט (רע"א).

(7) עד ארבעים וחמשים - כשיעור שדרך בעלי בתים לשכור לעת הצריך למלאכתן שלא תאבד, ושיעור מ' ונ' ל"ד הוא אלא כפי דרכו של בעל הבית וכפי הענין של הדבר האבוד להוסיף או לגרוע משיעור מ' ונ' (סמ"ע וש"ך)

(7) ואם לא שכר עליהם אחרים - והפסיד עי"ז (ש"ך)

(7) היינו דוקא שתפס כלי אומנות - וסמכה דעתם טפי ולכך יכול לתפוס אפי' יותר מכדי שכרן מה שחייבים לפי הדין אבל שאר דברים אינו שוכר עליהם עד מ' ונ' אלא עד כדי שכרן ואפי' דבר אחר יכול לתפוס עד כדי שכרן (ש"ך).

⁷⁹ ועי' מחנ"א שיכרות פועלים ו, היינו בדווקא בעניין שזה גרם לו הפסד, וכגון שמתחילה היה מוצא אחרים לעשותה ועכשיו אינו מוצא, ומשום הכי נשתעבד זה באמירה בעלמא לעשותה, וכל זה כשאמר הריני שאול לך, שהקנה את גופו לחברו ותו לא מצי לחזור ואפי' לתבוע ממנו שכר, שכבר נשתעבד גופו לעשותה בחינם וגופו קנוי לב"ה. אבל כשאמר הריני מקבל עלי לעשות שלא הקנה גופו לב"ה, ה"ז יכול לחזור בו ולומר איני רוצה לעשות בחנם אלא בשכר. ועי' בהגר"א שם (סקל"ו): דלכן פועל שעושה בחנם יכול לחזור אף בדבר האבוד, משום דטעמא דהתחלת מלאכתו הוא קניינו משא"כ כה"ג ועש"ך עכ"ל. ועי' נחל יצחק (ח"מ סי' עח ס"א אות ד' בהגה"ה) התחלת המלאכה נחשב לקנין, לפי דהוי כמו קנין חליפין לשיטת הרמב"ן, דכיון דזוכה להשעבוד על הבעה"ב שהתחייב לתת לו השכירות כו' ע"ש. ע"כ זה אינו שייך רק בפועל בשכר, אבל בפועל שהשאל את עצמו בחנם אף על זמן, אינו נתפס ביה שום קנין כלל, ולכן לא הוי התחלת המלאכה נחשב לקנין כלל בפועל שעושה בחנם. ועי' נתה"מ קפג סק"א.

⁸⁰ ואין אפילו קים לי?

⁸¹ כנראה שהמח' תלוי אם זה מטעם גרמי או מטעם שעבוד, עי' הערה 42.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

⁽¹¹⁾ ודוקא בדבר האבוד שאינו ממון כו' - משמע בדבר האבוד של ממון אף דחייב לשלם כל ההיזק מ"מ אינו שוכר עליהן רק כדי שכרן בלא באתה חבילה לידו, דהא חשיב בסעיף ה' ג"כ להעלות פשתנו ממשרה דבר האבוד של ממון ועלה קאי דאינו שוכר עליהן רק עד כדי שכרן בלא באתה חבילה לידו. והוא תמוה מאוד כיון דאם יופסד הפועלים צריכין לשלם כל ההפסד מדינא דגרמי ודאי דיכול לשכור עליהן עד מ' ונ' כדי להצילו מההפסד. ולהמחבר אין חילוק בין דבר האבוד של ממון או שאינו של ממון ובכולם אינו שוכר עליהן רק עד כדי שכרן בלא באתה חבילה לידו, והיש אומרים חולקין וס"ל בדבר האבוד של ממון חייב לשלם כל ההיזק מדינא דגרמי, וממילא שוכר עליהן אפילו בלא באתה חבילה לידו עד כדי שינצלו הפועלים מההיזק (נתה"מ).

⁽¹²⁾ בדבר האבוד שאינו ממון - כלומר שהענין אבוד, אבל מ"מ אין לו הפסד ממון, כגון השוכר את הפועל להביא לו חלילין ופרפרין לכלה ולא הביא לו, ועכשיו אין צריך לחלילין ולפרפרין וכן מלמד שהענין אבוד ואין הפסד ממון (ש"ך).

(ו) במה דברים אמורים: שאין שם פועלים לשכור בשכרן(נט) להשלים המלאכה, אבל אם יש פועלים לשכור בשכרן(ס) ואמר לו צא ושכור מאלו והשלם מלאכתך, בין שכיר בין קבלן אין לו עליהם אלא תרעומת, ושמין לשכיר מה שעשה ולקבלן מה שעתיד לעשות(סא):

^(ט) שאין שם פועלים לשכור בשכרם - פי' שאינם נמצאים פועלים לשוכרן אפי' אם יוסיפו להן כפי כל הפיסוק שפסק להראשונים, כגון ששכרן בשני סלעים ועשו חציה או יותר ולחציה השניה לא ימצאו פועלים לגמורן אפי' יתן להן שני סלעים, ובה אמר ששוכר עליהן עד כדי שכרן דהיינו עד ד' סלעים, ומוציא מיד הפועלים שני סלעים או מ' ונ' אם יש בידו משלהן, וגם מה שעשו כבר א"צ לשלם להן (סמ"ע).

⁽¹⁰⁾ אבל אם יש פועלים לשכרן בשכרן - דהיינו כפי מה שפסק עמהן (סמ"ע).
⁽¹⁰⁾ ושמין לשוכר כו' - פי' בכה"ג שנמצאו שוכרים אחרים, בזה דינו כאלו לא הוה דבר האבוד, לכן פועל שניתן לו רשות לחזור ואם חוזר ידו על העליונה, גם כאן הדין כן, ואין מנכין לו ממה שעשה כלום, אלא צריך לשלם שכרו. וקבלן שדינו כשחוזר בדבר שאינו אבוד דינו על התחנתה גם כאן הדין כן (סמ"ע).

(ח) אמר לאומן עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך(סב), ועשאו האומן ואחר כך אינו רוצה לקחתו והוא דבר שאם לא יקחנו מיד יפסיד, חייב⁸²(סג). הגה: שלח כבוד שהשכיר עצמו(סד) עם מנהיגי העיר לשנה צנחאי כן וכן, ואחר כך השכיר עצמו לבני העיר הזאת עם מנהיגים שניים(סה) ולא התנה, ודאי על תנאי הראשון השכיר עצמו(סו), ודוקא שחזר והשכיר עצמו צנחא שנייה, אבל אם עמד עמהן בשתיקה(סז), לא אמרינן דנשאר על תנאו הראשון. האב שהשכיר בנו למלאכה, אע"פ שאינו מעלה לו מזונות, ודאי ניחא ליה צנחא שנייה האב ונוטל כפי מה שקצב האב עד שעה שיחזור בוסח). מלמד אכלל בעל הבית שאמר לו בעל הבית כך מעמדי ונתרצה המלמד, יוכל הבעל הבית לחזור בו ולעכבו דאינו יכול למחול שעבדו של (נערכט), מיהו צנחא פועל, אם אמר לו צפני שניס(ע) כך מעמדי פטור בלא מחילה(עא), ויש אומרים אם אמר לו דרך כעס שאינו פטור.

⁽¹⁰⁾ אמר לאומן עשה לי - קשה למה הוצרך שיהיה דוקא דבר שאם לא יקחנו מיד יפסיד דהיינו דבר האבוד, ובסימן של"ו (סעיף ב') מבואר דאפילו בציוה לו לעשות דבר של הפקר ואמר שכרך עלי חייב לשלם ואינו יכול לומר טול מה שעשית בשכרך, ולכן נראה דדוקא בשכירות פועל דאין צריך קנין חייב, דמזה מיירי בסימן של"ו, והכא מיירי שלא אמר לו שיעשה בתורת שכירות, רק שאמר לו שאחר שיעשהו לעצמו יקנהו ממנו בתורת קנין לפי שוויו, דאז לא נעשה שלוחו להתחייב תיכף, רק בדבר האבוד חייב מטעם גרמי כדלעיל ס"ק(יג) (נתה"מ⁸³).

⁽¹⁰⁾ שאם לא יקחנה מיד יפסיד חייב - חייב לשלם לאומן כל הפסדו כו' אמנם הטיפול מוטל על האומן למכור הכלי, רק הפסד שיהיה לו כפי הפיסוק שפסק עמו הבעל הבית מתחלה מהכלי, צריך להוסיף לו על הדמים שקיבל האומן (סמ"ע), עי' לעיל סימן י"ד ס"ה

⁸² עי' קצה"ח רז סי"א.

⁸³ וכן הוא בנתה"מ סי' ר' סוף ס"ז, ועי' לקמן שלט ס"ק (ח). ועי' רע"א סי' שו ס"ב שחייב מדינא דגרמי.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

בהגה"ה [ז"ל המחבר: ויש מי שאומר שאם תבעו בערכאות והוציא הוצאות בדיינים וטוענים, אף על פי שמתוך סרובו הוצרך להוליתו בערכאות, אינו חייב לשלם הוצאותיו. הגה: ויש חולקין וסבירא להו דאם הוצרך להוציא עליו הוצאות לכופו על ידי ערכאות של עכו"ם, חייב לשלם לו, וכן נראה לי עיקר, ובלבד שעשאו ברשות ב"ד, כדלקמן סי' כ"ו. מי שאמר לחבירו שילכו לדון במקום אחר, ואמר לו: לך ואני אבוא אחרך, והלך, והשני לא הלך אחריו, צריך לשלם לזה שהלך כל יציאותיו] ובסמ"ע סי' לט סקמ"ו [ראובן שהתנדב להלוות לשמעון מנה, ואמר לו לך לסופר ולעדים שיכתבו ויחתמו שאתה חייב לי מנה, ומסור לי השטר ואלוך, ואח"כ חזר ראובן וכו', ונראה שצריך להחזיר לו שכר הסופר שנתן, מדיני דגרמין] (רע"א).

⁽⁷⁰⁾ שליח צבור שהשכיר עצמו כו' – דין זה מוזכר ג"כ לעיל סי' קס"ג ס"ה ע"ש (סמ"ע).
⁽⁷¹⁾ שניים - לשון זה מרבה שכל שכן אם נשכר שנית עם מנהיגים ראשונים שיודעים מהתנאי משעה ראשונה (סמ"ע וש"ך).

⁽⁷²⁾ ואח"כ השכיר עצמו בסתם - פי' שהשכיר עצמו בסתם להיות אצלם עוד שנה, הלכך אמרין כיון שלא התנה ודאי על תנאי הראשון השכיר, אבל אם השכיר עצמו וקצב סך השכירות ולא הזכיר התנאי, ודאי אמרין שפיר דמדקצבו השכירות ולא התנאי אם כן לא על התנאי שכרוהו דה"ל כקציבה חדשה⁸⁴ (ש"ך).

⁽⁷³⁾ אבל אם עמד עמהן בשתיקה כו' – קשה דברי הרמ"א, ולפי דבריו נראה דכיון שלא שכרוהו הקהל מחדש, הו"ל כש"ץ בלא קציצה, א"כ גם השכירות לא ישלמו לו כבראשונה, רק כדין פועלים בלא קציצה שמשלם כפחות שבפועלים (ש"ך), וי"א אף אם לא קיבלו הש"צ בפירוש מחדש, אלא קיבלוהו על שנה אחת בפירוש, ואח"כ לא אמרו לו כלום, והניחוהו לעבוד עבודתו כבראשונה, ודאי על שכירות הראשון הניחוהו, וכל מה שהוא עפ"י החיוב אז אומרים כיון שלא דיברו בפירוש סך החיוב ודאי אמעיקרא סמ"ך, אבל כל שהיא תחילה דרך מתנה, כל שלא הותנה עכשיו כיון דעבר זמן בטל הדבר (ט"ז). והעיקר כרמ"א שבש"ץ אין בו משום גזל, כששומעין אותו בשעה שמתפללין, ויכולין לומר, מה היזק היה לנו, [ולכן עצם זה שנתנו לו להתפלל לא נחשב כאילו הסכימו לשכר הראשון] (נתה"מ).

⁽⁷⁴⁾ ודאי נחא ליה כו' – היינו שידע בתנאי האב בקציצתו, ולפי"ז מש"כ "אב" לאו דווקא, אלא ה"ה אחר שהשכירו וידע בקציצתו של האחר. וגם נראה שא"צ לידע סך הקציצה רק שידע שהבעל הבית או אחר קצץ עמו ונכנס במלאכה, א"כ מסתמא הוא מרוצה בכל מה שקצץ עמו האב או האחר (ש"ך), מקור הלכה זו נאמר בדווקא באב, ולכן נראה שמדובר בשכרו בפחות מהשכר הרגיל, ובאחר שאינו אביו, כשידע שקצץ עמו האחר ולא ידע בקצבתו, אף שיעשה עמו מלאכה על סמך קצבתו של זה, מ"מ הא לא עדיף האחר משליח גמור, שאם נתאנה, המקח בטל ואפילו בכל שהוא, דיכול לומר לתיקוני שדרתך ולא לעוותי, וכיון שקצבתו נתבטל והוי כעשה עמו בלא קצבה ממילא נוטל כפחות שבפועלים. משא"כ באב, אמרין דמסתמא הוא מרוצה על כל מה שיעשה האב, והוי כהתנה עם אביו בין לתקן ובין לעוות והקצבה קיימת, ואינו נוטל רק קצבת האב (נתה"מ).

⁽⁷⁵⁾ יוכל הב"ה לחזור בו כו' – וזה אפילו אם מחל בכתובה (ש"ך⁸⁵), עי' ב"ש אה"ע סי' קי"ד סק"ו, שאם האב עשה חיתון עם בתו ואח"כ נתרצו האב והחתן לבטל החיתון, אין לאב רשות לבטל החיתון בלי רצון בתו, וכתב בט"ז אם בתו ברשותו כגון שהיא קטנה או נערה יכול לבטל החיתון בלא רצונה (רע"א).

⁽⁷⁶⁾ בפני שנים כו' - ה"ה אם א"ל כך בינו לבינו ומוודה בכך הוי מחילה דלא איברי סהדי אלא לשיקרא (ש"ך), אמנם אם א' מחל והתנה שהוא נאמן על מחילתו כשני עדים, הוה

⁸⁴ אבל בכלות זמן הכתב לא דברו כלל רק נשאר על מקומו כמקדם נשאר על כל התנאים הראשונים בלי תוספת ובלי מגרעת כמו בשוכר בית לשנה ודר בו שנה שניה סתם דדר בה על מקח הראשון כמ"ש בסימן ש"ב כמו כן בענינים אלו (ערה"ש אות ל).

⁸⁵ עי' שו"ת מהר"ל דיסקין (ח"א אות רכ"ג): במלמד שא"ל לא אשלם לך, אם מ"מ צריך ללמוד עמו ולתבוע את האב סוף המשך בדין, או י"ל כיון שבאמת גם בע"ה יכול הוא לחזור באמצע, אלא שכשאינו מוצא להשתכר תובעו משום גרמי, וכי לא יוכל לומר איני רוצה לתבוע את האב משום גרמי ואין הענין היזק לי, ולדידי ביטולי שוה לי.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

ליה כאלו התנה שכל עוד שתאמר שלא מחל, הדבר עומדת כאלו לא התירה (רע"א בשם הרשד"ם).^(א) פטור בלא מחילה - כלומר ואע"ג שכבר קבל כל השכירות א"צ להחזיר כלום (ש"ך), וי"א דלענין ממון בעינן דוקא לומר "ואין לי עליך כלום" ורק אז לא צריך להחזיר את השכירות, אבל בדבר האבוד "לך" פוטר אותו משעבוד לדבר האבוד (פ"ת).^(ב) כעס - היכא דמוכחא מילתא מדברי השאלה שלא אמר דברים אלו מתוך חפץ ויישוב הדעת אלא מתוך הכעס והמריבה ובהא אמרינן דלא גמר ומחל, וכל מקום שיש לחוש שלא מחפץ לבו מחל ולא גמר בלבו צריך שיקנו מידו אז עד שיאמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי אבל זה שאמר מתוך מריבה והקפדה הדבר מוכרח דלא גמר ומחיל שזו דרכן של בני אדם מתוך הכעס ואמר אדם לחבירו או לשפחת' לכו מעלי הרי אתם לעצמכם (רע"א בשם המהרי"ט), וכן אם יש דברים מוכיחים שלא היתה כונתו למחול אין באותה מחילה ממש (רע"א בשם דרכי נועם)⁸⁶.

סימן שלד - השוכר את הפועל להשקות השדה, והשוכר מלמד וחלה בנו

(א) השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר ופסק הנהר בחצי היום(א), אם אין דרכו להפסיק, או אפילו שדרכו לפסוק והפועל יודע דרך הנהר, פסידא דפועל ואין בעל הבית נותן לו כלום(ב) אע"פ שגם בעל הבית יודע דרך הנהר, אבל אם אין הפועל יודע דרך הנהר ובעל הבית יודע, נותן לו שכרו כפועל בטל. הגה: וכן צכל אונס שאירע לפועל(ג) צין ששניהם היו יודעין שדרך האונס לצד או ששניהן אינו יודעין הוי פסידא דפועל, אבל אם בעל הבית יודע והפועל אינו יודע הוי פסידא דבעל הבית, ואם הוי מכת מדינה עיין לעיל סימן שאל(ד). מי ששכר בית לזר צו ומת בתוך זמן השכירות, אין לריד לשלם לו רק מה שר צו דבעל הבית הוי כפועל והוי ליה להתנות(ה), מיהו יש חולקין(ו), לכן אם קבל השכר כולו אין לריד להחזיר כלום כן נראה לי, אם צרחו מחמת שניו חוי(ז), הוי כשאר אונס והוי פסידא דפועל או המלמד(ח):

(א) ופסק הנהר כו' - צ"ל דלאו נהרא רבה קאמר דאם לא כן הוה מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית, עיי' לקמן ס"ק (ד) (ט"ז).

(ב) פסידא דפועל ואין הבעל הבית נותן לו כלום - פי' אפי' כפועל בטל אינו נותן לו, ולעולם לא יתחייב בעל הבית אלא אם כן הוא היה יודע והפועל לא היה יודע, שהיה לו לבעל הבית לגלות לו ולהתנות. אבל אם שניהן יודעין או שניהן אינן יודעין, הפועל מפסיד שהמוציא מחבירו עליו הראיה וידו על התחתונה (סמ"ע⁸⁷). אם חזר בעה"ב ואח"כ אירע אונס, צריך לשלם דכבר נתחייב להם (רע"א).

(ג) וכן בכל אונס שאירע כו' - אחר שנגמר ביניהם קנין השכירות ואין אחד מהם יכול לחזור, גם טענת אונס לא מהני כלל, ואפילו אם השוכר יש לו מחלה מדבקת (ש"ך בשם שו"ת רמ"א), אפילו אונס מיתה של השוכר (ש"ך בשם הרשד"ם), וכן של המשכיר שלא פטרו מצד האונס אלא כשהפסידה היא ביטול מלאכה לבד אבל הפסידות אחרות חייב לשלם כל השכירות (ש"ך בשם המבי"ט).

⁸⁶ עיי' ערך ש"י סוף סי' שלג: אפילו לדעת החולקים נראה דדווקא אם נתרצה הפועל מיד אבל אם לא רצה אלא שאח"כ רוצה הפועל לילך יכול בעל הבית לחזור. עיי' שו"ת בנימין זאב רכה שאם ש"ץ של ציבור מושכר, והממונים פוטרם אותו והקהל לא רוצים, אין להם זכות להפקיע שעבוד הקהל.

⁸⁷ עיי' מחנ"א שכירות ח: כל אונסא פסידא דפועלים היינו דוקא היכא דלא טרח הפועל כגון דאתא מיטרא ולא מצי עביד מלאכתו, אבל כל היכא דטרח הפועל במלאכתו אף על פי שלא נעשה המלאכה נותן לו שכר טרחו. עיי' מחנ"א שכירות פועלים ד, שבמקום שאמרו פסידא דבעל הבית, אם הפועלים לא היו מוצאים עבודה אחרת יש מח' אם חייב לשלם או לא. עיי' ערך ש"י ריש סי' שלד: אם שלח שליח לשכור מלמד ואירע אונס, שהבעל הבית ידע ממנו ולא המלמד, והבעל הבית חוזר בו מחמת האונס, בעל הבית פטור, וגם השליח פטור, דהוי רק גרמא ולא קיבל עליו, וג"כ שוגג מה שלא שם לבו להאונס. ואפילו אם אמר השליח שכך עלי אפשר דפטור דהוי רק כערבות עבור בעל הבית, וכן דבעל הבית פטור גם הוא פטור.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(7) ואם היה מכת מדינה – מקור דיני מכת מדינה באמת בסי' שכב, ומזה שציין לסי' שכא לרמזו על מה שכתב שם בסי' שכ"א ס"א דבמכת מדינה לפעמים יד הפועל על העליונה, ועיי"ש דברינו עי' לעיל ס"ק (א) (סמ"ע), וי"א דאין דעת הרמ"א כאן דבמכת מדינה משלם כל שכרו כמ"ש בסי' שכ"א ס"א⁸⁸, רק כוונת הרב דפועל כגון בפסק הנהר ויש לו טירחא יתירה או שנתמעט הטירחא, דינו הוא חוזר, והיינו אף אם הפועל רוצה לעבוד שיוסיפו או שימעטו לו משכירותו כפי שנתרצה (או שנתמעט הטירחא) והבעל הבית אינו רוצה, או שהוא להיפך שהבעל הבית רוצה והפועל אינו רוצה, אין אחד יכול לכוף לחבירו. משא"כ מכת מדינה, שם הדין שמנכים ממשכורתו, וכל אחד יכול לכוף את חבירו שיגמור העבודה⁸⁹ (נתה"מ⁹⁰).

(7) דב"ה הוי כפועל כו' - פי' כמו דפועל אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה כך הבעל הבית הבא להוציא מיורשיו דהמת. והחולקין ס"ל שאני שכירות בתים, שזה כאילו מכר לו הבית כל אותו שנה (סמ"ע), אחד שקנה מצוה לשנה כגון גלילה ובתוך השנה גירש המלך היהודים אם בשעת קנין כבר נשמע דבר המלך אף על פי שהיו משתדלין לבטל הגזירה מ"מ ה"ל להתנות ואם לא התנה צריך לשלם וכשהתנה בעינן תנאי קודם למעשה וכל דיני תנאי דאל"כ התנאי בטל והמעשה קיים וצריך לשלם. ואפשר דהקדש שאני דיד הקדש על העליונה (רע"א בשם מג"א).

(7) מיהו יש חולקין כו' - ועיקר כדעה הראשונה, אמנם אם כבר קיבל השכירות כולו א"צ להחזיר, רק שצריך להחזיר לו כפועל בטל מה שהבית פנוי לו לעשות בו מה שירצה, מטעם דכיון דנתן לו שכרו נתרצה לו שיהיה שלו אפי' יארע אונס (ש"ך וט"ז), וי"א שעיקר הדעה החולקים, ששכירות ליום כמכר⁹¹ (רע"א בשם המחנ"א)⁹².

(7) מחמת שינוי כו' - דוקא כשהמועט ברחו אבל אם הדבר חזק, לא עלינו, שרוב ברחו, הוי מכת מדינה ונותן לו כל שכרו (ש"ך), אם שכרו ללמד לב' נערים, וא' מת, לא מוריד מהמשכורת בגלל זה, אבל יכול להביא לו עוד נער באותו רמה (ש"ך בשם המהר"ם)⁹³.

(7) והוי פסידא דפועל או מלמד - עיין מ"ש בס"ס זה (סמ"ע), וה"ה באחד שהיה משכיר בית לחבירו ונתהוה שינוי אויר בר מינן שצריכים הכל לברוח, נראה פשוט שההפסד של בעל הבית, חדא דזה הוה מכת מדינה דאי אפשר לדור בבתים שבעיר, ואין לומר דהא בבית גופא ליתא שום מכה, דהא בגזירות המושל שלא ללמוד לא הוי מכת מדינה כיון דרוב העיר לא ברחו, מ"מ משמע במקום שצריכים הרוב לברוח ודאי הוה מכת מדינה. ועוד, דעכ"פ הוה שם אונס על מכת דבר ח"ו, וכיון דהבעל הבית ושוכר שניהם לא ידעו הוה ההפסד על המוציא שהוא הבעל הבית שהוא המשכיר (ט"ז).

(ב) שכרו להשקות (ט) שדהו ובא מטר בלילה בענין שאינו צריך אינו נותן לו כלום(י), וכן אם בא בחצי היום, אינו נותן לו מחצי היום ואילך כלום, אבל אם בא הנהר נותן להם כל שכרן מן השמים נסתייעו(יא). הגה: סקר פועלים לחפור שדהו ונא מטר כלילה נענין שאין יכולין

⁸⁸ עיי"ש אריכות בסמ"ע ש"ך ונתה"מ, ופ"ת.

⁸⁹ עי' פ"ת לעיל שכ"א סק"א שהביא חת"ס החולק על הנתה"מ, הטוען, כיון דמלמד אינו נוטל אלא שכר שימור ועל השימור לא גזר המושל ומשו"ה צריך בעה"ב לשלם, אף על גב דעיקר כונת בעה"ב על התורה מ"מ צריך לשלם כיון דעכ"פ משמר לו בניו. והחת"ס כתב דסברא זו רחוקה מן הדעת, וגם לא קי"ל הכי, אלא הוא שכר ביטול, ואפילו לטעם דשימור הלא לזה סגי בנטירא בר זוזא ושומר מאן דהו כו'. אך טעמו של המרדכי במלמד נראה משום דמלמד הוא ממש כשדה דמתחילת השנה הוא לשעבר, דידוע כו', עיי"ש דברינו סק"ה. ועי' לעיל הערה **Error! Bookmark .not defined.**

⁹⁰ עי' דבריו בסי' ש"ג סק"ג שמשמע שזה בגלל שלא הנהו כלום, וצ"ע.

⁹¹ צ"ע בדבר שהגרע"א בהגהות על השו"ע משמע מזה שהביא את המחנ"א שזה עיקר, אמנם עי' דבריו בשו"ת (ח"ג סי' לט) שעיקר שלא מוציאים, ואם שילם חצי השכירות מוקדם ומת, זה מספיק עבור ה"פועל בטל" המובא בש"ך, באמת לדינא אין נ"מ כ"כ כיון דהרמ"א לא הכריע להלכה בין ב' הדעות, וא"כ יכול לומר המשכיר קים לי.

⁹² על אף לצד שאין היורשים חייבים להשלים את השכירות, עכ"ז אם המשכיר לא רוצה שהם ימשיכו לשכור, והם אכן כן רוצים לשכור, יש להם חייבו בעל כרחו, שזה אונס של היורשים ולא של המשכיר (פרח מטא אהרון ח"א צד דלא כר"ש הלוי חו"מ לה).

⁹³ עי' קצה"ח לעיל שכב סק"א הובא במאיר המשפט שם סק"ב שמשמע שרוב אינו מכת המדינה ותלוי במזלו. אבל באמת זה בשו"ע שם שכב.

מאור המשפט על שכירות פועלים

לחפור, אם לא ראו הפועלים הקרקע פסידא דבעל הבית הוא דהו"ל להודיעם שלא יבאוויב). ין אומרים
לחם זיקר בעל הבית המלאכה מצערב וראה שצריכים פועלים פטור ככל ענינו(ג), ועיין לעיל סימן סג
סעיף א' וב'. ין אומרים הא דלמרינו לחם אירע אונס הוי פסידא דפועלים היינו שפסידא למלאכה
ידועה(יד), אבל אם שכן סתם יכול לומר תן לי מלאכה אחרת כזו:

^(ט) שכרו להשקות – היינו דווקא בפועל, אבל בקבלן מקבל שכר משלם (ש"ך בשם
הראנ"ח).

^(י) אינו נותן לו כלום – ג"ז מטעם הנ"ל דרוב השדות שבעולם אם ירד הגשם א"צ
להשקותן נמצא דבעל הבית ופועל שוים בידיעתם, ואמרינן ביה המוציא מחבירו עליו
הראיה אפי' אי לא הראה הבעל הבית השדה להפועל קודם לכן משא"כ. במניעת המטר
חפירת שדהו שכתב הרמ"א דינו אחר זה דאין רוב השדות נמנעות מלחפור מחמת המטר
שירד עליהן והבעל הבית היודע דרך שדהו היה לו להתנות (סמ"ע).

^(יא) אבל אם בא הנהר נותן כו' – הא דלא מפליג גם בזה בין דרכו לבא לאין דרכו לבא, או
אם הפועלים מבני העיר או לא כמו שמחלק בס"א בשכרו להשקות השדה מן הנהר ופסק
הנהר, משום דסתם נהר עשוי לבא, דלכך עושין חריצין, להוליך המים בכל השדה.
והבעל הבית הוא היודע דרך שדהו וחריציו, משא"כ הפועלים, דאע"פ שהן מההוא אזור,
אינן יודעין אם עשה בעל הבית חריציו לשדהו, שיביא דרך שם. אבל אם פוסק הנהר או
לא, זה יודעין כל בני העיר (סמ"ע).

^(יב) דה"ל להודיעם – עמ"ש לפני זה (ס"ק ט) (סמ"ע).

^(יג) דאם ביקר הבעל הבית כו' – פי' אפי' לא הראה השדה להפועלים בשעת שכירתו אותן,
מ"מ כיון דהבעל הבית ראה שדהו ומצאו שהיה ראוי לחפור, תו לא מקרי גרם היזק
לפועלים, דמה היה לו לעשות. משא"כ כשלא ראה הוא שדהו קודם לכן, דה"ל להעלות
על דעתו שמא אינה ראויה לחפור אותו מחמת ליחות הקרקע, ואיך שכר פועלים לחפור,
דנראה מדעתו שדעתו לשלם להם עכ"פ (סמ"ע).

^(יד) למלאכה ידוע כו' – צריך לשוכרן לשדה ידוע, דאל"כ יכול הפועל לומר לבעל הבית,
תן לי שדה אחר שראוי לחפורו, דמי יימר דאשדה זו שכרתני. ועי' ריש סי' של"ה דכמו
שהרשות ביד הפועל לומר תן לי מלאכה אחרת כזו, כן יש רשות ביד בעל הבית לשנותו
למלאכה אחרת כזו, אם כלה לו זה המלאכה (סמ"ע).

(ג) במה דברים אמורים: בפועל, אבל מי שפסק עם אריסו שאם ישקה שדה זו ד' פעמים
ביום יטול חצי הפירות וכל האריסין שהם משקין שני פעמים אינם נוטלים אלא רביע
הפירות, ובא המטר ולא הוצרך לדלות ולהשקות, נוטל חצי הפירות כמו שפסק עמו,
שהאריס בשותף ואינו כפועל(טו):

^(טו) כשותף ואינו כפועל – הטעם מבואר, דבפועל צריך הבעל הבית לתת לו שכירתו אף
אם לא יעשה השדה פירות כלל, משא"כ אריס דאם אין השדה עושה פירות אינו נותן לו
הבעל הבית שום דבר, לכן כשעושה פירות מקבל פירותיו כפי מה שהתנה עמו אפי' לא
השקהו כלל, דמזלו גרם ומן השמים נסתייע (סמ"ע)⁹⁴.

(ד) מי ששכר מלמד לבנו וחלה התלמיד, אם אינו רגיל באותו חולי וסוף הדיון אם מס
הנעדר(טז), ואפילו אם רגיל והמלמד מהעיר ומכיר בו, פסידא דמלמד(יז), אבל אם רגיל
בחולי ואין המלמד מכיר בו, כגון שאינו מן העיר, פסידא דבעל הבית(יח) ונותן לו כל
שכרו משלם. הגה: לכל לומדי תורה יותר נוח להן ללמוד מליכך צטלויטו), ועיין לקמן סימן סגה קצת

⁹⁴ עי' מהרשד"ם (חו"מ סי' שמ"ג): מעשה בב' שותפים שנגנב להם סחורה, ושלחו לוי להוציא
תמורת חלק מהסחורה, והלך ולא הצליח, ואח"כ הלך שותף והצליח, אבל הממשלה נתנו את זה
ללוי, ולוי תובע חלקו. ולהלכה אם נדרו לו רביע אם יוציאם, אז לא מגיע לו כלום, שלא הוציא.
ואין שום צד של מן השמים נסתייע שהרי זה נעשה על ידי אחר. ועי' דברי גאונים (סי' פד ס"ג
בשם הזרע יעקב סי' מה) מעשה א' שנגנב לו דבר בעיר אחרת, וביקש מחבירו באותו העיר לטרוח
עבורו, ואח"ז שלח שליח תמורת חלק מהסחורה, והחבר הוציא את הסחורה, והשליח בא, ולוקח
הסחורה חזרה ומבקש שכרו, ונפסק שצריך לשלם, שאחרי שהסכים לחלק מהסחורה נהיה שותף.
ועי' בפעמוני זהב (סי' של"ד ס"ב) שכל דברי הזרע יעקב דווקא כאשר השליח התחיל ללכת, שאז
כבר קנה לשותפות, אבל אם לא התחיל כלל, לא זכה, וה"ה בדעת הסמ"ע, שכל זה רק אם
התחילה לעבוד.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

דיני מלמד ביורה דעה סימן רמה וז"ל סימן רמח סעיף ה, מדין אשה שהשכירה מלמד לבנה אם בעלה יוכל למחות, ועיין לעיל סימן פא סעיף א וסעיף זכ) מי שאמר לחזירו ללמוד עם בן חזירו אם חייב לשלם, ועיין לעיל סוף סימן רלו אם יש מקום השגת גבול אל מלמד, ועיין לעיל סימן קלג דיני הרבה מדין מלמד(כא).

^(ט) וה"ה אם מת - זהו דלא כדעת הרשב"א בתשובה שהביא הסמ"ע סי' של"ה ס"ק (יג) ⁹⁵ (רע"א).

^(טז) פסידא דמלמד - כבר כתבתי בסי' של"ג ס"ק (מג) דנראה אם חוזר ומקבלו אחר שהברייתא סתם, ולא א"ל לנכות לו בשכרו, דצריך ליתן לו שכירתו משלם דומיא דפועל (סמ"ע), עי' מה שכתבתי בסימן של"ג ס"ק (מב) אם חוזר ומקבלו סתם אחר שהברייתא מה דינו (ט"ז).

^(יז) פסידא דבעל הבית - ע' פרטי דין זה בר"ס שאחר זה בהגהת רמ"א (סמ"ע).

^(יח) דכל לומדי תורה - ולענין פרעון, תלוי בראיית בעל הבית שאם רואין שמלמד זה הוא טורחו בלימודו הנאה לו בישיבתו בטל, נותן לו שכרו משלם. ואם לאו נותן לו שכרו כפועל בטל, מאותה מלאכה דבטיל מיניה (ט"ז).

^(יט) וע"ל סימן פ"א כו' - ע"ש שלא כתב שם מדין זה מידי בפירוש, אלא מסעיף א' מי שאמר לחתנו העשיר תלמד עם בנך ואני משלם לך, פטור, כיון דלאו עני הוא ובלאו הכי חייב ללמד עם בנו, יכול לומר משטה הייתי בך] וכן בס"ז [מי שהתנה עם בחור ללמוד עם בן חבירו, בפני אבי הבן, ואבי הבן שתק, שתיקה כהודאה דמיא (וחייב לשלם לו), ואף על פי שלא דבר האב כלום, דהוי ליה לאב לאסוקי אדעתיה ולמחות] דוקא אם התנה עם אחר בפני אבי הבן הוא דפטור, הא לאו הכי חייב זה השוכר לשלם לו למלמד, ואינו יכול לומר משטה הייתי בך, ועי' רמ"א עוד מדינים אלו בסי' של"ו ס"א בהג"ה (סמ"ע).

^(כ) מדין מלמד - דין מלמד כדין פועל, והרב הפוסק לעם בדיני איסור והיתר והוראה יש לו דין מלמד, אמנם במלמד אין דנין לו כפועל בטל ודמיא לאכלושי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי, דכל מלמד כשאינו לומד הבטלה גורמת לו שכחה וכמו שכתבו הפוסקים. אמנם בעניין הוראת איסור והיתר לא שייך למימר דאי לא עבדי חלשי, אך שאין חילוק רב ג"כ בין אי עביד בין אי לא עביד ואינו מנכה לו הרבה אף אי לא עביד (ש"ך בשם הרמ"א).

סימן שלה - השוכר את הפועל למלאכה סתם או למלאכה ידועה

(א) השוכר את הפועל למלאכה ידועה(א) ונשלמה בחצי היום, אם יש לו מלאכה כמותה או קלה ממנה עושה⁹⁶, ואם אין לו נותן לו שכרו כפועל בטל. הגה: ואם רוצה לקח מחזירו מלאכה כזו וליתן לפועל הרשות בידו, ויש אומרים דלא רוצה להוסיף צשכרונ), לריך לעשות אפילו מלאכה כזוה מן הראשונה⁹⁷, ואם הוה מהחופרים או עובדי אדמה וכיוצא בהם שדרכם לטרוח הרבה ואם לא יעשה מלאכה יחלה, נותן לו כל שכרו משלם, ודוקא שלא הראה לו אותה מלאכה תחילה, אבל אם הראה אותה לו(ג) וראה שלא היה בה מלאכת יום ולא התנה, אינו נותן לו כלום לאחר ששלמה כמו שנתבאר בסימן שקודם זה, דכל מה ששניהם יודעים יש לפועל להתנות. ואם שכרו סתם למלאכת יום אחד, יכול לשנותה ממלאכה קלה לכבירה(ד). הגה: מלמד שחלה התלמיד נתבאר בסוף סימן קלג, מקום שהוא פסידא דבעל הבית לריך ליתן לו שכרו משלם, ולא כפועל בטל דאי לא עבדי חלשיה, ואפילו יש לו תלמידים אחרים שלומד עמהם דדבור לאחד דבור למאה, ואין בעל הבית יכול ליתן לו נער אחר ללמוד עמו(ו), ויש אומרים דיוכל ליתן לו

⁹⁵ צ"ע ששם הרי מת המשכיר, וכאן מת העבודה שהוא נשכר עבורו. ועיי, ש ברע"א, ונתה"מ.
⁹⁶ עי' חז"א כג יד שאם אינו רוצה לעשות המלאכה השני הוה כמו כל חוזר שבקבלן ידו על התחתונה, ובפועל ידו על העליונה, עי' לעיל ש"ך ש"א ס"ק **Error! Reference source not found.**

⁹⁷ עי' שו"ת חו"י סי' קו בענין משרתת שברחה מטענת הכבדת עול, אז אם מנהג בני העיר בשפחותיהם להטיל עליהם עול ההוא, ואפילו אם רוב נוהגים כן, אז זה הקובע. ואם אי אפשר לברר זה נ"ל דאע"פ דבכל ספק קי"ל יד הפועל על התחתונה מ"מ במלאכה אם תתחייב לעשות אחר דקי"ל דפועל יכול לחזור בו לא יטיל בה"ב עלי' עול שאינו נהוג בבירור.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

נער אחר. המבין וחריף כראשון(1), אבל לא קשה ממנו וכן נראה לי להורות. והא דלכריכין ליתן למלמד שכרו משלם, היינו דוקא אם נראה לבית דין שנהנה בלימודו יותר מביטולו, אבל אם נראה לבית דין שנוח לו בביטול אינו נותן לו אלא כשאר פועל בטל. המלמד עם בן חבירו שלא מדעת האב(ח), יש אומריסט) דחייב לשלם לו כדון היורד לתוך קדה של חבירו שלא ברשות שיתבאר לקמן סימן שעה, ויש חולקין, ואם אחד אומר למלמד למוד עם בני ולא קצב לו שכירות, כריך ליתן לו כפי מה שנותנים אחרים. בעל הבית ששכר מלמד ואמר שילך אל קרובו לנסותו אם יוכל ללמוד עם הגער ולא הלך, ואחר שלמד עמו אומר שינסנו עדיין, ועד מעיד שלא ידע ללמוד עמו הדיו עם המלמד(ו), מאחר שידע עכשיו מוקמינן ליה אחזקה שידע כבר, ונשבע נגד העד ונוטל שכרו(יא). רב שהיה בעיר כמה שנים והורה לקהל ואח"כ קצבו עמו שכר להבא, לא יוכל לחבוע מה שעבר דולאי מחל להם⁹⁸. פועל שקבל עליו כל אונס(יב) וזא אונס לזא שכיה כלל, פטור שעל מנת כן לא התנה, וכן הוא בש"ס פרק מי שאלחו. אחד ששכר סוס על שמונה ימים לילך למקום אחד וכאשר הלך ב' ימים נמלך וחזר למקומו, יכול לעשות באלו ו' ימים עם הסוס מה שיראה להשכירו בעיר להביא עדים או שאר מלאכות המיוחדות לסוסים באותה עיר, אע"פ שזו המלאכה כבידה מן הראשונה, דניחא ליה שיהא בהמתו בעיר ועושה מלאכה כבידה ממה שתלך למקום:

(8) למלאכה ידועה כו' – היינו דוקא שמשכיר למלאכת היום לאותה מלאכה, אבל כשאינו משכירו לימים אלא לאותה מלאכה, כל שא"א להתקיים באותה מלאכה, אינו נותן לו מלאכה אחרת (ש"ך בשם הראנ"ח), וי"א שאם שכרו בהראוהו המלאכה שיעשה ליום אחד, כיון ששניהם ידעו, אי אפשר לתת לו מלאכה אחרת מאחר, ויתכן שעיקר השכירות על המלאכה וזה נגמר, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ודלא כסמ"ע ס"ק (ג) (ט"ז).

(2) ויש אומרים דאם רוצה להוסיף לו בשכרו כו' – עי' סי' שלג ס"ג ברמ"א שבעל הבית יכול לחזור בפועל אף אחר שהתחיל לעשות לו מלאכה, אם הפועלים יכולים להשכיר נפשם במקום אחר, אפי' למלאכה כבידה מזו, ורוצים להוסיף להן שם בשכרן כפי כבידות המלאכה (סמ"ע).

(3) אבל אם הראה אותו לו כו' – היינו דוקא כשלא שכרו לאותו מלאכה על יום א' אלא א"ל סתם עשה עמי במלאכה זו אבל אם שכרו על יום א' אע"ג דהראה לו אותה המלאכה יכול הפועל לומר מדשכרת לי על יום א' אמרתי ודאי יש לך עוד מלאכה כיוצא בזה במקום אחר לעשות בה כשתגמרה מלאכה זו שהראיתני⁹⁹ (סמ"ע).

(7) יכול לשנותו ממלאכה קלה לכבידה – דמדשכרו סתם הרשות ביד בעל הבית ליתן לו מתחלה מלאכה כבידה, ומשום דנתן לו מתחלה קלה לא גרע (סמ"ע).

(7) דאי לא עבדי חלשי – דפקודי ה' ישרים משמחי לב גם משום דסתם מלמדים רגילים לעסוק במלאכת למוד הנערים כל היום, ואי לא מיעסקי ה"ל כשינוי וחלשי דומיא דפועל הנ"ל (סמ"ע).

(1) ואין בעה"ב יכול ליתן לו נער אחר – יש כמה ענינים שדעת המלמד נוח בנער א' מחבירו אף שאינו מענין הלימוד, ואם שכרוהו מתחילה סתם ללמוד עם הנערים ה' ו' או כמו שפרט עמו דלכ"ע יכול ליתן לו אחר במקום הראשון אף בלא אונס ודומה לשכרוהו למלאכה סתם דיכול להחליפו מקלה לכבידה (סמ"ע).

(7) המבין וחריף כראשון – בכל תנאי שאדם מתנה עם חבירו אין לומר הולך אחר לשון התנאי דוקא עד שלא נלמד ממנו לחייב המתנה כי אם באותו תנאי שהוזכר דוקא ולא בכיוצא בו אלא יתחייב המתנה אפילו בדבר שאינו יוצא מתוך לשון התנאי כלל רק שלא

⁹⁸ עי' לעיל סי' רמ"ו סי"ז ברמ"א, שכל שיש אומדנא שעשה על חנם לא יכול לתבוע. ועי' ערה"ש ס"ט: אין דין זה רק ברב שמדין התורה צריך לדון ולהורות בחנם, ורק מפני שאין להרבנים עסק אחר, הוי כשכר בטלה כמ"ש ביר"ד סי' רמ"ב. ולכן כשקצץ על להבא אינו יכול לתבוע על העבר, דזה ודאי כמחילה, שעשה כדון תורה. אבל בכל המלאכות, כשקצץ על להבא, יכול לתבוע גם על העבר, דלא גרע מיורד שלא ברשות, שנוטל שכרו, ולמה הפסיד במה שקצב על להבא ואין זה כמחילה בסתמא, דאפשר שלכן קצץ על להבא, כדי שלא תהא ידו על התחנתונה כדון יורד שלא ברשות, ע"כ.

עי' רדב"ז ח"א סי' רצג, שמה שטען שמפני היותו טועה בדין לא גילה את דעתו, אין זו טענה להוציא, שהנתבע יכול לומר לא מפני טעותך אפסיד אני.

⁹⁹ עי' ש"ך וט"ז ס"ק (א).

מאיר המשפט על שכירות פועלים

יקשה עליו יותר ממה שהתנה עם חבריו, אפילו היכא שהשכירו לנער אחד מיוחד והזכיר שמו (ש"ך בשם המהרי"ק).

(ח) המלמד עם בן חבריו שלא מדעת י"א דחייב כו' – ועיקר כ"ח (ש"ך), אם היה למלמד בידו משל האב ולמד עם בנו לכ"ע יכול לעכב עבור שכר לימודו, ועי' יו"ד סי' רמ"ה ס"ד: חייב להשכיר מלמד לבנו ללמדו, אבל לבן חבריו אינו חייב להשכיר: הגה והיו כופין ליה לשכור לבנו מלמד ואם אינו בעיר ויש לו נכסים אם אפשר לאודועי ליה מודיעים ליה ואם לאו יורדים לנכסיו ושוכרים מלמד לבנו, ועיי"ש בבית הלל שהקשה שאם יורדים לתוך נכסיו, אז איך אפשר לפטור אותו מלשלם (פ"ת¹⁰⁰).

(ט) ויש חולקין – נראה טעמם, דאפשר משום מצוה קעביד הלה שלומד עמו ולא משום תשלומין, ופשוט דקיי"ל כיש חולקין דהמוציא מחבריו עליו הראיה (ט"ז).

(י) הדין עם המלמד כו' – וצריך לשלם למלמד (ש"ך).

(יא) ונשבע נגד העד כו' – ואם לא היה העד היה נוטל בלא שבועה (ש"ך).

(יב) פועל שקיבל עליו כל אונסים כו' – עי' לעיל רכה ס"ג וס"ד (סמ"ע).

(ב) השוכר את הפועל להביא לו שליחות(יג) ממקום למקום, והלך ולא מצא שם מה שיביא, נותן לו שכרו משלם(יד). הגה: להכי כבר עשה שליחותו(טו), אצל אס שלח שליח עם איגרת ומלא מי שנטלחו אליו וחזרו(טז), אין לשלח כלום, אלא אס כן הוי לבעל הבית לידע ולא לשלח, דאז הוי פסידא דבעל הבית כמו שנתבאר לעיל סימן של, ואם היה דבר כבוד מה שיש לו להביא מנכה לו, שאינו דומה בא טעון לבא ריקם, אלא אם כן הוא מאותם אנשים שדרכם לטרוח:

(ג) להביא לו שליחות – ראובן ששכר לשמעון שימשו בדרך נסיעתו ומת ראובן בחצי הדרך נותנין לו כל שכרו, וכן אם שלח אחרי אשתו ולא רצתה לבא דחייב לשלם¹⁰¹ (סמ"ע, ש"ך), אם הזכיר לו המקום בשעה ששכרו ומת קודם שהגיע להמקום פטורין היורשין ואינן נותנין לו [רק] מחצי הדרך שהלך, אבל אם שכרו סתם לשמשו כל זמן שיהיה בדרך, כיון שאף אם יתעכב הרבה בהדרך מחוייב לשמשו ה"נ כשמת ולא שמשו רק יום אחד נתחייב בכל השכירות (נתה"מ), וי"א שאם מת בחצי הדרך מאז מקבל כפועל בטל (רע"א), והיינו דא"צ לשלם לו מחצי הדרך ואילך דאם אינו טורח למה יתן לו שכר (פ"ת).

(ד) נותן לו שכרו משלם – היינו שבשעה דשלחו להביא שליחות לא הוי מצוי כלל אותו דבר באותו מקום ובעל הבית היה סובר שימצא שם, וא"כ אונס זה לא אירע לשליח רק לבעל הבית, אבל אם הוא מצוי ולא הצליח בשליחותו אז נותנו כפועל בטל (פ"ת).

(ה) דהרי כבר עשה השליח שליחותו – דמה לי אם הוציא מעות על פיו או שהוציא טרחתו על פיו (נתה"מ).

(ו) אבל אם שלח שליח עם אגרת ומצא מי שנשתלחו לו כו' – וי"א כיון דעכ"פ עשה תכלית שליחותו מגיע לו שכירות שלם, ואפילו אם פגע בו באמצע הדרך (סמ"ע). ויש חולקים דאם מצא אותו, כיון שעשה שליחותו שהגיע אליו הכתב, אין צריך ליתן לו אלא שכר אותו דרך שהלך לחוד, כדלעיל בסימן של"ד סעיף ב', באם בא מטר שאינו צריך להשקותו אינו נותן לו כלום (ט"ז), אבל באונס שאירע להבעל הבית ודאי דצריך לשלם לו מה שעשה, דמה לו לפועל מה שנאנס הבעל הבית, ואפילו כשלא נהנה הבעל הבית צריך לשלם, אבל באונסא דפועל אפילו מה שעשה א"צ לשלם כשלא נהנה (נתה"מ).

(ז) שכרו להביא תפוחים לחולה והלך והביא ומצאו שמת או שהבריא, לא יאמר טול מה שהבאת בשכרך אלא נותן לו כל שכרו, וכן כל כיוצא בזה.

סימן שלו – השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבריו

¹⁰⁰ עי' נוב"י (ח"מ ח"ב סי' לד) שאפוטרופוס (שהוא גם כן מצוה ועי' ענינו לעיל סי' רצ) שלא התנה מתחלה שיהיה לו שכר על טרחתו, אין לו שכר ובפרט שהוא לו לחשיבות שמינוהו בי דינא וגם מצוה קעביד מסתמא נתרצה בלי שכר, ע"כ, אמנם רואים שכן יש מקום לשכר במקום עשיית מצוה.

ועי' קצה"ח סי' ט סק"ב, שכל מי שעושה טובה לחבריו שלא מדעתו אפילו אית ליה [פסידא] א"צ שישלם לו דהו"ל מבריה ארי דמצוה קעביד, כל זמן שלא ודאי שהמקבל יזק, שאז הוה בגדר משיב אבידה, אבל ללא ודאי נזק אין לו שכר אפילו שכר כפועל בטל.
¹⁰¹ עי' לעיל שלד ס"ק (זט).

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(א) השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו, נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מחבירו מה שהנהנו(א), ואינו יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך(ב), אפילו לא אמר לו שכרך עלי אלא שכרו סתם, אבל אם שכרו לעשות בשל חבירו סתם(ג), יכול לומר טול מה שעשית בשכרך, ואם אמר לו שכרך עלי אינו יכול לומר לו כן. הגה: שכרו צפני חבירו(ד) וסתק חבירו, סתיקה כהולאה וחייב לתת לו שכרו, והוא הדין בשוכר מלמד¹⁰² לכן חבירו(ה). אחד שאמר לחתנו תלמוד עם צנך ואני אשלם לך, פטור מלשלם לו(ו)(ז):

(8) וחוזר ונוטל מבעל הבית מה שהנהנו - עיין לעיל ריש סימן של"ב ומש"כ במאיר המשפט שם ס"ק (ב) (סמ"ע).

(2) ואינו יכול לומר טול מה שעשית בשכרך - היינו דוקא בתבן וקש לא יוכל לומר טול מה שעשית בשכרך, אבל במידי דאכילה כגון חיטין ושעורין שומעין לו (סמ"ע), ויש חולקים (ש"ך). אף על גב דכל שוה כסף ככסף, הכא גבי פועל כתיב לא תלין שכר שכיר, מה דאתני בהדיה משמע (ט"ז), ואולי דוקא בחטין ושעורין דאינן ראויין לאכילה כמות שהן, אבל פת אפוי וכיוצא גם הש"ך יודה (פ"ת).

(3) אבל אם שכרו לעשות בשל חבירו סתם כו' - פירוש, שאמר לו עשה מלאכה בשדה זו והפועל ידע שהיא של חבירו, ואף על פי שלא אמר לו בפירוש עשה בשדה של חבירי, כיון שלא אמר לו שכרך עלי וג"כ ידע שהיא של חבירו אין שכרו מוטל על השוכר. וכל שלא ידע הפועל שהשדה היא של חבירו, אף על גב דלא אמר לו השוכר עשה עמי בשדה שלי, מ"מ בכלל השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו הוא כיון שהפועל סבר שהוא שלו (סמ"ע).

(7) שכרו בפני חבירו - אם השכירה אשה מלמד ללמוד בנה, וכבר התחיל ללמד, אין יכול בעלה לומר לא אחוש על שכירת שלה כלום, דודאי אמרה קמיה בעלה, שוב אין רשאי למחות, אלא שנותן אמתלא למה לא מיחה (ש"ך בשם היש"ש).

(7) וה"ה השוכר מלמד לבן חבירו - פירוש, בפני חבירו אבי הבן ואבי הבן שותק, ועי' לעיל רמא סי' פ"א ס"ז [ז"ל: שתיקה כהודאה דמיא ואף על פי שלא דבר האב כלום, דהוי ליה לאב לאסוקי אדעתיה ולמחות] (סמ"ע)¹⁰³, אם אשה השכירה מלמד, והתחיל הנער ללמוד. אין יכול בעלה לומר לא אחוש על שכירת שלה כלום, דודאי אמרה קמיה בעלה, וניחא ליה, אם לא שהוא נותן אמתלא ורגלים לדבר למה לא מיחה או לא ידע (ש"ך).

(7) אחד שאמר לחתנו תלמוד כו' - כיון דלאו עני הוא ובלאו הכי חייב ללמוד עם בנו יכול לומר משטה הייתי בכך כו' (סמ"ע).

(7) שם - ראובן ששכר מלמד לבנו ולבן חבירו ונתרצה חבירו לתת חלקו, ואח"כ בחצי הזמן קם חבירו ושכר לאחר, חייב לפרוע לראשון, ומה שטען חבירו שלא שכרו לשנה אלא על תנאי אם יעשה מלאכתו כראוי ושלא ימשוך זמן השכירות אלא עד הפסח, הרי מודה מקצת וחייב שבועה דאורייתא (סמ"ע).

(ב) השוכר את הפועל לעשות בשלו או ללקט לו דבר של הפקר(ח), אינו יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך¹⁰⁴(ט), ואם נתרצה הפועל ליטלו בשכרו ואחר כך חזר בו אין שומעין לו, והוא שעשה משיכה או הגבהה או שהוא ברישותו(י):

(7) או ללקט לו דבר של הפקר - וכל מה שהפועל מערים הוא של הבעל הבית, שמיד שהגביהו מן הארץ כאילו הגביהו המשכיר ובא לרשותו. דמי, ואפילו למ"ד (ב"מ י' ע"א) המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, בפועל מודה דידו כיד רבו דמי, ועיין לעיל סוף סימן ר"ע סעיף ג' (סמ"ע).

(2) מה שעשית בשכרך כו' - אפי' אין לו לבעל הבית רק זה צריך לטרוח ולמכור ולהשתדל לו מעות מזומנים¹⁰⁵ (ש"ך). י"א שטעם האיסור משום "לא תלין שכרו", שהוא

¹⁰² לקבל כסף עבור לימוד תורה עי' ש"ך י"ד רמ"ו סק"כ.

¹⁰³ עי' י"ד רמח ס"ה: אם האשה השכירה מלמד לבנה אם ידע הבעל ושתיק ודאי ניחא ליה במה שעשתה אבל אם מוחה לאלתר אין במעשיה כלום (ואפי' אם נושאת ונותנת תוך הבית יוכל למחות בה). ועיי"ש בש"ך שזה אע"פ שלא השכירה בפניו.

¹⁰⁴ עי' לעיל ס"ק (ב).

¹⁰⁵ עי' לעיל סי' של"ג ס"ק (כ).

מאיר המשפט על שכירות פועלים

מה שהתנה עמו בפירוש, ולפ"ז היכא דשלח שליח לשכור פועלים ואמר השליח שכרכם על בעל הבית, דבכה"ג אינו עובר על כל תלין (עי' סי' של"ט ס"ז), א"כ יכול לומר טול מה שעשית בשכרך. וי"א הטעם הוא דצריך למזונות לערב ושלא יהא צריך לירד לשוק לחזור ולמכור, ולפ"ז אפילו היכא דשלח שליח שאינו עובר על כל תלין מ"מ אינו יכול לומר טול מה שעשית בשכרך. ומדברי הרמ"א (סי' של"ב ס"ד), נראה כדעה השניה, ולפי זה מובן דברי הסמ"ע (ס"ק (ב)) (פ"ת).

(¹) או שהוא ברשותו – עי' לעיל בסימן קס"ו במי שנפל כותלו לגינתו של חברו ואמר בעל הכותל לבעל הגינה פנה אותו ויהא שלך, אין שומעין לו, אלא בעל הכותל צריך לפנותם, ואם נתרצה בעל הגינה בכך ופינה אותם, וחזר בעל הכותל ואמר, תן לי אבני ואתן לך שכרך, אין שומעין לו, אבל כל זמן שלא פינה אותן אפילו הן בחצירו של זה, לא קנה לו חצירו, שלא כיון אלא לדחותו. והיה מקום לומר כאן אותו דבר, שנאמר שלדחותו כיון אף שהן מונחין ברשותו, אבל כאן שונה דחייב לו שכירות פעולתו, וכשאמר לו טול זה בשכרך מיד קנהו, משא"כ לעיל דאין עליו שום חיוב שכר קודם שיפנהו (סמ"ע), ויש חולקים ואם הוא ברשות השוכר וקבל עליו לתנם לו קנה אותם, ואם לאו לא (ט"ז).
(ג) שכרו לשמור לו דבר של הפקר(יא), יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך לפי שעדיין לא זכה בו בעל הבית, וילך הוא ויזכה בו:

(¹⁰⁶) דבר של הפקר – י"א דהני מילי דליכא מידי אחרינא גבי בע"ה לאישתלומי מיניה אבל אי איכא מידי אחרינא לב"ה לאשתלומי מיניה או מידי דקפיץ עליה זביני טפי אין שומעין לו וי"א דטעמא שיכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך כיון שעדיין לא זכה בו בע"ה נמצא שאין עליו חיוב שכר לכך יכול לומר טול מה שעשית בשכרך הילכך אפי"א אם יש לו הרבה משלו יכול לומר לו כן (ש"ך בשם הרמ"ה).
(ד) השוכר את הפועל ונאחז באנגריא לעבודת המלך, אין יכול לומר הריני לפניך אלא אינו נותן לו אלא כפי מה שעשה עמו.

סימן שלו – דין אכילת פועל בשעת מלאכה ממה אוכל או מתי אוכל

(א) פועל העושה מלאכה לבעל הבית בדבר מאכל(א), הרי זה אוכל ממה שהוא עושה¹⁰⁶, אפילו אינו עושה לא בידיו ולא ברגליו רק שנושא על כתפו(ב), ואסור להסמו שלא יאכל(ג), ואם חסמו, שלומי משלם ליה מלקי לא לקי(ד):

(¹⁰⁷) פועל שעשה מלאכה כו' – כללי דיני דסימן זה ילפינן לה מדכתיב (דברים כג כה) כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן. ודרשינן בגמרא (ב"מ פז ע"ב) כי תבא, בפועל הכתוב מדבר (סמ"ע), אמנם זה דווקא בכרם רעך ולא של הקדש וכן לא של עכו"ם, דקי"ל גזל העכו"ם אסור (סי' שמ"ח ס"ב) (ש"ך), וי"א דמותר בשל עכו"ם (רע"א ופ"ת).

(¹⁰⁸) אפילו אינו עושה לא בידיו ולא ברגליו כו' – דדרשינן (ב"מ צא ע"ב) מדכתיב בפועל כי תבוא, ביאה סתם משמע, בכל מה שאתה באת שם לעבוד (סמ"ע).

(¹⁰⁹) ואסור לחוסמו – היינו דוקא כשחסמו בעל כרחו, אבל אם מתנה עמו שלא יאכל אין בו איסור בכך (סמ"ע).

(¹¹⁰) שלומי משלם – כשיעור שהיה אוכל (סמ"ע).

(ב) במה דברים אמורים שאוכל כשהוא עושה: בגדולי קרקע במחובר בשעת גמר מלאכה, כגון בוצר ענבים ומוסק בזתים ואורה בתאנים ונודר בתמרים, ובתלוש מהקרקע קודם שיגמר סוף מלאכה המחייבת אותו בחיוב האחרון שבו(ה), אבל העושה בדבר שאין גדולי קרקע, כגון החולב והמחבין פירוש: המוציא חמאה מן החלב ויש אומרים המקפה את החלב בקיבה להיות נקרש והמגבן אינו אוכל(ו), וכן העושה במחובר שלא בשעת גמר

¹⁰⁶ עי' אר"ח (סי' קסט ס"א): כל דבר שמביאין לפני האדם שיש לו ריח והאדם תאב לו, צריך ליתן ממנו לשמש מיד. ועי' שם במ"ב: צריך ליתן וכו' – דדבר שיש לו ריח מזיק לאדם כשאוכלין בפניו והוא תאב לו ואין נותנין לו מיד אבל דבר שאין לו ריח יכול לאכול תחלה ואח"כ יתן לשמש כדלקמן בסימן ק"ע ס"ג.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

מלאכה, כגון העודר בנפנים או מכסה שרשי האילנות, ואפילו המנכש בבצלים ושומים (ז) כגון שעוקר את הקטנים מן הגדולים, לא יאכל מהם, ואע"פ שהוא גמר מלאכת הקטנים, שעיקר המלאכה לצורך הגדולים להרחיב להם ועדיין לא נגמרה מלאכתן:

(ז) בחיוב האחרון שבו - מפורש בסעיף שאחר זה, ע"ש (סמ"ע).

(ח) והמגבן - עושה גבינות, ומחבץ היינו שמקפה את החלב להיות נקרש, דאינו גידולי קרקע (סמ"ע):

(ט) ואפילו המנכש בבצלים כו' - פירוש, לא מיבעיא כשעוקר מביניהם שאר ירקות שאינן יפות דאינו אוכל, דהא ילפינן מאל כליך לא תתן דאינו אוכל אלא בשעת גמר בישולו שנותן לכליו של בעה"ב, אלא אפילו במנכש בבצלים קטנים שקורין ציבליש, שהן לא נעשים גדולים לעולם ועוקרין אותן מבין הגדולים להרחיב להן מקום להתפשט, דאיכא השתא נתינה לכליו דהבע"ב אותן בצלים קטנים, מ"מ כיון דעיקר מלאכה זו אינו אלא משום הגדולים ולהן אינו גמר מלאכה, אינו אוכל אפילו מן הקטנים (סמ"ע).

(ג) העושה בתלוש לאחר שנגמרה מלאכתו למעשר כגון בודל, פירוס: סנדקו זו וזו ומזלילן נתמלים וננוגרות, אינו אוכל שכל דבר שאין אחר חיוב מעשר חיוב אחר כגון תאנים וענבים לאחר שנתחייבו במעשר אינו אוכל ממנו (ח), וברבר שיש בו חיוב אחר כגון חטים העומדים לעשות פת (ט) שחייבת בחלה (י), אוכל עד שיגמור מלאכתו להתחייב בחלה ולאחר מכאן אינו אוכל:

(מ) וענבים - היינו כשדעתו לאוכלן כמות שהן, אבל כשבצרן לעשות מהן יין או זיתים לעשות מהן שמן גמר חיובן אינו אלא לאחר שנעשה היין והשמן (סמ"ע).

(נ) חיטין העומדין לעשות מהן פת - דוקא בחיטין אמרו כן דמסתמא עומד לפת ופת מחויב בחלה, משא"כ בשעורין וכוסמין ושיבולת שועל שסתמא אינו עומד לפת אלא לעשות מהן משקה ולהאכילן לבהמתו או לעשות מהן תבשיל כשיגרסו השעורים וכנהוג, אזי אסור לאכול מהן מיד אחר המירוח שמאז הוא גמר חיובן דהיינו מעשר (סמ"ע), יש מחלוקת ראשונים לדעה א' לא מחלקינן בין רגיל לעשות ממנו פת או לא, ואין חילוק בין חיטים ושעורים ושאר מינים כיון שהם נכללים בסתם דיש וראויים לעשות מהם חלה ולא מיקרי נגמרה מלאכתו עדיין, ולדעה ב' תלוי ברגילות, ולכן יש להחמיר שלא יאכל פועל במידי הפועל יודע שאין דרך בעל הבית לעשות ממנו פת, ואין חילוק בין חיטים ושעורים ושאר מינים אלא בדרכו של בעל הבית תליא מילתא (ט"ז).

(י) עד שיגמור מלאכתו להתחייב בחלה. והיינו משעה שנתן מים על הקמח ועירבן יחד (סמ"ע).

(ד) הבודל בתמרים רעים שלא נתבשלו כל צרכן ונותנים אותם בסל ומתחממים ומתרככים שם, עדיין לא נגמרה מלאכתן ויכול לאכול מהם:

(ה) נפתחו חביותיו (יא) ונתפרסו עיגוליו ושכרו לעשות בהם, לא יאכל מהם שכבר נתחייבו במעשר, במה דברים אמורים: כשיודע הפועל שנפתחו, אבל אם לא ידע וסבור שעדיין לא נתחייבו במעשר, חייב לעשר ולהאכילו:

(כ) נפתחו חביותיו - פירוש, ושוכר פועל לסתום החביות, או נשפך היין מהחביות למקום אחר ושוכר הפועל להחזירו לחביות, דבכל אלה יודע הפועל שכבר נגמרה מלאכת היין למעשר, אבל אם נשפך היין מהחביות לגת ושכרו לדלותו משם לחביות, איכא מקום לפועל לסבור שעדיין לא הועלה מעולם מהגת ועדיין לא נגמרה מלאכתו למעשר. וכן כשנתפרסו עיגוליו, והיינו שהיו תחילה יחד מחוברין בכלי הנקרא ע"ש זה עיגולי דבילה, ונתפרדו זה מזה, ושכר הפועל להחזירן לעיגולן יחד, אם כששכרו הראה לו לעשות באלה ודאי ידע שכבר נתחייבו במעשר ואדעתא דהכי נשכר לו שלא לאכול מהן, אבל אם לא הראם לו בשעת שכירות אלא אמר לו תעשה לי עיגולין, יש לו מקום לומר לא אדעתא דהכי נשכרתי והוי מקח טעות, משו"ה חייב לעשרן ולהאכילו (סמ"ע).

(ו) השומר במחובר (יב) אפילו בשעת גמר מלאכה אינו אוכל (יג), אבל השומר בתלוש עד שלא נגמרה מלאכתו, אע"פ שאינו אוכל מן התורה אוכל מהלכות מדינה שנהגו כן:

מאיר המשפט על שכירות פועלים

- (כ)²¹ השומר במחובר כו'. דקי"ל (ב"מ צ"ג ע"א) שומר לאו כעושה מעשה דמי, והתורה לא התירה לאכול אלא לפועל העושה מעשה (סמ"ע).
- (כ)²² אפילו בשעת גמר מלאכה. פירוש, כגון שבצר חצי שדה בצד צפון והוא שומר באותו שדה בצד דרום במקום שלא בצרו עוד, אינו אוכל מהן כיון דעדיין מחובר הוא (סמ"ע):
- (ז) יכול הפועל לאכול יותר משכרו, כגון ששכרו אינו אלא דינר יכול לאכול קישות או כותבת שוה סלע, ומכל מקום מלמדין אותו שלא לעשות כן, כדי שלא ימנעו מלהשכירו. הגה: ויש אומרים דוקא ששכרו לעשות כל היום, אבל אם לא שכרו רק ללקוט קישות אחד לא יאכלנו (ו), ואפילו שכרו כל היום לא יאכל קישות הראשון שלקט, אלא יתן תחילה לכליו של צעל הבית ואחר כך יאכל הוא:
- (כ)²³ קישות אחד לא יאכלנו - דבעינן אכילה בשעה שנותן לכליו של בעל הבית, והרי זה לא יתן: (סמ"ע).
- (ח) היה משמר ארבעה או חמשה ערימות של חמשה בני אדם (טו), לא ימלא כריסו מאחד מהן, אלא אוכל מכולם לפי חשבון:
- (ט)²⁴ היה משמר ד' וה' ערימות - כנ"ל (סעיף ו') דמשמר בדבר תלוש כגון ערימות אוכל מהלכות מדינה (סמ"ע).
- (ט)²⁵ היה עושה בתאנים, לא יאכל בענבים אפילו שכרו לעשות בשניהם (טז), אבל יכול הוא למנוע עצמו מלאכול עד שמגיע למקום היפות ואוכל (יז), לפיכך הפועלים עד שלא הלכו שתי וערב בגת, אוכלים ענבים ואין שותים תירוש, מפני שאין מלאכתן ניכרת ביין והוה ליה כעושה במין זה ואוכל במין אחר, משהלכו שתי וערב, אוכלים בענבים ושותים בתירוש:
- (כ)²⁶ היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים כו' - גם זה נדרש (ב"מ צ"א ע"ב) ממ"ש (דברים כ"ג כ"ה) ואל כליך לא תתן, ממה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל (סמ"ע).
- (כ)²⁷ למקום היפות - הלשון משמע דר"ל כשעושה בענבים יכול למנוע עצמו מלאכול בשעה שעושה באילן שאינו מבושל כל כך עד שיגיע למקום שמבושל כל צרכו ומשם יאכל כל שבעו, דאילו בשני מינים לא אתי שפיר לשון יפות דהא כל אחד יפה במינו. ונראה דהוא הדין כששכרו לעשות בענבים ותאנים יכול למנוע עצמו מלאכול בענבים כדי לאכול כל שבעו מהתאנים אם ניחא ליה בהן יותר, אלא שבשני מינים רגיל האדם לאכול משניהן כי רווחא לבסומי שכיחי (סמ"ע וט"ז).
- (י) היה עושה בגפן זה לא יאכל בגפן אחר (יח), ואי אוכל לא מפקינן מיניה ולא מנכינן מאגריה (יט), ומיהו גפן שמודלת על גב חבירתה ועושה באחד מהם, יכול לאכול מהשניה:
- (כ)²⁸ לא יאכל בגפן אחר כו' - היה עושה במין זה לא יאכל במין אחר, ואף על גב דהוא עסוק בשניהן, כגון בתאנה המודלית על הגפן, שהרי צריך להגביה ולהפריד הענפים זה מזה כשהוא חותך ומיהו לא ממין שאתה נותן הוא, הא תאנים ותאנים דומיא דהני כגון המודלית על חברתה אין צריך להבחין מאיזה מהן יאכל, דממין שאתה נותן וממה שאתה נותן הוא דבשניהם הוא עסוק, אבל בתאנה מודלית על ענבים ולהפיק, אם אוכל, זה ספק ולא מוציאין ממנו (סמ"ע), וי"א שכן מוציאין ממנו (ש"ך וט"ז).
- (כ)²⁹ ולא מנכינן ליה מאגריה - וי"א שאין להוציא ממון ע"פ פסק זה (ט"ז).
- (יא) אין רשאי לאכול אלא בשעת עשיית מלאכה, ולא שישב ויאמר מנעתי עצמי עד עתה ולא בטלתי לאכול ועל כן אשב עתה ואוכל, ומפני תקנת בעל הבית שלא יתבטל ממלאכתו (כ), אמרו חכמים שאחר שגמר מלאכת שורה זו והולך להתחיל שורה אחרת יכול לאכול אע"פ שאינו בשעת מלאכה, שטוב הוא לבעל הבית כדי שלא יתבטל:
- (כ)³⁰ שלא יתבטל ממלאכתו - דבשעה שהוא אוכל אי אפשר לו לעשות מלאכתו (סמ"ע).
- (יב) לא יאכל עם הענבים פת או דבר אחר כדי שיאכל הרבה מהענבים ולא יאכל במלח (כא), ואם קצץ על בעל הבית שיאכל עד שיעור כך וכך (כב), אוכל בין בפת בין במלח בין בכל דבר שירצה:

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(כא) ולא יאכל במלח – כנ"ל (ס"ק א) שלומדים מזה שכתוב "ענבים", ולא ענבים ודבר אחר, דהיינו למתקן להן ע"י מלח או יבהבם באור או יפרכם ע"ג סלע שעיי"ז יאכל הרבה (סמ"ע).

(כב) ואם קצץ כו' - דאז לא שייך הטעם המוזכר בס"ק הקודם שהרי לא יאכל אלא שיעורו (סמ"ע).

(יג) אסור לפועל למוץ הענבים (כג) וכן אסור לו להבהב השבולים באור(כד) או להפריך על גב הסלע, אפילו אין מתבטל ממלאכתו בהבהב או בהפרכה(כה):

(כז) למוץ הענבים כו' - כנ"ל (ס"ק א) שלומדים מדכתיב ואכלת, ולא מוצץ (סמ"ע), ואף על גב דאיכא איסורא, אין בהם תשלומין אם עבר ועשה אחד מהם, דאע"ג דע"י זה נאכל טפי, מ"מ אין לנו בירור לומר דבלאו אלו לא היה אוכל, דשמא ג"כ היה אוכל אלא שעכשיו נטעמים לו ביותר, ע"כ אין שייך לומר שישלם המותרות שאכל (ט"ז).

(כח) להבהב השבלים באור או להפריך על גב סלע - גם בענבים שייך תיקון בהבהב ופריכה ע"ג סלע ואפילו בענבים המבושלים כל צרכן (סמ"ע).

(כח) אפילו אין מתבטל כו' - כגון שאשתו ובניו יעשו לו זה (סמ"ע).

(יד) אסור לפועל לאכול ממה שהוא אוכל אכילת גסה(כו):

(כט) אכילה גסה - כנ"ל (ס"ק א) שלומדים מדכתיב שבעך, ולא אכילה גסה (סמ"ע):

(מו) רשאי הפועל לטבל פתו בציר(כז) פירוש: לחלוח היוצא מכניסה ועצירת הדג כדי שיאכל ענבים הרבה, ורשאי בעל הבית להשקות את הפועל יין כדי שלא יאכל ענבים הרבה:

(כז) לטבל פתו בציר - דלא ממעטינן ענבים ולא ענבים ודבר אחר, אלא שלא יהא ההכשר לתיקון הפירי, אבל להכשר הפועל נפשו ע"י טיבול פתו בציר כדי לאכול הרבה לא נתמעט מזה ומותר, וכן איפכא, יכול הבעה"ב לעשות תקנה לנפשו שלא יאכל הפועל הרבה כגון להשקותו יין תחילה וכל כיוצא בזה (סמ"ע).

(טז) פועל שאמר לבעל הבית תן לאשתי ובני מה שהיה לי לאכול, או שאמר הריני נוטל מעמנו(כח) מזה שנמלתי לאכול לאשתי ובני אין שומעין לו(כט), אפילו נזיר שהיה עושה בענבים ואמר תנו לאשתי ובני, אין שומעין לו(ל):

(כח) או שאמר הריני נוטל מעט כו' - קמ"ל בזה דאע"ג דכבר נטלו לעצמו לאכול, לא אמרינן דכבר זכה בו ויכול ליתנו למי שירצה, והטעם, דהא דהפועל אוכל אינ[ו] מכח דהתורה זכתה לו מכח תוספת שכרו דפועל, דאז היה מותר ליתן את שלו למי שירצה, אלא מחמת חנינה וחסד כשאר מתנות עניים לקט שכחה פיאה זכתה התורה לפועל במתנה, ואמרינן דלא זכתה לו אלא בשעה שנתנו לפיו ללועסו (סמ"ע).

(כט) אין שומעין לו - נראה פשוט דהיינו כשלא התנה עם בעל הבית כן מתחילה, דאם התנה עמו פשיטא דמותר, דכל תנאי שבממון קיים (סמ"ע).

(ל) ואפילו נזיר שהיה עושה - פירוש, דלא תימא כיון דידע הבעה"ב שהוא נזיר ולא יאכל ה"ל כאילו התנה עמו שיתן [ממה שיש לו לאכול] לאשתו ולבניו, קמ"ל (סמ"ע, וש"ך).

(יז) פועל שהיה עושה הוא ואשתו ובניו(לא) ועבריו והתנה עם בעל הבית שלא יאכל ממה שהם עושים, אם הם גדולים ומדעתן לא יאכלו(לב), אבל אם הם קטנים יאכלו(לג):

(לא) שהיה עושה הוא ובניו כו' - קמ"ל דמחלקינן התנאי שהתנה על שלשתן יחד, ואמרינן דמהני התנאי לגבי דידיה (כנ"ל ס"ק ג) ולא מהני לגבי בניו ואשתו אם לא שהם גדולים (סמ"ע).

(לב) גדולים ומדעתן - כצ"ל, דלא יוכל להתנות שלא מדעתן מה שזכתה להן התורה (סמ"ע).

(לג) אם הם קטנים יאכלו – ויש חולקים, שאם הקטנים סומכים על שלחנו בידו להתנות כך (ש"ך).

(יח) האוכל בשעה שאין לו לאכול, וכן אם הוליד בידו ממה שעושה, או שנתן לאחרים, עובר בלא תעשה(לד):

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(לד) בשעה שאין לו לאכול כו' עד עובר בלא תעשה - ר"ל דעובר אלאו דלא תגזול (ויקרא יט יג) או לא תגנובו (שם יא) שאוכל ממה שלא התירה התורה, וכן בנותן ממנו לאחרים, ואם הולין ממנו בידו לביתו נתרבה לו לאו דואל כליך לא תתן (דברים כג כה) (סמ"ע). (יט) אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום, ולא ירעב ויסגף עצמו ויאכיל מזונותיו לבניו(לה), מפני ביטול מלאכתו של בעל הבית¹⁰⁷, שהרי מחליש כחול(לו) שלא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח¹⁰⁸:

(לה) ויאכיל מזונותיו לבניו כו' - פירוש, מזונותיו של עצמו שניזון מהן בביתו, דאילו ממה שאכל מהכרם כבר נתבאר סעיף ט"ז דאסור ליתן לאשתו ולבניו מהן (סמ"ע). (לו) מחליש כוחו - זה קאי אשאר פועלים ולא אפועל בכרם, דאילו בפועל בכרם כיון שיש לו לאכול בכרם והוא יכול להתקיים שפיר, ודאי יכול להרעיב עצמו תחילה כדי שיאכל אח"כ ענבים כדי שבעו, ודלא כסמ"ע בס"ק הקודם (ט"ז). (כ) מוזהר הפועל שלא יבטל מעט כאן ומעט כאן אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן, שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה(לו), וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר (בראשית לא ו) כי בכל כחי עבדתי את אביכן, לפיכך נמל שכרו בעולם הזה שנאמר (שם ל מג) ויפרוץ האיש מאד מאד¹⁰⁹.

¹⁰⁷ עי' יו"ד רמ"ה סי"ז: אין למלמד לנעור בלילה יותר מדאי שלא יהיה עצל ביום ללמוד וכן לא יתענה או לעצור במאכל ומשתה או לאכול ולשתות יותר מדאי כי כל אלו הדברים גורמים שלא יוכל ללמד היטב וכל המשנה ידו על התחתונה ומסלקין ליה. ועי' שע"ת אר"ח (סי' תקעא ס"ב) שהמעט בלימוד התינוקת גוזל את הרבים.

עי' דובב מישרים (חלק ב סימן טו): שאם שכרו לאחד לומר קדיש, ועתה רוצה עוד אחד לשכרו, ומסתפק אם מותר או לא שחשיב כמקפח להראשון. ונראה דכל קדיש שיאמר עולה לכל אחד ואחד, ועולה לזה וגם לזה אם כונתו שיעלה לטובת שניהם. אמנם עי' מנחת יצחק (ח"ג סי' קמד): עכ"פ יש יתרון מעלה אם אומר קדיש בשביל כל אחד ואחד, על כן נראה, דצריך השכיר להודיע להמשכיר, שהוא כבר נשכר לאחר, אם יסכים שפיר, ואם לא, אולי יש ענין אונאה ומקח טעות. ¹⁰⁸ עי' שו"ת המיוחסות לרמב"ן א: [מלמד ששכרוהו ללמד לי' תלמידים] רשאי הרב להביא לפניו תלמידים אחרים מלבד הראשונים ולהוסיף עליהם כדי להרבות בשכרו על עשר ליטרות. שאם לא כן איך הוסיפו להרב אותו תלמיד שאמרת. אלא שתנאי היה להם או בתחילה או בסוף שיוכל להוסיף כדי להרבות שכרו.

ועי' שו"ת מהרש"ם ח"ב רטו: בענין ש"ץ שנשכר להתפלל מוסף במקום א', והלך והתפלל שחרית במקום א' בשכר, והקהילה פטרו אותו בגלל שנחלש קולו, והש"ץ תבע שכרו פחות מה שהש"ץ השני קיבל, ומסיק שאם הש"ץ השני פחות מאיכות, על אף שקיימו המצוה, עכ"ז אין לו זכות של כל ההפרש, אלא בפחות. ועי' שבות יעקב הערה 76.

עי' שו"ת הרשב"א חלק ז סימן תקטז: (בשם הרי מיג"ש): אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולשכור עצמו ביום ולחרוש בפרתו ערביית ולהשכירה בשחרית מכאן דקדקו ז"ל שיש בידו של בעל הבית למחות למלמד המשכים לעשות מלאכתו.

¹⁰⁹ שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן נט: ובדבר מלמדים אם רשאיין שלא ללמד בעצמן וגם לא להניח לאחרים ללמד כשאין משלמין להם בזמן או ששכרן מועט ורוצים שיוסיפו להם כפי הצריך להם. הנה כבר אמרתי דכיון שהתשלומין להם הוא רק דמי בטלה פירושו שמשלמין להם כדי שישבו בטל ממלאכה ומכיון שהן בטלין מחוייבין ממילא ללמד מדין התורה בחנם וא"כ אין שייך שלא ילמדו הא עכ"פ עתה הם בטלין ממלאכה ומחוייבין ללמד עם התלמידים ורק שכיון שממה שמשלמין להם אין להם כדי צרכם רשאיין לילך לבקש מה להרויח וממילא יתבטלו אבל א"כ אין יכולין למנוע לאחרים הרוצים ללמד עמהם. וזהו מדינא אבל אם הוא באופן שאין להם כדי צורכן שלכן קשה לפנייהם ללמד בטוב עם התלמידים והאומדנא חזקה וברורה שאם לא ילמדו יום או יומים יועיל שהמתעסקים ישלמו בזמן ויוסיפו להם כדי צורכן אז אולי יש מקום להתיר מהא דעת לעשות לה' הפרו תורתך כדי שזה יועיל שיוכלו ללמד אתם כהוגן כשלא יצטרכו לדאוג ולהטרד בחזרה אחרי עוד איזה פרנסה. אבל צריך ע"ז ישוב דעת גדול ולאמוד הדבר היטב בכל הפרטים ולכן צריך להתרחק מזה בכל האפשרי. וממילא לפ"מ שבארתי אין חלוק במלמדים בין יש להם חוזה או לא ואין חלוק בין התנו שיוכלו לבטל העת כשלא ישלמו להם בזמן ובין לא התנו. ולא בין לבטל לגמרי גם שלא להשגיח עלייהו ובין רק שלא ללמד אתם. ולענין השכר לימים שלא למדו אם היה כדן מחמת שאמדו שיהיה תועלת והיה באופן שקשה לפנייהם ללמד ודאי צריך ליתן להם השכר. ואם היה באופן שהיה אסור להם שלא ללמד מסתבר מדינא שאין חייבין ליתן להם.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(ל) שהרי הקפידו על ברכה רביעית כו' - נראה דגרסינן בזימון ועל ברכה רביעית, ורתת קאמר, ור"ל בזימון, שלא הצריכו לפועל להמתין על אחרים עד שיברכו בזימון כדי שלא לבטל ממלאכתו (סמ"ע)

סימן שלח - דין אכילת בהמה בשעת מלאכה ואיסור חסימתה
(א) הבהמה אוכלת(א) כל זמן שהיא עושה בגידולי קרקע בין במחובר בין בתלוש, ואוכלת ממשוי שעל גבה עד שתהיה פורקת, ובלבד שלא יטול בידו ויאכילנה(ב):
(ג) הבהמה אוכלת כו' - דכתיב (דברים כה ד) לא תחסום שור בדישו (סמ"ע)
(ב) שלא יטול בידו כו' - דדוקא לא תחסום כתיב, לא תעשה מעשה למנוע אותה מאכילה, ולא שיאכילנה בידים (סמ"ע):

(ב) כל המונע הבהמה מלאכול בשעת מלאכה לוקה, שנאמר (דברים כה ד) לא תחסום שור בדישו(ג). אחד שור ואחד כל מיני בהמה וחיה, בין טמאים בין טהורים, ואחד הדישה ואחד כל שאר מלאכות של גדולי קרקע, ולא נאמר שור בדישו אלא בהווה:
(ג) לוקה שנאמר לא תחסום כו' - שונה מהאדם שאינו לוקה כנ"ל של"ז ס"א (סמ"ע).
(ג) אחד החוסם אותה בשעת מלאכה ואחד החוסם אותה מקודם ועשה בה מלאכה והיא חסומה, אפילו חסמה בקול לוקה(ד):

(ד) ואפילו חסמה בקול לוקה - דקי"ל עקימת שפתים הוי מעשה (סמ"ע).
(ד) שכר בהמה וחסמה ודש בה לוקה, ומשלם לבעלים ד' קבין לפרה(ה) ג' קבין לחמור היינו בכל יום, וזקיקה מרובה שיש לה לזקק כל היום, שמשעת משיכה נתחייב במוזנותיה, ואינו חייב מלקות עד שידוש בה חסומה:

(ה) ד' קבין לפרה - כך שיערו חכמים ז"ל שיעור אכילתה כשהיא דשה כל היום, ואם דשה חצי היום או שלישי או מה שהוא, נותן לה לפי ערך זה השיעור (סמ"ע).
(ה) ישראל הדיש בפרתו של עכו"ם עובר משום לא תחסום(ו), ועכו"ם שדש בפרתו של ישראל אינו עובר משום לא תחסום:

(ו) בפרתו של גוי כו' - פירוש, אפילו הדישה היא של גוי, דלא תחסום סתם כתיב. וכן גוי שדש בפרתו של ישראל, אפילו הדישה היא של ישראל, אינו עובר עליו, ומיירי באפילו הישראל יודע מזה, דמ"מ הוא אינו עושה החסימה בידים, ואם הוא שלא בפני ישראל, אז אפילו איסור אין בו (סמ"ע).

(ז) י"אמר לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה (לאמריה לעכו"ם אסור(ז) ככל איסורין כמו נכחתי(י), ישוב לה קוץ בפיה ודש בה והרי אינה אוכלת, רביץ לה ארי מבחוץ(ח), הרביץ בנה מבחוץ, הרי שצמאה ואינו משקה אותה, פירש עור על הדיש כדי שלא תאכל, כל זה וכיוצא בזה אסור ואינו לוקה(ט):

(ח) דאמירה לגוי אסור - עי' אה"ע סי' ה סי"ד [אסור לומר לעובד כוכבים לסרס בהמה שלנו. ואם לקחה הוא מעצמו וסרסה, מותר. ואם הערים ישראל בדבר זה, קונסין אותו. (ואפי' לא הערים, והעובד כוכבים מכירו ומכוין לטובתו). ומוכרן לישראל אחר, ואפי' לבנו גדול מותר למוכרה, אבל לבנו קטן אינה מוכרה ולא נותנה לון] (ש"ך).
(ט) ישוב לה קוץ כו' רביץ לה ארי כו' - היינו דוקא כשנעשה כן מאליו הוא דאיבעיא להו אבל אם הושיב בידו קוץ בפיה וכן אם הרביץ ארי מבחוץ כדי שתראנו ולא תאכל בשעת דישה לוקה, אבל בהרביץ בנה מבחוץ, אף על פי שעושה כן בידים מ"מ כיון דאינה מונעת כל כך מלאכול בשביל זה, וכן בפירש עור על הדיש, אף שעושה כן בידים מ"מ כיון שלא ראתה התבואה ואינו עושה דבר חסימה בגופה, דבר זה אסור אבל ספק אם לוקים עליו (סמ"ע).

(ט) ואינו לוקה - אף על גב דמלקות אינו נוהג האידנא מ"מ עי' השמטות הש"ך יו"ד סי' כז (ש"ך).

(ז) היה הדבר שהוא עושה בו רע לבני מעיה ומזיקה, או שהיתה חולה ואם תאכל מזה

110 עי' בהג"א אה"ע סי' ה סק"ב: אסור כו'. (ליקוט) הרא"ש והרמב"ם וגם הראב"ד כ' הרא"ש דלא איפשיטא ולקולא אבל בהשגת הראב"ד בריש ה' כלאים כ' דלא איפשיטא ולחומרא וצ"ע.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

תתריז פירוש: חולי מעיים מוציאה רעי כמים, מותר למונעה, שלא הקפידה תורה אלא על הנאתה והרי אינה נהנית:

(ח) פרות המהלכות על התבואה לפי שירט להן הדרך(י), אינו עובר על לא תחסום. הגה: שערוין שהשקרו זמים ומייבשין אותן בתנור ולאחר כך דשין אותן צפרות להסיר קליפותיהן, אין זה משום זל תחסום שכבר נתחייב במעשר(יא), אבל משום מראית העין שלא יאמרו שחוסס פרתו, מציא מעט מאותו המיין(יב) ותולה בלאחר שתאכל ממנו:

(י) לפי שירט לה הדרך – פי' שעוברת על התבואה דרך הליכתה למקום אחר כדי לקצר הליכתה, ובזה לא צריכין להביא מעט מאותו המיין ולתלות בצוארה כו' כמ"ש אחר זה בשערוין שהושרו כו' ובדשה בתרומה ובמעשר, דכאן הכל רואין שאין כוונתה לדוש ולית ביה משום מראית עין (סמ"ע).

(יא) שכבר נתחייב במעשר – פירוש, וצריך להיות דומה לדיש ופעולת כרם וקמה, דכל אלה לא נגמרו עדיין למעשר, וכמ"ש לעיל סימן של"ז סק"א (סמ"ע).

(יב) מביא מעט מאותו מיין כו' – ונותנו בשק ושק תולה בצוארה דאז לית בה משום מראית עין, דהרואה תחילת החסימה יראה שג"כ נותן מן התבואה לאכול, ומי שיבוא אח"כ יאמר בלבו כבר אכלה מהשק כל שבעה ושאר שעה יחזור וימלאנו מאותו המיין שתאכל ממנו (סמ"ע):

(יג) רשאי השוכר להאכילה פקיעי עמיר פירוש: אגודת קש של סבלים שנוסו כדי שלא תאכל(יד) הרבה מהדיש, ורשאי בעל הפרה להרעיבה(יד) כדי שתאכל הרבה מהדיש.

(יד) פקיעי עמיר כדי שלא תאכל כו' – כנ"ל סי' של"ז סט"ו, דלאכשורי גברא לית ביה איסור, ע"ש (סמ"ע)

(טז) ורשאי בעל הפרה להרעיבה – עיי' סי' של"ז סי"ט ומש"כ שם (סמ"ע).

סימן שלט – לתת שכר אדם בהמה וכלים בזמנו, ומתי זמנו

(א) מצוה לתת שכר שכיר בזמנו(א), ואם אחרו עובר בלאו. אחד שכר אדם, או בהמה, או כלים, כאבל על שכר קרקע יש מי שאומר שאינו עובר(ב)111:

(א) מצוה לתת שכר שכיר בזמנו כו' – בסעיף ב' יתבאר דהכובש שכר שכיר עובר בחמשה לאוין, ששם אינו עובר אא"כ אין דעתו לשלם לו כלל, משא"כ בלאו דלא תבוא כו' דעובר מיד שעבר זמנו אף שדעתו לשלם לו (סמ"ע).

(ב) אבל על שכר קרקע – י"א להחמיר אף בקרקע ממש (קצה"ח ושעה"מ בפ"ת).

(ב) כל הכובש שכר שכיר כאלו נומל נשמתו, ועובר בחמשה לאוין ועשה (ג):

(א) ועובר בחמשה לאוין ועשה – נמנו בגמרא ב"מ קיא ע"א: לא תגזול, לא תעשוק שכר שכיר, לא תעשוק את רעך, לא תלין, לא תבוא עליו השמש, ועשה דביומו תתן שכרו (סמ"ע):

(ג) איזהו זמנו: שכיר יום יש לו זמן ליתנו לו כל הלילה, לא נתנו לו עובר עליו בבקר משום בל תלין שכיר לילה(ד) (ויקרא יט יא), זמנו ליתנו לו כל היום, לא נתנו לו עובר עליו בערב משום ביומו תתן שכרו (דברים כט, טו). הגה: ופועלים דין שאין עושין מלאכה עד הלילה, כיון ששקעה עליו חמה(ה) עובר עליו משום ביומו תתן שכרו, ואם עשה מלאכה עד הלילה יש לו זמן כל הלילה, אע"פ שלא שכרו בפירוש כן ודאי אלעתא דהכי אגריה(ו):

(ד) לא נתנו לו עובר עליו בבוקר משום בל תלין – בספר החינוך (מצוה תקפ"ח) אם נשכר ביום ו' כיון דאינו יכול לשלם לו בשבת שוב אינו בלאו דלא תלין רק משום אל תאמר לרעך ועי' לקמן ס"ח (רע"א).

(ה) כיון ששקעה עליו חמה כו' – דהו"ל כשכיר שעות או שכיר שנה דבסעיפים שאחר זה (סמ"ע).

111 עיי' לקמן סי' שפ"ט סי' שמוותר לפועל להיכנס לרשות של בעל הבית לתבוע שכרו. ועיי' לעיל סי' צ"ז סי"ד: מי שיש לו שכר אצל חבירו, בין שכר עצמו בין שכר בהמתו או כליו או שכר ביתו, מותר למשכנו שלא על פי ב"ד, וליכנס לביתו למשכנו, ואם זקף עליו השכר בהלואה, אסור.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

- (1) אף על פי שלא שכרו אדעתא דהכי - פירוש, ששכרו לעשות לו כסתם פועלים, והרי פועלים דידן אינן עושיין מלאכה עד הלילה (סמ"ע):
- (ד) שכיר שעות: אם כלה שכירותו ביום, יש לו תשלום כל אותו יום(ז), אם כלה בלילה, יש לו תשלום כל אותו הלילה:
- (1) יש לו תשלום כל אותו יום - פירוש, ולא יותר, כיון דכלה מלאכתו קודם שקיעת החמה חלו עליו האזהרות דביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש. וזהו הטעם דשכיר שבת כו' דבסעיף שאחר זה (סמ"ע).
- (ה) שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע, יצא ביום גובה כל אותו היום, יצא בלילה גובה כל אותו הלילה:
- (ו) נתן טלית(ח) לאומן לתקנה בקבלנות וגמרה, כל זמן שהטלית ביד האומן אינו עובר(ט), נתנו לו אפילו בחצי היום, כיון ששקעה עליו חמה עובר משום בל תלין, שקבלנות כשכירות לפורעו בזמנו(י):
- (11) נתן טליתו - ראובן שצוה לסופר שיכתוב לו כתובה והסופר כתבה וחתמה כו' אם אינו נותן לו שכרו, אינו עובר משום בל תלין דאין אומן קונה בשבח כלי, מכל מקום היינו באומן שאין לו כלום בכלי, אבל באומן שהכלי עצמו הוא שלו, נראה דודאי נאמר דדמי למכר (קצה"ח ורע"א)¹¹².
- (12) כל זמן שהטלית ביד האומן כו' - דאז אין פעולת שכיר מוטל על בעל הבית לעבור עליו, שהרי תופס משלו כנגדו (סמ"ע). עיין מ"ש בסימן ע"ב סק"ג (קצה"ח), עי' שו"ע הרב (הלכות שאלה ושכירות סעיף י"ג) שכתב, דמזה יש ללמוד שאם נותן משכונן לפועל, אינו עובר כלום, אף אם יש לו מעות כו', ע"ש. אולם בלבוש כתב הטעם דכיון שאין האומן נותנו לו, מוחל לו על תשלום שכירותו כל זמן שהוא בידו, ע"ש, לפ"ז אין ללמוד מזה למשכונן אחר. ועיין בקצה"ח לעיל סימן ע"ב ס"ק כ"ג האריך בענין זה, ומסיק וכתב, ומזה יוצא לנו דין מחודש דשכירות שנתן בעל הבית לאומן משכונן עליו, אף על גב דהחזיר לו המשכונן, כיון דכבר קנה במשכונן נגד שכרו תו ליכא בל תלין (פ"ת).
- (13) שקבלנות היא כשכירות - דקי"ל דאין אומן קונה בשבח כלי נוכח"ש לעיל סימן ש"ו סעיף ב' והו"ל שכר פעולה לגבי בעל הבית (סמ"ע). וי"א שזה אפילו למ"ד אומן קונה בשבח כלי (ש"ך¹¹³), עי' מה שכתבתי בפ"ת לאה"ע סימן ק"כ סק"ז (פ"ת):
- (14) האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים(יא), ושכרם ואמר להם שכרכם על בעל הבית, אין שום אחד מהם עובר על בל תלין(יב), ומיהו בעל הבית עובר משום אל תאמר לרעך לך ושוב אם אינו טרוד ומכוין לדחותם, ואם לא אמר שכרכם על בעל הבית, אפילו לא אמר להם שכרכם עלי אלא שכרם סתם הוא חייב בשכרם, לפיכך הוא עובר משום בל תלין. הגה: מיהו אם הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו אין הסליח עובר בסכס¹¹⁴:
- (15) האומר לשלוחו - מדלא קתני אומר אדם לשלוחו כו', משמע דוקא בדיעבד אינו עובר אבל לכתחילה עובר משום בל תשהה, ומיהו הבעה"ב עובר משום אל תאמר לרעך לך ושוב כו' (פ"ת).
- (16) אין שום אחד מהם עובר - דהא הבעל הבית לא שכרם, והשליח אין פעולתם עליו אלא אמר להם שבעל הבית יתן להם¹¹⁵ (סמ"ע) ועיין מה שכתבתי לעיל סימן פ"ט סעיף ג' סק"ב¹¹⁶ (פ"ת).

¹¹² עי' שלג ס"ק (סב).

¹¹³ עי' שו"ע אה"ע כח סעיף טו ב' דעות.

¹¹⁴ מי שהוא אפוטרופוס על נכסי חבירו אף שהפועלים יודעים שאין המלאכה שלו ואפילו שכרן בסתמא הוי כאומר שכרכם עלי ועובר בבל תלין. וכן אשה שיש לה בעל ונושאת ונותנת בתוך הבית ושכרה פועלים אפילו בסתמא עוברת משום בל תלין (אהבת חסד פ"י אות ד). ואם מת הפועל אין הבן יורש זכות אביו לענין שיהא הבעה"ב עובר עליו משום בל תלין (שם פ"ט אות ו)

¹¹⁵ עי' שו"ת שו"מ (מהדורה תניינא ח"ג סי' מב): אחד שנתן לחייט בגד לעשות עבור החייט בעצמו במתנה, והבטיחו שיתן לו שכר מלאכה גם כן, אינו עובר בזה על לא תלין (מסברת עצמו).

¹¹⁶ ירד שלא ברשות אף דיש לו שכרו, מ"מ אם טען בעל הבית פרעתי, אפשר דלא תיקנו חז"ל נשבע ונוטל, ותו, דבירד מעצמו נראה לפום ריהטא דלא שייך בל תלין, וכן הוא בנתה"מ (סי' פ"ט סק"ה), וכן הוא בקצה"ח (סי' ע"ה סק"ג) שהוא ככל חוב בעלמא.

מאיר המשפט על שכירות פועלים

(ח) עבר זמנו אין בעל הבית עובר משום בל תלין(יג), ומכל מקום חייב ליתן לו מיד, ובכל עת שישאה עובר על לאו של דבריהם שנאמר אל תאמר לרעך:

^(ט) עובר משום בל תלין - וכן שכיר לילה אם עבר עליו יום ראשון אינו עובר אח"כ משום לא תבא עליו השמש (רע"א).

(ט) שכיר שמכיר בבעל הבית שאין דרכו להיות בידו מעות אלא ביום השוק, אינו עובר בבבל תלין אפילו יש לו מעות(יד), ומיום השוק ואילך אם אינו נותן לו, עובר משום אל תאמר לרעך. הגה: והוא הדין הני שאין דרכן לשלם עד שיחשבו עם הפועלים אינם עוברים עד שיחשבו עמהם(טו):

^(טז) אפילו יש לו מעות - פירוש, ואפילו תבעו בבוקר ראשון, דהא מתחילה אייבש נפשו שלא יתן לו עד יום השוק, ואז לאו בר אעבורי לאו הוא וכנ"ל (סעיף ח') (סמ"ע).

^(טז) עד שיחשבו עמהם - אפילו תבעו בזמנו בדבר שודאי חייב לו בלא חשבון, מ"מ לאו בר חיובא הוא כיון דלא הגיע זמן פרעונו עד שיחשבו והרי עדיין לא חשבו (סמ"ע).

(י) אין בעל הבית עובר משום בל תלין אלא אם כן תבעו השכיר(טז), לא תבעו(יז), או שתבעוניה) ולא היה לו מעות ליתן לו(יט), או שהמחהו אצל שולחני(כ) ליתן לו וקבל עליו ליתן לו, אינו עובר אפילו אין לבעל הבית ביד שולחני כלום, ומכל מקום אם רצה השכיר לחזור בו שלא לקבל מהשולחני אלא מבעל הבית הרשות בידו. הגה: ואם קנו מידו לא יוכל לחזור בו:

^(טז) אלא אם כן תבעו כו' - כשלא תבעו, אז השהייה היא מדעתו דפועל¹¹⁷ (סמ"ע), אם תשכיר סופר לכתוב לך, תתנה עמו שלא תהיה בבבל תלין פעולת שכיר שמא כשיתבע לך לא יהיה לך לתת לו אף על פי שתעשה תנאי עמו תתן לו כשיתבע אם תוכל. ואין בזה מתנה על מה שכתוב בתורה שהרי אמרו חכמים אדם מתנה עם פועל שלו להאכילו לחם צר ומים לחץ ואף על פי שחייב להאכילו כסעודת שלמה בשעתו (ש"ך), ור"ל שמא לא יהיו לך מעות בריוח שתוכל ליתן לו כי תצטרך להוציאם (פ"ת).

^(טז) לא תבעו - מיעבר הוא דלא עבר הא איסורא איכא¹¹⁸ (פ"ת). ומ"מ מידת חסידות ללוות ולפרוע לשכיר בזמנו, ע"ש (פ"ת).

^(טז) או שתבעו - ואם תבעו ע"י שליח, י"א שאין לו כח לעשות שליח לחייב את הבעל הבית וכמו שליח לדבר עבירה, ויש חולקים (רע"א).

^(טז) ולא היה לו מעות - היינו שאין לו גם כן שוה כסף¹¹⁹, וכן אם אין יכול לפרעו באותו יום אא"כ יאבד הרבה משלו, לא חייב הכתוב בזה (רע"א).

^(טז) שהמחהו אצל שולחני - עיין מ"ש בסימן ע"ב דהיכא דבעל הבית נתן משכון לאומן על שכרו דאומן קנה המשכון הו"ל כפרוע ותו ליכא איסור בל תלין ואף על גב דהחזיר לו אח"כ את המשכון, וע"ש סקכ"ג (קצה"ח)¹²⁰.
(יא) דיני שכיר שנשבע ונוטל נתבאר בסימן פט.

⁶ ז"מ פג ע"א

¹¹⁷ מדלא תבעו מוכח שמדעתו הוא ונתרצה לזה ומרשהו שיהיה שכרו בידו עד אחר הזמן ונראה לי פשוט דאף אם לא תבעו בפירוש כל שבא השכיר אצל הבעה"ב אחר שכלה מלאכתו כנהוג הוה כאלו תבעו בפירוש שכר מלאכתו (אהבת חסד נתיב החסד - חלק א פרק ט אות כט) וה"ה כשאירע להפועל איזה אונס אחר שכלה פעולתו שאינו יכול לבא לבית בעל הבית אחר מעותיו ולא לשלוח שליח אצלו צריך המשכיר להוליך המעות אצלו דכל עיקר הסברא דבלא תבעו השכיר אינו עובר בעה"ב בלא תלין הוא משום דמסתמא מדעת השכיר הוא שמתרצה לזה והכא הלא מעוכב מחמת אונס הוא ואין ראייה בזה (שם לב). צריך לשלם להשכיר בזמנו כל מה שמגיע לו אם יש לו, ואם לא השלים לו כל שכרו עובר בבבל תלין ע"ז המקצת שפחת לו. וכן אם אין לבעה"ב כל המעות שמגיע להשכיר אפ"ה חייב ליתן לו מה שיש לו, ואם לא נתן עובר בבבל תלין (שם אות י').

¹¹⁸ ויש חולקים (שו"ת תשורת ש"י ח"ב סוף סי' פו, וכך משמע בנחל יצחק סי' ט ד"ה ובעיקר דברי קצה"ח), כן משמע משו"ע הרב שכירות טו.

¹¹⁹ ע"י שו"ע הרב הלכות שכירות סט"ו שאפילו אם יש לו שוה כסף אינו עובר.

¹²⁰ ע"י לעיל ס"ק (ח).

מאיר המשפט על שכירות פועלים

- ב טור
ג ירוקלמי ב"מ פ"ז ה"א, אשרי ב"מ פ"ז סי' א.
ד נ"י ב"מ נב ע"א ד"ה וגרסין
ה פס
ו ריב"ש תעה.
ז ב"מ פס.
ח ב"מ פז ע"א.
ט ב"ה עה ע"ב ורי"ף מו ע"א ורא"ש סי' א.
י רמ"ה.
יא ב"מ עו ע"א.
יב פס.
יג
יד פס.
טו נ"י &
טז ב"מ עו ע"ב רא"ש
יז ב"מ עו ע"ב.
יח מהרי"ק קפב.
יט סנהדרין נו ע"ב, רמב"ם שכירות פי"ג ה"ג, רא"ש סנהדרין & סי' ו, רמב"ן כ ע"א ד"ה הא דבעינן.
כ רמ"ה בטור.